

***Gyermekvédelmi gondozási háttérrel rendelkező,
fogyatékossgal élő fiatal felnőttek helyzetének
vizsgálata***

Merre visz az út a gyermekvédelemből?

Kutatási záró-tanulmány

***Készült a Kézenfogva Alapítvány megbízásából
a RUBEUS Egyesület által***

Készítette: Csurgó Bernadett és Rácza Andrea

Lektorálta: Szikulai István

2009. november

Vezetői összefoglaló

Kutatásunk célja a gyermekvédelmi rendszerben nagykorúvá vált, **fogyatékossgal élő fiatal felnőttek** oktatási, munkaerő-piaci, lakhatási helyzetének bemutatása, **önálló életkezdési esélyeinek vizsgálata**. Arra kerestük a választ, hogy a fogyatékos fiatal felnőttek **társadalmi integrációját** milyen eszközökkel képes segíteni a gyermekvédelmi rendszer, illetve, hogy milyen **hiányok** figyelhetők meg a módszerekben, szolgáltatásokban és a segítségnyújtás formáiban, amelyek gátolják a gyermekvédelmi háttérrel rendelkező fogyatékos fiatalok komplex **rehabilitációját, társadalmi integrációját, érdekérvényesítését**.

Kutatásunk során **többféle adatgyűjtési és elemzési módszert** alkalmaztunk a célcsoport helyzetének minél átfogóbb vizsgálata érdekében. A kutatás első szakaszában **kérdőíves felmérést** végeztünk két vizsgálati régióban: Közép-Magyarországon és az Észak-Alföldön. A két régióban adatgyűjtésünk során 506 fő 18-25 év közötti gyermekvédelmi háttérrel rendelkező fiatal felnőttet azonosítottunk. Közülük a véletlenszerű mintavételi eljárást követően 120 fő került lekérdezésre. A vizsgálatában szereplő fogyatékos fiatalok közül 84 fő utógondozói ellátásban részesül, 25 fő szociális intézményben él és 11 fő utógondozásban részesül.

A kérdőíves felmérést **mélyinterjú vizsgálat**al is kiegészítettük, amely során 10 gyermekvédelmi háttérrel rendelkező, fogyatékossgal élő 18-24 év közötti fiatal felnőttel készítettünk interjút. Emellett 10 szakemberrel és 3 döntéshozóval is készült interjú. A kutatás részét képezte 5 **esettanulmány** elkészítése is, amely során a különböző életúton járó fiatal felnőttek helyzetét a fiatalok szempontjából és a szakemberek, döntéshozók nézőpontjából is megvizsgáltuk.

Eredményeinket a **kérdőíves elemzésével, mélyinterjú vizsgálat**al, **esettanulmány készítéssel, valamint SWOT-analízissel** összegeztük. A kutatás eredményeként **policy javaslatokat** fogalmaztunk meg a kormányzat, a törvényhozók, a gyermekvédelmi rendszert és a szociális ellátásokat működtető aktorok számára.

A kérdőíves felmérés adatai alapján elmondható, hogy **a vizsgált fiatalok többsége értelmi fogyatékos**. A fiatalok közel fele képes ellátni magát és 38,3 százalékuk részben önálló, tehát a legalapvetőbb tevékenységekre a vizsgált fiatal felnőttek többsége képes, az **önálló**

életvezetéshez szükséges összes tevékenységet azonban több, mint felük már **nem tudja egyedül ellátni**. Adataink azt mutatják, hogy a mindennapokban, **a jelenlegi életvitelükben** a vizsgált fiatalok döntő többsége megkap minden segítséget, ugyanakkor ez a segítségnyújtás kevésbé terjed ki a **jövőjüket meghatározó tevékenységekre**. A gyermekvédelmi háttérrel rendelkező fiatalok mindössze 30 százaléka nevelkedett 1 helyen a rendszerbe kerülése óta, azaz **mindössze egyharmaduk rendelkezik stabil nevelkedési háttérrel**. A mintában szereplő fiatalok jelentős hányada (25%) normál iskolában integráltan kezdte meg tanulmányait, és hasonló arányban (24,2%) találunk közöttük eltérő tantervű általános iskolába járókat. A mintát alkotó fiatalok döntő hányada folytatott vagy folytat **középiszkolai tanulmányokat**. Mindhárom célcsoportban a fiatalok jellemzően **normalizált életet szeretnének élni**, arra vágnak, hogy egy szerető család vegye őket körül, legyen gyermekük, állandó munkahelyük és egy lakásuk, ahol önállóan élhetnek.

A mélyinterjú vizsgálat eredményei azt jelzik, hogy a fogyatékos fiatalok a gyermekvédelmi rendszeren belül gyermekkoruk során számos intézményben, illetve nevelési formában megfordultak. Az **élethelyzet gyakori változásaiból** adódóan a szükséges fejlesztési **szolgáltatásokat** ezek a fogyatékos fiatalok csak **akadozva**, kisebb-nagyobb szünetekkel tudták igénybe venni, ami jelentős **esélyegyenlőtlenséget eredményez** a hasonló fogyatékosággal élő, de családban nevelkedő fiatalokkal szemben. **Stabil háttér hiányában** nehezen veszik az iskolai akadályokat. A többség motiválatlan. **A gyermekvédelmi rendszernek döntően nincsenek meg az eszközei a különleges igényű gyermekek és fiatalok motivációjára.**

A kvalitatív vizsgálat eredményei azt mutatják, hogy a gyermekvédelmi háttérrel rendelkező fogyatékos fiatalok többsége szembesült életpályája során **előítéletekkel, diszkriminációval**. A fogyatékos fiatalok között még rosszabb helyzetben vannak a fogyatékos roma származású fiatalok, akiket nem csak fogyatékoságuk, de roma származásuk miatt is sokszor előítélésen kezelnek társaik.

A gyermekvédelmi rendszernek **nincsenek meg az eszközei a fogyatékos fiatalok különleges igényeinek kezelésére**. Nincsenek meg az intézményes mechanizmusok, amelyek a fogyatékos fiatalok számára az igényeikhez igazodóan **kellő felvilágosítást** nyújtanának. A fogyatékos fiatalok kiszolgáltatottabbak, **érdekérvényesítési képességük gyengébb**, a rendszer azonban erre nem fordít külön figyelmet.

A gyermekvédelmi rendszer nem készíti fel ezeket a fiatalokat a jövőre. Komoly probléma, hogy a tanult szakmák nem jelentenek számukra **megfelelő elhelyezkedési lehetőséget** a munkaerő-piacon.

Hatékony intézményes eszközök hiányában sok fiatal a rendszerből kikerülve magára marad és stabil háttér hiányában nagyobb eséllyel válik **devianciák áldozatává**.

A szakemberek véleménye szerint a fogyatékos gyermekeknek és fiatal felnőtteknek a támogatására **a szakemberek nincsenek maradéktalanul felkészülve**, ennek legfőbb okaként az intézményekben a gondozási, nevelési, önálló életre való felkészítéshez kapcsolódó feladatokat ellátók nem kielégítő létszámát jelölték meg.

Az esettanulmányok és a szakemberekkel készített interjúk azt mutatják, hogy **a fogyatékos gyermekek örökbefogadása nem gyakori**, amely azonban lehetőséget jelenthetne a gyermekek számára, hogy családban éljenek. **A fogyatékos gyermekek nevelőcsaládokba való kihelyezése is ritka**, mivel a nevelőszülők a különleges ellátásra szoruló gondozására nincsenek felkészülve. A nevelőszülőkkel készült interjúk azonban azt mutatják, hogy a nevelőcsaládban nagyobb érzelmi biztonságra talál a gyermek.

A szakemberek véleménye szerint a fogyatékos gyermekek **esetében a továbbtanulás kiemelt problémát jelent**, az, hogy a speciális szakiskolákban milyen szakmát tanulnak a fiatalok, illetve, hogy az adott szakma mennyire felel meg a piaci szükségletnek. Az egyik legnagyobb probléma a foglalkoztatás. Éppen ezért szükséges lenne a fokozott állami szerepvállalás a **védett munkahelyek** megteremtésében és fenntartásában. A szakemberek véleménye szerint **védett lakásokra** lenne szükség, ahol a fiatal felnőttek szakmai támogatás mellett élhetnének önálló életet.

A gyermekvédelmi rendszerből kikerült fogyatékos fiatal felnőttek esetében kiemelt problémaként jelenik meg, hogy **a szociális intézményekbe való átkerüléskor nincsen esetátadás**, így csak a fiatal sorsát nyomon követő szakemberek úján jut információhoz a szociális szektorban dolgozó szakember, és ez azt eredményezi, hogy számos élettörténetbeli esemény rejtve marad, amely a személyes szükségletekhez igazodó további gondozás megtervezését, valamint a támogatás nyújtását nehezíti. A hajléktalan-ellátás jellegéből adódóan csak annyi információ derül ki a kliens életéről, amelyet megoszt önszántából a regisztráció során a hajléktalanná vált személy. **A hajléktalan-ellátásban dolgozó szakemberek tapasztalata szerint a gyermekvédelmi háttér jellemző a hajléktalan életutakban, de a fogyatékoság nem.** Ez arra enged következtetni, hogy **a fogyatékossgal élőket jobban védi a rendszer.** A fogyatékos fiatal felnőttek támogatása

során egy biztos intézményi elhelyezés a gyermekvédelem számára megnyugtatóbb, melyet az is mutat, hogy sokszor az önálló élet megkezdésének sikertelensége a szociális ellátásba vezeti a fiatal felnőttet.

A döntéshozók véleménye szerint a fogyatékos fiatal felnőttek támogatása, többlettámogatása terén **szakmai tudatosságra lenne szükség**. A szakmai munkának a személyes szükségletekhez kellene igazodnia. Fontos, hogy az utógondozói ellátásban is megjelenjenek **a többlettámogatások**, ezeket azonban a rendszer sem a nagykorúság előtt, sem azt követően nem nyújtja egységesen.

A SWOT-analízis azt mutatja, hogy a gyermekvédelmi rendszer **legfőbb erőssége** a fogyatékos fiatalok helyzete vonatkozásában, hogy **a rendszeren belül a teljes körű ellátás biztosított** a gyermekek és fiatal felnőttek számára.

A rendszer fő gyengesége, hogy a gyakori intézmény, illetve nevelési forma váltás következtében a **fogyatékos fiatalok ellátása akadozik**. A gyermekvédelmi rendszernek nincsenek meg az eszközei a fogyatékos fiatalok **különleges igényeinek kezelésére**. A gyermekvédelmi rendszer nem készíti fel a fiatalokat a jövőre. Nincsenek meg az intézményes mechanizmusok, amelyek a fogyatékos fiatalok számára az **igényeikhez igazodóan kellő felvilágosítást nyújtanának**.

A legfőbb veszély mindezekből következően, hogy, mivel a gyermekvédelemben élők közül is a fogyatékosokkal élők a legalacsonyabb érdekérvényesítéssel rendelkezők, így esetükben **fokozott annak a veszélye, hogy szakmai segítségnyújtás, professzionális segítség hiányában, a rendszerből kikerülve életútjukban megjelennek a devianciák**, fokozottan ki vannak téve annak a veszélynek, hogy esetükben megjelenik az oktatásban és a foglalkoztatásban a **diszkrimináció, stigmatizáció**. Nagyon magas esetükben a **szegénység és az exklúzió** kockázata.

A gyermekvédelmi rendszerben rejlő **fő lehetőségek** a fogyatékos fiatalok élethelyzetének javítására egyrészt a **szakemberek képzésében**, szakmai felkészítésében ragadható meg. Másrészt komoly lehetőség rejlik **a nevelőszülők képzésében**, felkészítésében, hogy a fogyatékos gyermekek ellátása a nagyobb biztonságot jelentő nevelőcsaládokban magasabb számban valósulhasson meg.

Mindezek fényében a következő fő policy javaslatok fogalmazhatók meg:

1. A fogyatékossgal élő, gyermekvédelmi háttérrel rendelkező fiatal felnőttek utógondozói ellátása esetén továbbra is biztosítani kell azokat a **különtámogatásokat**, amelyek éppen fogyatékos voltuk miatt szükségesek számukra, azaz ne érjen véget a különleges ellátási igény a nagykorúság elérésével.
2. Minden eszközzel támogatni kell, hogy **a gyermekek saját családjukban nevelkedjenek**, s minél kisebb számban kerüljenek beutalásra a gyermekvédelmi szakellátás intézményrendszerébe. Amennyiben erre mégis sor kerülne, akkor minél rövidebb időn belül térjenek vissza saját családjukba.
3. Szükséges a **jó ágazatközi együttműködés megteremtése** mind a szociális ellátórendszer, mind az oktatási-, mind a foglalkoztatási rendszer bevonásával, hogy közös projektekkel próbáljanak meg javítani a fogyatékos gyermekek és fiatal felnőttek helyzetén.
4. Szükséges lenne a fogyatékos fiatal felnőttek támogatása érdekében a szakmai létszámban meghatározni azokat a támogató szakembereket, akiknek **a szolgáltatásait a nagykorúság elérése után biztosítani lenne szükséges** (elsősorban gyógypedagógus, pszichológus).
5. Törvényileg biztosítani kell az **utógondozók munkájához szükséges feltételeket** és minden eszközzel javítani kell az utógondozók felkészültségét.
6. Hangsúlyt kell helyezni az **életminőséget javító eszközök** beszerzésére, hogy a gyermekek és fiatalok megkaphassák azokat a személyes, komfortérzetükhöz hozzájáruló eszközöket, amellyel megfelelő módon élhetnének az intézményekben.
7. Intézményesíteni kell a fogyatékos fiatalok **önálló életre való felkészítésének formáit, eszközeit**.
8. Támogatni kell a **statisztikai adatgyűjtéseket** és a fogyatékossgal élő fiatalok helyzetére vonatkozó helyzetfeltáró **kutatásokat**.

Tartalomjegyzék

<u>Bevezetés.....</u>	<u>9</u>
<u>I. fejezet: Gyermekvédelmi gondoskodási háttérrel rendelkező, fogyatékossgal élő fiatal felnöttek - a teljes sokaság.....</u>	<u>17</u>
<u>I.1. Utógondozói ellátásban részesülő, 18-24/25 éves fogyatékossgal élő fiatal felnöttek.....</u>	<u>19</u>
<u>I.2. Utógondozásban részesülő, 18-24/25 éves fogyatékossgal élő fiatalok.....</u>	<u>23</u>
<u>I.3. Szociális intézményben élő, gyermekvédelmi gondoskodási háttérű 18-24/25 éves fogyatékossgal élő fiatalok.....</u>	<u>26</u>
<u>II. fejezet: Gyermekvédelmi háttérrel rendelkező, fogyatékossgal élő 18-25 éves fiatal felnöttek helyzete célcsoportonként.....</u>	<u>29</u>
<u>II.1. Utógondozói ellátásban élők helyzete.....</u>	<u>29</u>
<u>II.2. Utógondozásban részesülők helyzete.....</u>	<u>33</u>
<u>II.3. Szociális intézményben élők helyzete.....</u>	<u>35</u>
<u>III. fejezet: Gyermekvédelmi háttérrel rendelkező, fogyatékossgal élő 18-25 éves fiatal felnöttek helyzete Közép-Magyarországon és Észak-Alföldön.....</u>	<u>38</u>
<u>Kérdőíves felmérés eredményeinek összegzése.....</u>	<u>49</u>
<u>IV. fejezet: Gyermekvédelmi háttérrel rendelkező, fogyatékossgal élő fiatal felnöttek életútja.....</u>	<u>53</u>
<u>V. fejezet: Esettanulmányok.....</u>	<u>67</u>
<u>1. eset: Endre története.....</u>	<u>68</u>
<u>2. eset: Balázs története.....</u>	<u>71</u>
<u>3. eset: Elvira története.....</u>	<u>74</u>
<u>4. eset: Anna története.....</u>	<u>76</u>
<u>5. eset: Nándor története.....</u>	<u>80</u>
<u>VI. fejezet: Szakemberek véleménye a fogyatékossgal élők ellátásáról, támogatásáról.....</u>	<u>83</u>
<u>VII. fejezet: Döntéshozók véleménye a fogyatékossgal élő, gyermekvédelemben nevelkedettek helyzetéről, a szakmai támogatás lehetőségeiről.....</u>	<u>96</u>
<u>Mellékletek.....</u>	<u>128</u>
<u>Melléklet 1.....</u>	<u>128</u>
<u>Melléklet 2.....</u>	<u>137</u>
<u>Melléklet 3.....</u>	<u>146</u>
<u>Melléklet 4.....</u>	<u>154</u>
<u>Melléklet 5.....</u>	<u>158</u>
<u>Melléklet 6.....</u>	<u>159</u>
<u>Melléklet 7.....</u>	<u>160</u>
<u>Melléklet 8.....</u>	<u>161</u>
<u>Melléklet 9.....</u>	<u>162</u>
<u>Melléklet 10.....</u>	<u>164</u>

Bevezetés

Jelen tanulmányunk célja a gyermekvédelmi rendszerben nagykorúvá vált, fogyatékossgal élő fiatal felnőttek helyzetének bemutatása, oktatási, munkaerő-piaci, lakhatási, önálló életkezdési, támogatási szempontból. Annak bemutatása, hogy a gyermekvédelmi szakellátás rendszeréből (intézményes ellátás - gyermekotthon, különleges gyermekotthon - és nevelőszülői ellátás) milyen utak vezetnek/vezethetnek a felnőtté válással a szociális ellátórendszerbe, illetve az önálló élet megkezdéséhez. Milyen hiányok látszanak a fiatal felnőttek komplex rehabilitációjában az önálló életvezetés segítése terén, módszerekben, szolgáltatásokban, a segítségnyújtás módozataiban.

A kutatás gyermekvédelmi szempontból kuriózumnak számít, hiszen egyáltalán nem rendelkezünk kutatásokkal és adatokkal arra vonatkozóan, hogy a gyermekvédelmi rendszerben nagykorúvá vált, fogyatékossgal élő fiatal felnőttek számára milyen utak léteznek a gyermekvédelemből való kikerülést követően. A témaválasztás fontosságát az is indokolja, hogy egyáltalán nem rendelkezünk információval a vizsgálandó célcsoport helyzetére, a számukra nyújtott támogatásokra, illetve a támogatások hiányosságaira vonatkozóan. Legalább ilyen fontos, hogy a gyermekvédelmi gondoskodásban élő gyermekek és fiatal felnőttek gyenge érdekérvényesítő képességgel bírnak, de ebben a csoportban is a fogyatékossgal élő gyermekek és fiatal felnőttek rendelkeznek a leggyengébb érdekérvényesítéssel, így esetükben fokozott annak a veszélye, hogy szakmai támogatás hiányában a rendszerből kikerülve életútjukban megjelennek a különböző devianciák.

Kutatásunk két szakaszból állt. Az első szakasz kérdőíves adatfelvételre épült, ezt követően a kutatás második szakaszában interjúkat készítettünk.

A vizsgálat célcsoportja:

- 1) Utógondozói ellátásban élő 18-24/25 éves fogyatékossgal élők,
- 2) Utógondozásban részesülő 18-24/25 éves fogyatékossgal élők (önálló életet élők vagy családba visszatértek, akik még a gyermekvédelmi szakemberek segítségével utolérhetők),

- 3) Szociális intézményben élő, gyermekvédelmi gondoskodási háttérű 18-24/25 éves fogyatékossgal élők,
- 4) Deviáns életúttal rendelkező, hajléktalan ellátásban megjelent, 18-24/25 éves, gyermekvédelmi háttérű fogyatékossgal élők.

Kutatás hatóköre:

- Minden típusú fogyatékossgra kiterjedt a kutatás a fenti vizsgálati csoportok körében,
- 2 régióban történt a vizsgálat: a Közép-Magyarországi (főváros, Pest megye) és az Észak-Alföldi (Jász-Nagykun-Szolnok, Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) régiókban.

Becsült minta és a mintaválasztás:

A gyermekvédelmi adatok hiányosak, a fogyatékossgra vonatkozóan nem tartalmaznak adatokat a nagykorúvá váltak esetében, ebből kifolyólag a mintaválasztást is egy hosszabb adatgyűjtési szakasz előzte meg a 2 vizsgált régió területén működő területi gyermekvédelmi szakszolgálatok (a továbbiakban: TEGYESZ) munkatársainak bevonásával, a potenciális vizsgálati populáció is csak becsült adatokra épült.

Ma a gyermekvédelmi szakellátás rendszerében 21.350 gyermek és fiatal felnőtt él (0-24 éves), ebből 17.145 a 0-18 évesek száma. A 0-18 évesek kb. 20-25%-a él valamilyen fogyatékossgal becsült adat szerint. Az adatok azonban nem tartalmaznak bontást arra nézve, hogy az értelmi fogyatékosok körében milyen arányú az enyhe, illetve középsúlyos fogyatékossgal élő gyermekek és fiatal felnőttek aránya¹. Továbbá a különleges szükségletűek körében jelennek meg a tartós betegek és az egyéb fogyatékossgal élők (mozgásszervi, érzékszervi), a 0-3 évesek adataival együtt. A nagykorúvá váltak esetében pedig nehézséget jelent az, hogy sem az utógondozói ellátás elrendelésének oka, sem a fogyatékossg nem jelenik meg a statisztikában. Szakmai zsargonnal élve: „a gyermekvédelemben a nagykorúsággal megszűnik a fogyatékossg.” Így becsült adataink

¹ A gyógypedagógia a tanulásban akadályozott (enyhe értelmi fogyatékos terminus helyett) és az értelmileg akadályozott kifejezéseket használja (középsúlyos és súlyos értelmi fogyatékos terminus helyett). A gyermekvédelemben azonban a gyógypedagógiai terminológiák még kevésbé használatosak, éppen ezért a gyermekvédelemben használatos kifejezéseket fogjuk használni konzekvensen a kutatás során. A fogyatékossgal élő fiatalok által kitöltésre került kérdőívekben is a fogyatékossg típusaira és mértékére ennek megfelelően kérdeztünk rá.

szerint, mivel a Közép-Magyarországi régióban összesen 1233 utógondozói ellátott, illetve 314 utógondozásban részesülő él, úgy becsültük, hogy 20%-uk fogyatékossgal élő nagykorú. Azaz ebben a régióban 309 fogyatékossgal élővel számolhattunk. Az Észak-Alföldi régióban összesen 701 utógondozói ellátott, illetve 62 utógondozásban részesülő él, úgy becsültük, hogy 20%-uk fogyatékossgal élő nagykorú. Azaz ebben a régióban 153 fogyatékossgal élővel számolhattunk. **Összesen becsült minimum fő tehát 462.** (SZMI, Információs Évkönyv 2006. alapján) A szociális intézményben élők körére vonatkozóan egyáltalán nem rendelkezünk adatokkal, akik gyermekvédelmi háttérrel rendelkeznek, így csak egy nagyon durva becslést tudunk adni előzetesen, ami a mintaválasztás tervezéséhez elegendő volt. 2006-os adatok szerint országosan 87 fő várja a nagykorúvá vált, utógondozói ellátottak körében szociális intézménybe felvételét. Ez azt jelenti, hogy egy megyében átlagosan 4,3 fiatal várja évente felvételét. Ez egy évben a vizsgált 2 régióra számítva 22 fiatalt jelent. Ha a 18-24 évet vesszük alapul, és így számolunk vissza, akkor 6 évre számítva a két régióban ez **132 fiatalt** felnőtté jelenthet, természetesen azt nem tudjuk, hogy a felvételre várók hány évet várnak felvételükre. A 3. célcsoportba tartozó becsült fiatal létszám: **594 fő.**

Kutatás I. része:

Kérdőíves kutatásunk keretében arra vállalkoztunk, hogy a 3 vizsgálati célcsoportra vonatkozóan a 2 régió területén működő 5 TEGYESZ bevonásával 115 fiatal felnőttől gyűjtünk adatot a következő módon:

- Az utógondozói ellátottak közül (387 fogyatékossgal élő közül) 75 fő kiválasztása (becsült alminta 20%-a),
- Az utógondozásban részesülők közül (75 fogyatékossgal élő közül) 15 fő kiválasztása (becsült alminta 20%-a),
- Szociális intézményben élő, gyermekvédelmi háttérűek közül (kb. 132 fiatal közül) 25 fő kiválasztása (becsült alminta kicsivel több, mint 20%-a).

A mintaválasztáshoz a Fővárosi TEGYESZ munkatársa elsőként egy szoftvert fejlesztett. Ezt követően a bevont TEGYESZ-ek az **utógondozói ellátásban élő** fiatal felnőttek esetében (18-24/25) leválogatták azokat, akik 2008. december 31-én 18 évesek vagy annál idősebbek voltak, de még nem töltötték be a 25. életévüket. Ezt követően a fogyatékossga vonatkozó

adatok alapján következett egy újabb szűrés, kikerültek a potenciális minta vonatkozásában a különleges szükségletből a tartós betegek. A harmadik lépésben egy intézményi szűkítéssel megnéztük, jelenleg hol nevelkednek a célcsoport tagjai. A lefutott szoftver segítségével a TEGYESZ munkatársai így megkapták a potenciális fiatalok számát, majd a fogyatékosra vonatkozó adatokkal feltöltötték manuálisan az adatbázist. Az így kapott 5 megyére vonatkozó adatbázis a következő adatokat tartalmazta az első célcsoport vonatkozásában: (név, születési dátum, törzsszám, mikor került a gyermekvédelembe, fogyatékoság típusa, nagykorúság előtti utolsó elhelyezés típusa, jelenlegi elhelyezési forma, utógondozói ellátás elrendelésének oka).

A második célcsoport vonatkozásában hasonló módon jártunk el. Az **utógondozásban részesülő fiatal felnőttek esetében (18-24/25)**: leválogattuk azokat, akiknek 2008. december 31-ig megszűnt a gondozása nagykorúsága okán vagy megszűnt az utógondozói ellátása, majd egy intézményi szűkítéssel megnéztük, hol nevelkedett korábban, ezt követően a szűkítés arra irányult, hogy a fiatal felnőtt utógondozásban részesül-e vagy sem. Azok körében, akik utógondozásban részesülnek, a fogyatékosra vonatkozó kategóriákat feltöltötték a kollégák manuálisan. Az így kapott 5 megyére vonatkozó adatbázis a következő adatokat tartalmazta a második célcsoport vonatkozásában: (név, születési dátum, törzsszám, mikor került a gyermekvédelembe, fogyatékoság típusa, nagykorúság előtti utolsó elhelyezés típusa, volt-e utógondozói ellátott, ha igen: utógondozói ellátás kezdete és vége, utógondozói ellátás elrendelésének oka, illetve megszűnésének oka).

A harmadik célcsoport vonatkozásában a következő módon jártunk el: A **gyermekvédelmi gondozási háttérrel rendelkező, jelenleg szociális intézményben élő fiatal felnőttek (18-24/25)** esetében a szoftver segítségével megnéztük, hogy tovább ment-e a fiatal szociális intézménybe. A lefutott szoftver segítségével a kollégák megtudták a potenciális fiatalok számát, majd a fogyatékosra vonatkozó adatokkal feltöltötték az adatbázist manuálisan. Az így kapott 5 megyére vonatkozó adatbázis a következő adatokat tartalmazta a harmadik célcsoport vonatkozásában: (név, születési dátum, törzsszám, mikor került a gyermekvédelembe, fogyatékoság típusa, nagykorúság előtti utolsó elhelyezés típusa, jelenlegi elhelyezés).

Tehát elsőként a Fővárosi TEGYESZ munkatársa elkészített egy szoftvert, amely alapján előzetesen egy olyan nyers adatbázis volt kinyerhető, ahol az utógondozásban és utógondozói

ellátásban részesülők, valamint a szociális intézménybe távozottak alapadatait megkaphattuk, ezt követően a főváros és az 4 megye (összesen 2 régió TEGYESZ munkatársai) egyesével kigyűjtötték, hogy kik a fogyatékossgal élő nagykorúak.

Az adatgyűjtés eredménye szerint a három vizsgálati csoport alappopulációját a vizsgáltában szereplő régiókban (Közép-Magyarország, Észak-Alföld) 506 fő alkotta.

Az így kapott 3 célcsoportra vonatkozó 3 adatbázisból mintát vettünk. A mintavétel véletlenszerű mintavételi eljárást jelentett a 3 célcsoportból álló adatbázisból. Az első célcsoport vonatkozásában 75 fő (TEGYESZ-enként 15 fiatal felnőtt), a másodikban 15 fő (TEGYESZ-enként 3 fiatal felnőtt), a harmadikban 25 fő (TEGYESZ-enként 5 fiatal felnőtt) került kiválasztásra. Minden megyének külön a 3 célcsoport vonatkozásában pótlistát is készítettünk, annak érdekében, hogy 115 kérdőív biztonsággal visszaérkezzen. A kérdőívek lekérdezése előtt azoknál a felnőtteknél, akik gondnokság alatt állnak, a bevont munkatársak begyűjtötték a szükséges gondnoki beleegyezéseket. A kérdőíveket - azok esetében, akik képesek voltak a válaszadásra - a TEGYESZ munkatársai kérdezték le, a többi esetben a gondozási hely munkatársa töltötte ki a kérdőívet.

A 115 kérdőív helyett a **kérdőíves felmérés során a két vizsgálati régióban (Közép-Magyarország, Észak-Alföld) összesen 120 kérdőív került kitöltésre.** Sajnos az utógondozásban részesülők esetében 15 fő helyett csak 11 főt tudtunk lekérdezni, a szociális intézményekben élők körében 25 fő töltötte ki a kérdőívet, az utógondozói ellátásban részesülők esetében viszont 84 kérdőív érkezett vissza a tervezett 75 helyett. TEGYESZ-enként a vállalt 23 kérdőív ugyan visszaérkezett, de a 3 célcsoport vonatkozásában a célcsoportok között átrendeződés történt az utógondozásban részesülők elérési nehézsége okán.

Jelen tanulmányunkban elsőként a teljes sokaságra (504 fő) vonatkozó adatokat mutatjuk be (I. fejezet). Ezt követően a 120 fős adatbázis adatait elemezzük a 3 célcsoportra vonatkozóan külön-külön (II. fejezet), ekkor az egyes célcsoportba tartozók alacsony elemszáma miatt esetszámokkal dolgozunk. Majd a III. fejezetben a 3 célcsoport adatait a kérdőíves felmérés alapján együttesen mutatjuk be.

Kutatás II. része:

A) Életútinterjú az elsődleges célcsoport (fogyatékossgal élő, gyermekvédelmi gondozási háttérű fiatal felnőttek) tagjaival:

Célja, hogy átfogó, mély információt nyerjünk a fiatal felnőttek életútjáról, a hiányzó támogatásokról, az életutak alakulásáról, jövőbeli tervekről.

A kvalitatív metodikára épülő interjúk szakasz megvalósítását a fenti 4 célcsoport (az interjúk kutatás keretében a 4. célcsoportot azok köre adja, akik életútjában megjelentek a devianciák, hajléktalanná váltak a gyermekvédelem rendszeréből való kikerülésüket követően) esetében a következőképpen valósítottuk meg: a költséghatékonyság érdekében mindkét vizsgálati régió 1-1 tagját választottuk ki, a Közép-Magyarországi régióból a fővárost, míg az Észak-Alföldi régióból Hajdú-Bihar megyét.

Mélyinterjúk vizsgálatunk során 10 gyermekvédelmi háttérrel rendelkező, fogyatékossgal élő 18-24 év közötti fiatal felnőttel készítettünk interjúkat.

Az interjúk vizsgálat során megkeresett fiatalok közül négy szociális intézményben él, kettő utógondozói ellátásban részesül és nevelőszülőknél él, kettő utógondozói ellátott és gyermekvédelmi intézményben él, míg egyikük már kikerült a rendszerből, jelenleg dolgozik és élettársával albérletben él, utógondozásban részesül. Egy fő pedig a rendszerből való kikerülését követően hajléktalanná vált. Eredeti vállalatunk szerint 2 főt szeretnénk volna meginterjúvni, aki hajléktalanná vált, de a hajléktalan-ellátásban dolgozó szakemberek segítségével ellenére is csak egy fő vállalta az interjúkat. Éppen ezért az utógondozói ellátásban részesülők közül kérdeztünk több fiatal felnőttet. Az eredményeket a IV. fejezet mutatja be.

B) Esettanulmányok készítése:

A kutatás keretében 5 esettanulmány készült, melyek célja, hogy a különböző életúton járó fiatal felnőttek helyzetét a fiatalok szempontjából és a szakemberek, döntéshozók nézőpontjából is megvizsgáljuk, ezzel egy-egy tipikus életutat felrajzoljunk a gondozási háttér és az intézményes segítség mentén. Az esettanulmányok annak illusztrálását szolgálják, hogy megnézzük, hogy a gyermekvédelmi rendszer hogyan működik, hogyan szolgálja a fogyatékossgal élő, gondozási háttérrel rendelkezők legjobb érdekét. Az eseteket az V. fejezetben mutatjuk be.

C) Strukturált interjú a másodlagos célcsoport (szakemberek, nevelőszülők, szociális intézményben dolgozók, döntéshozók) tagjaival:

Célja, hogy átfogó, mély információt nyerjünk a fiatal felnőttek életútjáról, a hiányzó támogatásokról, az életutak alakulásáról a szakemberek, döntéshozók megkérdezése révén. Így lehetővé válik az is, hogy a fogyatékossgal élő, gyermekvédelmi gondozási háttérrel rendelkezők kapcsán a gyermekvédelmi rendszert is értékeljük a különböző területen dolgozó szakemberek, döntéshozók. Az interjúk a SWOT-analízis készítéséhez és ez alapján policy jellegű ajánlásainkhoz is nélkülözhetetlen.

A kutatás keretében 13 szakemberrel készítettünk interjút, két nevelőszülővel, egy gyermekotthoni vezetővel, három szociális intézményben dolgozóval (1 intézményvezető, 2 lakóotthon vezető), egy utógondozóval, egy hivatásos gondnokkal, valamint két olyan szakemberrel, akik hajléktalan-ellátásban dolgozó szociális munkások, valamint 3 döntéshozóval, ketten a gyermekvédelmi területen dolgoznak, egy főt pedig a szociális ellátások oldaláról szólaltattunk meg. Célunk, hogy a különböző területeken dolgozó szakemberek véleményét mutassuk be a gyermekvédelmi gondozási háttérrel rendelkező, fogyatékos fiatalok támogatását illetően, kiemelt figyelmet szentelve arra, hogy a szakemberek milyen problémát látnak a gyermekvédelem, illetve a szociális ellátások oldaláról, valamint, hogy milyen fejlesztési lehetőségeket, irányokat látnak a jövőre vonatkozóan. Az eredményeket a IV. és a VII. fejezet mutatja be.

A kérdőíves és az interjúk kutatási szakasz főbb eredményeit a VIII. fejezetben foglaljuk össze.

D) SWOT-analízis:

A gyermekvédelmi háttérrel rendelkező, fogyatékossgal élő fiatal felnőttek támogató háttérét rendszerszemléletben elemezzük, a segítő intézményrendszerek (gyermekvédelmi és szociális) erősségeinek és gyengeségeinek meghatározása által, mely táblázatos formában rámutat arra, hogy hol húzódik meg az a határ, ahol a rendszer segíteni tudja a fiatal felnőttek szociális intézménybe jutását vagy önálló életkezdését, illetve hol erősíti a társadalmi kirekesztettséget, hátrányaik elmélyülését és egy deviáns életút elindulását.

E) Policy ajánlások megfogalmazása:

Kutatásunk lehetőséget ad arra, hogy policy jellegű javaslatokat fogalmazzunk meg a kormányzat, a törvényhozók, a gyermekvédelmi rendszert és a szociális ellátásokat működtető aktorok számára a fogyatékossgal élő, gyermekvédelmi háttérrel rendelkezők hatékonyabb

megsegítése érdekében. Lehetőséget ad arra, hogy a hosszú távú adatgyűjtéssel kapcsolatosan is javaslatokat fogalmazzunk meg a kutatás ez irányú tapasztalatai tükrében. Feltárva a gyermekvédelmi gondozásban élő vagy onnan már kikerült fogyatékossgal élő fiatal felnöttek helyzetét, lehetőség nyílik a továbbiakban olyan összehasonlító elemzések készítésére, amelyek arra világítanak rá, hogy milyen különbségek mutathatók ki a gyermekvédelem rendszeréből kikerülő fogyatékos fiatalok, valamint a gyermekvédelmi háttérű nem fogyatékos fiatalok, illetve a nem gyermekvédelmi gondoskodási háttérű fogyatékos fiatal felnöttek társadalmi jellemzői terén.

I. fejezet: Gyermekvédelmi gondoskodási háttérrel rendelkező, fogyatékossgal élő fiatal felnőttek - a teljes sokaság

A három vizsgálati csoport alappopulációját a vizsgáltában szereplő régiókban (Közép-Magyarország, Észak-Alföld) 506 fő alkotja. A teljes sokaságból a többség (63%) az 1. vizsgálati csoporthoz sorolható: utógondozói ellátásban élő 18-24/25 éves fogyatékossgal élő fiatal. A 2. csoportba (utógondozásban részesülő 18-24/25 éves fogyatékossgal élők) a TEGYESZ adatbázis alapján 210 fő sorolható, ez a teljes vizsgálati populáció 21,7%-a. Míg a két vizsgált régióban 77 fő azok száma, akik jelenleg szociális intézményben élnek, gyermekvédelmi gondoskodási háttérrel rendelkező 18-24/25 éves fogyatékossgal élő fiatalok.

A területi megoszlás szerint a többség (34,4%) budapesti, 21,1% Pest megyei, 17,4% a Hajdú-Bihar megyei TEGYESZ területén él, 16,4% Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei és 10,7% a JNK-Szolnok megyei nyilvántartásban szerepel.

A teljes sokaság nemek szerinti megoszlásáról elmondható, hogy 56,9% férfi és 43,1% nő.

1. számú tábla: Vizsgálati populáció területi megoszlás szerint

Megye	N	%
Budapest	174	34,4
Hajdú-Bihar	88	17,4
JNK-Szolnok	54	10,7
Pest	107	21,1
Szabolcs-Szatmár-Bereg	83	16,4
Összesen	506	100

A fogyatékossgal típusa szerint a fiatalok döntő hányada (68,8%) enyhe értelmi fogyatékos, közepesúlyos értelmi fogyatékos 25,1 százalékuk. Emellett érzékszervi fogyatékos mindössze 2,2 százalékuk, míg mozgásszervi fogyatékos 0,6 százalék, autistaként pedig 0,2 százalék szerepel a nyilvántartásban. A halmozottan fogyatékosok aránya a teljes vizsgálati populációban 2,2%.

2. számú tábla: Vizsgálati populáció megoszlása fogyatékoság típusa szerint

Fogyatékoság típusa	N	%
Enyhe értelmi fogyatékos	348	68,8
Középsúlyos értelmi fogyatékos	127	25,1
Érzékszervi fogyatékos	11	2,2
Mozgásszervi fogyatékos	3	0,6
Autista	1	0,2
Halmazottan fogyatékos	11	2,2
Nincs adat	5	1,0
Összesen	506	100

A vizsgált régiókban a fogyatékosággal élő jelenleg utógondozásban élő, utógondozásban részesülő, illetve szociális intézményben élő fiatalok 19,8% 1990 előtt került a gyermekvédelmi rendszerbe, 25 százalékuk 1990-1995 között került gyermekvédelmi gondoskodás alá, 1995 és 2000 között 22,9 százalékuk, míg 22,7 százalékuk 2000-2005 között nyert felvételt a gyermekvédelmi rendszerbe, és mindössze 8,7 százalék került a rendszerbe 2005 után.

A korosztálynak és a célcsoport sajátosságainak megfelelően a többség (56,1%) 2005 után került utógondozói ellátásba. Az utógondozói ellátás elrendelésének oka 66%-ban a tanulmányok folytatása volt, 17 százalékuk esetében az elrendelésének okaként azt jelölték meg, hogy a fiatal önellátásra képtelen, és mindössze 4,2 százalékuk esetében szerepelt okként, hogy szociális intézménybe való elhelyezésre vár.

3. számú tábla: Az utógondozói ellátás elrendelésének oka

Elrendelés oka	N	%
Tanulmányok folytatása	334	66,0
Önellátásra képtelen	86	17,0
Szociális intézménybe való felvételre vár	21	4,2
Nincs adat	65	12,8
Összesen	506	100

Arra a joggal felmerülő kérdésre, hogy az utógondozói ellátás lejárta után vajon mi történik a fogyatékossgal élő fiatalok azon jelentős (közel 20%) hányadával, akik önellátásra képtelenek, de szociális intézménybe nem várják a felvételüket a kutatás jelen fázisában még nem áll módunkban válaszolni.

Mivel a kutatás az eltérő sajátosságoknak megfelelően alapvetően önállóan kezeli a három vizsgálati populációt, ezért fontosnak tartjuk a teljes sokaság vonatkozásában is kutatási célcsoportonként megvizsgálni a TEGYESZ adatbázisban szereplő fő információk szerint a vizsgálati populációkat.

1.1. Utógondozói ellátásban részesülő, 18-24/25 éves fogyatékossgal élő fiatal felnőttek

Adataink azt mutatják, hogy a két régióban utógondozói ellátásban lévő fogyatékossgal élő fiatalok többsége (40,4%) Budapesten él, Hajdú-Bihar megyei 17,9%, Pest megyei 17,6%. Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében él 13,2% és legkisebb arányban Jász-Nagykun-Szolnok megyében élnek utógondozói ellátásban részesülő, fogyatékossgal élő fiatalok a két régióon belül.

4. számú tábla: Utógondozói ellátásban élők területi megoszlása

Megye	N	%
Budapest	129	40,4
Hajdú-Bihar	57	17,9
JNK-Szolnok	35	11,0
Pest	56	17,6
Szabolcs-Szatmár-Bereg	42	13,2
Összesen	319	100

A két régió utógondozói ellátásban részesülő fogyatékossgal élő fiataljainak legnagyobb hányada (72,7%) enyhe fokban értelmi fogyatékos, 21 százalékuk közép súlyos értelmi fogyatékos. Emellett az érzékszervi fogyatékosok aránya mindössze 3,1% és még alacsonyabb arányban találunk közöttük mozgásszervi fogyatékosokat (0,9%) és autistákat (0,3%) is. A halmozottan fogyatékos, azaz több fogyatékossgal élő fiatalok aránya is alacsony, 1,9 százalék.

5. számú tábla: Utógondozói ellátásban élők megoszlása a fogyatékossga típusa szerint

Fogyatékossga típusa	N	%
Enyhe értelmi fogyatékos	232	72,7
Közép súlyos értelmi fogyatékos	67	21,0
Érzékszervi fogyatékos	10	3,1
Mozgásszervi fogyatékos	3	0,9
Autista	1	0,3
Halmozottan fogyatékos	6	1,9
Összesen	319	100

Az utógondozói ellátásban részesülő fogyatékossgal élő fiatalok többsége (56,1%) férfi, a nők aránya 43,9%, ami döntően megegyezik a teljes sokaság nemek szerinti megoszlásával.

6. számú tábla: Utógondozói ellátásban élők nemek szerinti megoszlása

Neme	N	%
Férfi	179	56,1

Nő	140	43,9
Összesen	319	100

A két régióban utógondozói ellátásban részesülő fogyatékossgal élő fiatalok több, mint fele (56,1%) 1989 és 1990-ben született, tehát 19-20 éves.

7. számú tábla: Utógondozói ellátásban élők megoszlása születési év szerint

Születési év	N	%
1984	1	0,3
1985	15	4,7
1986	31	9,7
1987	50	15,7
1988	43	13,5
1989	70	21,9
1990	109	34,2
Összesen	319	100

A fogyatékossgal élő fiatalok jelentős hányada (44,8%) 1996 előtt került a gyermekvédelmi rendszerbe.

8. számú tábla: Utógondozói ellátásban élők gyermekvédelmi rendszerbe való kerülésének ideje (felvétel dátuma)

Bekerülés gyermekvédelmi rendszerbe	a	N	%
1990 előtt		49	15,4
1990-1995		94	29,5
1995-2000		78	24,5
2000-2005		70	21,9
2005 után		28	8,8

Összesen	319	100
----------	-----	-----

Az 1990-ben születettek legnagyobb hányada (33%) 1990-1995 között, azaz csecsemő és kisgyermek korában került a gyermekvédelmi rendszerbe.

9. számú tábla: Utógondozói ellátásban élők gyermekvédelmi rendszerbe való kerülésének ideje születési év szerint

Felvétel dátuma	Születési év (százalékban)	
	1990	1990 előtt
1990 előtt	-	23,3
1990-95	33,0%	27,6
1995-2000	22,0%	25,7
2000-2005	26,6%	19,5
2005 után	18,3%	3,8
Összesen	100	100

Az életkori megoszlásból következően utógondozói ellátásba a többség (63,3%) 2007-ben és 2008-ban került.

10. számú tábla: Utógondozói ellátás kezdete

Utógondozói ellátás kezdete	N	%
2003	9	2,8
2004	28	8,8
2005	42	13,2
2006	38	11,9
2007	91	28,5
2008	111	34,8
Összesen	319	100

Döntő többségük, 78,7 százalékuk esetében az utógondozói ellátásba kerülés oka a tanulmányok folytatása volt, emellett 18,5% esetében azért rendelték el az utógondozói

ellátást, mert a fiatal önellátásra képtelen volt, míg mindössze 2,8% azok aránya, akik azért kerültek az ellátásba, mert a szociális intézménybe való bekerülésüket várták.

11. számú tábla: Utógondozói ellátás igénybevételének oka

Utógondozói ellátás igénybevételének oka	N	%
tanulás	251	78,7
önellátásra képtelen	59	18,5
szociális intézménybe beutalt	9	2,8
Összesen	319	100

Összefoglalóan tehát az utógondozói ellátásban részesülő fogyatékossgal élő fiatalok legnagyobb hányadban enyhén értelmi fogyatékosok, budapestiek, férfiak és 19-20 évesek. A többség kisgyermekkorban került gyermekvédelmi gondoskodásba, majd 18 éves kora után igénybe vette az utógondozói ellátást, melynek oka alapvetően a tanulmányok folytatása.

1.2. Utógondozásban részesülő, 18-24/25 éves fogyatékossgal élő fiatalok

Az utógondozásban részesülő 18-24/25 éves fogyatékossgal élő fiatalok azok, akik önálló életet kezdtek vagy visszatértek a családba, de még kapcsolatban állnak a gyermekvédelmi rendszerrel. Számuk a két régióban összesen 110 fő. Legnagyobb arányban (31,8%) Szabolcs-Szatmár-Bereg megyeieket találunk közöttük, és viszonylag nagy arányban találunk körükben budapestieket is (28,2%). Pest megyei 18,2%, Szolnok megyei 12,7% és a legkevesebben Hajdú-Bihar megyében vannak (9,1%).

12. számú tábla: Utógondozásban részesülők területi megoszlása

Megye	N	%
Budapest	31	28,2
Hajdú-Bihar	10	9,1
JNK-Szolnok	14	12,7
Pest	20	18,2
Szabolcs-Szatmár-Bereg	35	31,8
Összesen	110	100

A fogyatékoság típusát tekintve a többség (69,1%) enyhe értelmi fogyatékos. 24,5% közép súlyos értelmi fogyatékos. Mozgásszervi, érzékszervi fogyatékosként, vagy autistaként senki nincs nyilvántartva. A halmozottan fogyatékosok aránya 1,2 százalék, akik közül 1 fő enyhe értelmi fogyatékos és érzékszervi fogyatékos, 1 fő autista és enyhén értelmi fogyatékos, 1 fő közép súlyos értelmi fogyatékos és érzékszervi fogyatékos, míg 1 fő pedig közép súlyos értelmi fogyatékos, érzékszervi fogyatékos és mozgássérült.

13. számú tábla: Utógondozásban részesülők megoszlása a fogyatékoság típusa szerint

Fogyatékoság típusa	N	%
Enyhe értelmi fogyatékos	76	69,1
Közép súlyos értelmi fogyatékos	27	24,5
Halmozottan fogyatékos	4	1,2
Nincs adat	3	2,7
Összesen	110	100

Az utógondozásban részesülő fogyatékos fiatalok meghatározó többsége (60,9%) férfi.

14. számú tábla: Utógondozásban részesülők nemek szerinti megoszlása

Neme	N	%
Férfi	67	60,9
Nő	43	39,1
Összesen	110	100

Az utógondozásban részesülő fogyatékosággal élő fiatal felnőttek több, mint fele (52,7%) 1990-es születésű, tehát 19 éves.

15. számú tábla: Utógondozásban részesülők megoszlása születési év szerint

Születési év	N	%
1984	21	19,1
1985	2	1,8
1986	9	8,2
1987	6	5,5
1988	6	5,5
1989	8	7,3
1990	58	52,7
Összesen	110	100

A felvétel időpontját összevetve a születési dátummal azt láthatjuk, hogy az 1990-ben született fiatalok legnagyobb hányada (36,2%) 2000-2005 között, azaz 10-15 éves

gyermekként, míg 25,9 százalékuk 1990-1995 között, azaz csecsemőként vagy kisgyermekként került gyermekvédelmi gondoskodás alá.

16. számú tábla: Utógondozásban részesülők gyermekvédelmi rendszerbe kerülésének ideje születési év szerint

Felvétel dátuma	Születési év (százalékban)	
	<i>1990</i>	<i>1990 előtt</i>
1990- előtt		44,2
1990-1995	25,9	15,4
1995-2000	19,0	23,1
2000-2005	36,2	13,5
2005 után	19,0	3,8
Összesen	100	100

A fiatalok 46,4 százalékáról nincs adat az utógondozás kezdetére vonatkozóan. Legnagyobb arányban 2007-ben kerültek utógondozásba (22,7%).

17. számú tábla: Utógondozás kezdete

Utógondozás kezdete	N	%
2002	11	10,0
2003	1	0,9
2004	6	5,5
2005	4	3,6
2006	4	3,6
2007	25	22,7
2008	8	7,3
Nincs adat	51	46,4
Összesen	110	100

18. számú tábla: Utógondozás vége

Utógondozás vége	N	%
2008	58	52,7
2009	1	,9
Nincs adat	51	46,4
Összesen	110	100

Összefoglalva elmondható, hogy az utógondozásban részesülő fiatalok többsége Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei. Döntően enyhe értelmi fogyatékosok, akik között több a férfi. A többség 19 éves. Nagy számban 10-15 éves gyermekként kerültek a gyermekvédelmi rendszerbe. A legtöbb utógondozásban részesülő fogyatékossgal élő fiatal 2007-ben került utógondozásba és 2008-ban szűnt meg az utógondozása.

1.3. Szociális intézményben élő, gyermekvédelmi gondoskodási háttérű 18-24/25 éves fogyatékossgal élő fiatalok

Szociális intézményben élő, gyermekvédelmi gondoskodási háttérű 18-24/25 éves fogyatékossgal élő fiatalok legnagyobb hányadban (40,3%) Pest megyeiek, Hajdú-Bihar megyei 27,3 százalék, budapesti 18,2%, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében él 7,8 százalékuk és Szolnok megyei 6,5%.

19. számú tábla: Szociális intézményben élők területi megoszlás szerint

Megye	N	%
Budapest	14	18,2
Hajdú-Bihar	21	27,3
JNK-Szolnok	5	6,5
Pest	31	40,3
Szabolcs-Szatmár-Bereg	6	7,8
Összesen	77	100

A szociális intézményben élő fiatalok legnagyobb hányada (51,9 százalék) enyhe értelmi fogyatékos, de a teljes mintához viszonyítva magas (42,9%) a középsúlyos értelmi fogyatékosok aránya is. Érzékszervi fogyatékos mindössze 1 fő és szintén 1 fő halmozott fogyatékossgal élő.

20. számú tábla: Szociális intézményben élők megoszlása a fogyatékossg típusa szerint

Fogyatékoság típusa	N	%
Enyhe értelmi fogyatékos	40	51,9
Középsúlyos értelmi fogyatékos	33	42,9
Érzékszervi fogyatékos	1	1,3
Halmazottan fogyatékos (enyhe értelmi+érezékszervi)	1	1,3
Nincs adat	2	2,6
Összesen	77	100

A szociális intézményben élő, gondoskodási háttérrel rendelkező fogyatékos fiatalok többsége férfi (54,5%), a nők aránya 45,5%.

21. számú tábla: Szociális intézményben élők megoszlása nemek szerint

Neme	N	%
Férfi	42	54,5
Nő	35	45,5
Összesen	77	100

A teljes mintával összehasonlítva a szociális intézményben élő, gondozási háttérrel rendelkező fogyatékos fiatalok többsége idősebb, 1990 előtt született. 1986-1989 között született 74,1 százalékuk, azaz jelenleg 20-23 évesek.

22. számú tábla: Szociális intézményben élők megoszlása születési év szerint

Születési év	N	%
1982	2	2,6
1983	3	3,9
1984	7	9,1
1985	6	7,8
1986	11	14,3
1987	14	18,2
1988	17	22,1
1989	15	19,5

1990	2	2,6
Összesen	77	100

A vizsgált fiatalok legnagyobb arányban (36,4%) 1990 előtt kerültek a gyermekvédelmi rendszerbe.

23. számú tábla: Szociális intézményben élők megoszlása a gyermekvédelmi rendszerbe való kerülés ideje szerint

Bekerülés a gyermekvédelmi rendszerbe	N	%
1990 előtt	28	36,4
1990-1995	14	18,2
1995-2000	15	19,5
2000-2005	17	22,1
2005 után	3	3,9
Összesen	77	100

A szociális intézményben élő fogyatékos fiatalok mielőtt jelenlegi gondozási helyükre kerültek utógondozói ellátásban részesültek. A teljes sokasághoz hasonlóan a szociális intézményben lakó, fogyatékossgal élő fiatalok esetében is az utógondozói ellátás elrendelésének legfőbb oka a tanulmányok folytatása volt (51,9%). 24,7 százalék esetében az ellátást azért rendelték el, mert a fiatal önellátásra képtelen és 15,6 százalék esetében az elrendelés oka az volt, hogy a fiatal a szociális intézménybe való bekerülésre várt. Az utógondozói ellátás megszűnésnek legjellemzőbb oka a TEGYESZ nyilvántartás szerint, hogy az ellátás oka megszűnt (40,3%), illetve, hogy a feltételek nem állnak fenn az utógondozáshoz (35,1%). Az utógondozói ellátást a fiatalok 19,5 százaléka estében azért szüntették meg, mert a fiatal a gyermekvédelmi ellátásból szociális intézménybe távozott.

A közép-magyarországi és észak-alföldi régióban szociális intézményben lakó gyermekvédelmi háttérrel rendelkező, fogyatékossgal élő fiatalok legnagyobb arányban Pest megyében élnek. Legnagyobb arányban enyhe fokban értelmi fogyatékosok, de magas körükben a középsúlyos értelmi fogyatékosok aránya is. Többségük 20-23 éves és férfi. Jellemzően 1990 előtt kerültek a gyermekvédelmi rendszerbe.

II. fejezet: Gyermekvédelmi háttérrel rendelkező, fogyatékossgal élő 18-25 éves fiatal felnőttek helyzete célcsoportonként

II.1. Utógondozói ellátásban élők helyzete

A 120 fős mintában **84 fő utógondozói ellátott** szerepel, 17-en a fővárosban, 15-en Pest megyében, 20-an JNSZ megyében, 15-en Hajdú-Bihar megyében és 17-en Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében élnek. Közülük 48 férfi és 36 nő. A támogatott döntéshozatal elvének megfelelően 74-en segítséggel töltötték ki a kérdőívet, 10 főnek erre nem volt szüksége, önállóan válaszolta meg kérdéseinket.

Jelentős számban (67 fő) értelmi fogyatékosok szerepelnek ebben a csoportban (közülük: 45 enyhe, 20 középsúlyos és 2 súlyos), 9-en mozgáskorlátozottak, 8 fő látássérült, 6 fő hallássérült, 12-en beszédükben akadályozottak, 1 fő enyhe fokban autista és 3 fő egyéb fogyatékossgal élő. Mivel a fiatal felnőttek összes fogyatékossgára rákérdeztünk, ezért azt mondhatjuk, hogy a többség csak egy (átlag: 1,3) fogyatékossgal rendelkezik (összes fogyatékossga száma: 106). Az utógondozói ellátottak közül 20 fő vallotta magát cigány származásúnak. Jelenleg 24-en nevelőszülőnél, 18-an utógondozói otthonban, 41-en gyermekotthonban élnek, egy fő pedig külső férőhelyen veszi igénybe az ellátást. **A többség tehát intézményes ellátásban él, azon belül is a gyermekotthoni elhelyezettek száma a legmagasabb.**

Nagy számban (56 fő) folytatnak tanulmányokat, 15 fő már dolgozik, hatan munkát keresnek, 7 főnek pedig egyéb elfoglaltsága van (egyikük Gyeseen van, a többség nappali ellátásba jár, vagy a nevelkedési helyen kiegészítő munkát végez). A jelenleg tanulmányokat folytatók közül egy fő felsőfokú diplomát, 2 fő érettségig adó képzésben részesül, **53-an pedig szakmát adó képzésben vesznek részt.** A szakmák jellemzően számítógép-kezelő, kertész, szövő vagy varrónői szakmák. Annak ellenére hogy sokan folytatnak tanulmányokat, **több mint a fele a kérdezetteknek úgy véli, hogy szakmájával nem fog tudni elhelyezkedni.** Mindösszesen 29 fő bizakodó a tekintetben, hogy szakmája lehetőséget ad a munkaerő-piacon való elhelyezkedésre. **A munkakeresésben két fiatal kivételével mindenki számítana segítségre, jellemzően az utógondozótól, illetve a gyermekvédelmi szakemberektől**

várnának segítséget (47 fő), négyen a vérszerinti családtól számítanak e tekintetben, 5-en pedig a munkaügyi szervezetekben, önkormányzatban bíznak. **A legtöbben (32 fő) azért tartják fontosnak, hogy dolgozzanak, hogy önálló életet kezdhessenek, ez is azt mutatja, hogy erős a fiatalokban a független élet utáni vágy.** 27-en az önálló jövedelemszerzést tartják fontosnak, 7-en pedig azt, hogy emberek között legyenek, néhányan a hasznos időtöltés miatt is vágnak arra, hogy dolgozhassanak. Négyen pedig úgy gondolják, hogy a képességek fejlesztése, kibontakoztatása is megvalósul munka közben. Akik jelenleg dolgoznak, 7-en piaci gazdálkodó szervnél vállalnak munkát, 3-an önkormányzatnál, 4-en pedig szociális foglalkoztatóban dolgoznak. **A dolgozók többsége határozott időre foglalkoztatott (6 fő), 4-en támogatott foglalkoztatás keretében állnak alkalmazásban, 2-en alkalmi könyvvel dolgoznak, a többiek pedig illegálisan vállalnak munkát. Jellemzően építőiparban dolgoznak, betanított vagy segédmunkásként. A munkavállalásban többnyire az utógondozó (10 esetben) nyújtott segítséget.**

Az utógondozói ellátottak többsége (23 fő) normál iskolában végezte integrált formában általános iskoláját, hasonló számban (22 fő) tanult többcélú intézmény belső iskolájában, valamint 17-en eltérő tantervű képzésben részesültek, a többiek egyéb típusú intézményben tanultak. A középiskolai tanulmányok terén a többség a település speciális szakiskolájába járó vagy naponta bejáró szintén ugyanilyen képzésben részt vevő. 11 fő tanul többcélú intézményben, illetve szintén ennyien készségfejlesztő szakiskolában. **Az utógondozói ellátottak iskolai tapasztalatukat jellemzően jónak értékelték, mindösszesen 9 fő értékelte nagyon rossznak az eddigi tapasztalatait.**

A gyermekvédelmi gondoskodásba kerülésük óta 36-an nevelkedtek nevelőszülőnél, 73-an éltek gyermekotthonban, de **a többség (50 fő) többet élt intézményes keretek között.** Érdekes, hogy ugyan 36-an éltek nevelőszülőnél, csak 21 fő élt hosszabb ideig ilyen ellátásban, ami azt jelzi, hogy sokuk visszakerült intézménybe. **A stabilnak mondható elhelyezések 55 esetben érvényesültek (1-2 nevelkedési hely),** viszont a többi kérdezett 3 vagy annál több helyen élt. A legtöbb gondozási hely 8 volt. A leghosszabb idő egy helyen 3,2 év és 23 év közötti időszak, a szórás tehát nagyon nagy. A leghosszabb gondozási idő egy helyen átlagosan 13 év volt. Az utógondozói ellátást a többség 2-3 év múlva fogja elhagyni, ezt követően **49 fiatal tervezi, hogy önálló életet kezd,** 6 fiatal marad a nevelőszülőnél, 5-en visszatérnek a vérszerinti családba, **20 fő pedig szociális intézménybe megy.** Négy fiatal nem tudja, hogy mi lesz vele az utógondozói ellátás megszűnése után.

Sajnálatos módon a **fiatalok közel háromnegyedének nincsen kapcsolata a vérszerinti családjával, testvéreikkel is csak egyharmaduk áll kapcsolatban.** 10 fiatal jelölte meg, hogy baráti kapcsolatai sincsenek, mint ahogy több mint fele a fiataloknak a tágabb rokonságával sincs kapcsolatban. **Az ismerősök, barátok a többség életében fontos szerepet töltenek be.** Sokuknak az utógondozói helyen is van barátja. **60%-uk azonban nem rendelkezik párkapcsolattal, és a párkapcsolatok fele tartós csak.** Sajnos csak az utógondozói ellátás helyén kívül van jellemzően kettesben való együttlétre lehetőség, illetve 18 fiatal szerint erre nem tudnak lehetőséget teremteni. **Közel 55%-ban a kapcsolatok azonban nem nyilvánulnak meg testiségben. Pozitív azonban, hogy a gondozási hely biztosít szexuális felvilágosítást.** A szakemberekkel 9 kivétellel jónak minősítik a kapcsolatot a fiatalok.

Az utógondozójukkal viszonylag gyakori a kapcsolatuk, heti szinten 55 fiatal tart utógondozójával kapcsolatot. **A kérdezettek 57%-a (45 fő) gondnokság alatt áll, jellemzően a kapcsolattartás havi szintű vagy annál is ritkább.**

A szolgáltatások közül az egészségügyi (házi orvos, szakorvos, egészségügyi terápia) ellátás mindenki számára elérhető. Mint ahogy a foglalkoztatásban, életvezetésben, fejlesztésben, pénz beosztásában, önellátásban is megkapják a segítséget a fiatal felnőttek. Esetükben a tanulmányok támogatása, szabadidős tevékenységek biztosítása is adott. Az igénybe vehető segítség kiterjed a hivatalos ügyek intézésére is. A lakhatás megoldásában, munkakeresésben, személyes kapcsolatok kiépítésében, vérszerinti családdal való kapcsolattartásban - melyek az önálló élet szempontjából nagyon fontosak lennének - nem mindenki számára adott a segítségnyújtás. **Jellemzően a személyes (vérszerinti, baráti) kapcsolatok ápolása szorul leginkább háttérbe.** Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy a természetes támaszok elengedhetetlenül fontosak, ennek hiányában erős mesterséges támaszok mellett sem elegendő a nyújtott segítség a független élethez, a társadalomba való sikeres beilleszkedéshez, még abban az esetben sem, ha a szakemberek oldaláról érkező támogatás érzelmileg fontos a fiatal felnőtteknek. **A szakemberek tehát a fejlesztést, egészségmegőrzést, rehabilitációt, életvezetést fontosnak tartják, de nem kerül elég figyelem a jövő megalapozására, valamint egy érzelmileg biztos, kiszámítható közeg megteremtésében való segítségnyújtásra.** A szolgáltatások mellett magát **az utógondozói ellátást a fiatalok 2/3-a jónak tartja.**

A fiatalok anyagi helyzetére is rákérdeztünk. 80%-ban a fiatalok 60 ezer forint alatti havi bevétellel rendelkeznek, 5 főnek a bevétele meghaladja a 100 ezer forintot. **Az átlagos jövedelem 47 ezer forint havonta.**

Az önellátási képesség, elsősorban a személyes higiéniére vonatkozóan jónak mondható az utógondozói ellátásban élők körében. Étkezni, WC-t használni, öltözködni mindenki képes. Hat fiatal kivételével fürdeni is mindenki tud önállóan. A lakásban való helyváltoztatás is zökkenőmentes, ugyanakkor 20% nem tud egyedül az utcán közlekedni. Vásárolni 60%-uk képes. Sajnos csak 43-an képesek egyedül tanulni, és 37-en képesek önállóan kezelni a pénzüket.

Az utógondozói ellátásban élők szerint a gyermekvédelmi szakemberek érdeklődnek a sorsuk iránt a leginkább, a családtagok 80%-ban nem mutatnak érdeklődést. Fontosak még ebből a szempontból a barátok, valamint az iskolai tanárokat is kiemelhetjük, bár szerepük kevésbé hangsúlyos, a kérdezettek 1/4-e szerint iskolai tanára is odafigyel a fiatal sorsának alakulására, jövője rendezése szempontjából.

A fiataloktól arra is rákérdeztünk, találkoztak-e **fogyatékoságuk miatt előítéletekkel. Ezzel kapcsolatos negatív tapasztalataikról 15-en számoltak be.** Ők rendszeresen tapasztalták, hogy kinevetik, csúfolják, gúnyolják őket. Jellemzően a kortársaktól (iskolában, lakóközösségben) szenvedik el a megalázást, de előfordult, hogy az iskolában a pedagógus érezte úgy, hogy „*kínlódnia kell velem*” - mondta egyikük. Többen tapasztalták munkakeresésénél, vagy a már dolgozók a munkatársak részéről az előítéleteket. Egyikük arról számolt be, hogy a párja szülei utasítják el őt, próbálják eltiltani lányukat a kérdeztől. Egy másik kérdezt sajnálatos módon azzal is találkozott, hogy bántották az utcán a járókelők, „*számtalanszor megverték*” - ahogy fogalmazott. Egyikük elmondta, hogy a gyermekvédelmi szakemberek „*haragudtak meg*” amikor kiderült, hogy állapotos.

A fiatalokat arra kértük, osszák meg velünk jövőbeli terveiket, vágyaikat, álmaikat. Jellemzően normalizált életet szeretnének élni, vágyuk egy szerető család, gyermek, állandó munka és egy lakás. Többen hangsúlyozták, hogy „*boldog, normális életre, biztos jövő*”-re vágnak. Néhányan arra vágnak, hogy vérszerinti szüleikkel élhessenek. Öten szociális intézménybe szeretnének menni.

II.2. Utógondozásban részesülők helyzete

A 120 fős mintában **11 fő utógondozásban részesül**, 3-an a fővárosban, 3-an Pest megyében, 2-en Hajdú-Bihar megyében és szintén 2-en Szabolcs-Szatmár Bereg megyében élnek. Sajnos JNSZ megyében nem sikerült kérdőívet kitölteni ebbe a célcsoportba tartozó fiatalokkal. Közülük 7 férfi és 4 nő. A kérdőívet a támogatott döntéshozatal elvének megfelelően 10-en segítséggel töltötték ki, egy fő önállóan tudott írásban válaszolni.

10 értelmi fogyatékos szerepel ebben a csoportban (közülük: 7 enyhe és 3 súlyos), 1 fő mozgáskorlátozott, 1 fő enyhe fokban látássérült, 4-en beszédükben akadályozottak. 4 fő vallotta magát cigány származásúnak. Jelenleg egy fiatal él saját tulajdonú lakásában, ketten vérszerinti családjukba tértek vissza, szintén 2 fő nevelőszülőnél maradt. A többiek pedig albérletben vagy a partnerük lakásában élnek.

A napi fő elfoglaltság egy esetben az iskolai tanulmányok folytatása, 2-en dolgoznak, 5-en munkát keresnek, hárman pedig betegségük miatt ágyhoz kötötten élnek. **A munkakeresés terén a munkaügyi szervezetekben, önkormányzatban bíznak**, hogy ott kaphatnak segítséget. Jellemzően az **önálló jövedelemszerzés miatt tartják fontosnak, hogy dolgozzanak**.

Öten normál iskolában integrált osztályban végezték általános iskolájukat, 3-an eltérő tantervű képzésben részesültek, egy fő egyéb típusú intézményben tanult, ketten pedig nem adtak választ. **Középiskolai tanulmányokat 8 fiatal folytatott, ők speciális szakiskolában tanultak**. A kérdezetteknek **inkább jó az iskolával kapcsolatos tapasztalata**.

A gyermekvédelmi gondoskodásba kerülésük óta 5-en nevelkedtek nevelőszülőnél, 6-an éltek gyermekotthonban. **A stabilnak mondható elhelyezések 7 esetben érvényesültek (1-2 nevelkedési hely)**, viszont a többi kérdezett 3 vagy annál több helyen élt. A legtöbb gondozási hely 5 volt. A leghosszabb idő egy helyen 2 év és 21 év közötti időszak. Átlagosan 7 évesen kerültek a szakellátásba és 9 évet töltöttek egy helyen átlagban. Öten nagykorúvá válásuk után kikerültek a rendszerből, 2-en 21, négyen pedig 24 éves korukban utógondozói ellátásuk után kerültek ki a rendszerből.

Sajnálatos módon a többségnek (8 fiatal) **nincs kapcsolata a vérszerinti családjával**, testvéreikkel négyen állnak kapcsolatban. **Az ismerősök, barátok azok, akik körülveszik őket, de ezek a kapcsolatok is csak az esetek felében mondhatók viszonylag rendszeresnek.** Négy fiatalnak van párkapcsolata. A párkapcsolattal rendelkezők esetében ezek stabil kapcsolatok, megnyilvánulnak testiségben is, a kettesben való időtöltésre biztosított számukra lehetőség és hely.

Érdekes, hogy az utógondozásban részesülők fele nincs kapcsolatban az utógondozójával. A szakemberekkel azonban jónak minősítik a kapcsolatot a fiatalok. A kérdezettek közül csak hárman állnak gondnokság alatt, 18 éves korukban kerültek gondnokság alá, a kapcsolattartás havinál ritkább.

A szolgáltatások közül az egészségügyi szolgáltatások elérhetőek. Valamint igényeik szerint az életvezetésben, fejlesztésben, pénz beosztásában, önellátásban is kaphatnak segítséget. A szabadidő és tanulmányok támogatása is támogatott terület. Kevésbé hangsúlyos a munkakeresés és a lakhatás támogatása, ugyanakkor a családi és személyes kapcsolatok esetükben hangsúlyosabbnak tűnnek, mint ahogyan ezt az utógondozói ellátottak körében láthattuk. Az utógondozást is inkább jónak minősítették a kérdezettek.

A fiatalok jövedelme 15 és 65 ezer forint közé esik, az átlagos bevételük 34 ezer forint havonta.

Az önellátási képesség 8 esetben teljes körű. Egy-két kivételtől eltekintve mindenki tud önállóan étkezni, WC-t használni, öltözködni, fürdeni, a lakásban helyet változtatni, utcán közlekedni. Vásárolni is 8 fő önállóan képes, ők a pénzt is tudják kezelni.

Az utógondozásban részesülők szerint is a gyermekvédelmi szakemberek érdeklődnek a sorsuk iránt a leginkább, a családtagok 3 esetben bírnak ebből a szempontból kiemelt fontossággal. Fontosak a barátok is négy esetben, 3 esetben pedig szociális munkással vannak kapcsolatban a fiatalok, aki őszinte érdeklődést tanúsít irányukba.

Fogyatékoságuk miatt előítéletekkel hárman találkoztak, kinevették őket a korábbi gondozási helyen, illetve egyikük ilyen attitűddel munkakeresésnél szembesült.

Az utógondozásban részesülők közül ketten szociális intézménybe szeretnének a jövőben kerülni, a többiek legfőbb vágya a családalapítás, gyermekvállalás, kiszámítható jövőt biztosító munkahely találása.

II.3. Szociális intézményben élők helyzete

A 120 fős mintában **25 fő él szociális intézményben**, 6-an a fővárosban, 5-en Pest megyében, 3-an JNSZ megyében, 5-en Hajdú-Bihar megyében és 6-an Szabolcs-Szatmár Bereg megyében élnek. Közülük 12 férfi és 13 nő. A kérdőívet a támogatott döntéshozatal elvének megfelelően 22-en segítséggel töltötték ki, 3 fő önállóan válaszolta meg kérdéseinket.

Jelentős számban (23 fő) értelmi fogyatékosok szerepelnek ebben a csoportban (közülük: 12 enyhe, 9 középsúlyos és 2 súlyos), 3-an mozgáskorlátozottak, 2 fő látássérült, 1 fő hallássérült, 5-en beszédükben akadályozottak, 1 fő középsúlyos autista. 12-en halmozottan fogyatékosok. Két fiatal vallotta magát cigány származásúnak, egyikük pedig román nemzetiségű.

A többség önkormányzati fenntartású, illetve civil szervezet által fenntartott intézményben él (11, illetve 8 fő). Négyen állami, 2-en egyházi intézményben élnek.

Ezen célcsoportba tartozók **többsége eltérő tantervű képzésben részesült vagy foglalkoztató iskolába járt**, középiskolába 11-en jártak csak, jellemzően speciális szakiskolába vagy a gyermekotthon belső iskolájába, ahol nagykorúságuk előtt nevelkedtek. **Iskolai tapasztalatukat jellemzően jónak értékelték**, mindösszesen 2 fő értékelte nagyon rossznak az eddigi tapasztalatait.

A gyermekvédelmi gondoskodásba kerülésük óta 5-en nevelkedtek nevelőszülőnél, 22-en éltek gyermekotthonban. **A stabilnak mondható elhelyezések 11 esetben érvényesültek (1-2 nevelkedési hely)**, viszont a többi kérdezett 3 vagy annál több helyen élt. A legtöbb gondozási hely 6 volt. A leghosszabb idő egy helyen 2 év és 14 év közötti időszak volt. **Szociális intézménybe 12 fiatal nagykorúvá válásának évében került, a többiek 1-6 évet vártak a felvételre.** Egy fő pedig már 4 évesen ilyen intézménybe került. Egy kivétellel

mindenkinek **határozatlan időre szól az intézményi elhelyezése**, az az egy fiatal 2015-ig maradhat az adott helyen, utána másik intézménybe fog kerülni.

Sajnálatos módon **a fiatalok közel háromnegyedének itt sincs kapcsolata a vérszerinti családjával, itt viszont a testvérekkel való kapcsolat is jellemzően hiányos**. 13 fiatal jelölte meg, hogy baráti kapcsolatai sincsenek, mint ahogy a rokoni, ismerősi kapcsolatok is korlátozottak. **Szinte mindenkinek a szociális intézményben vannak barátai, ezek tűnnek a legfontosabb kapcsolatoknak. 10 fiatal felnőtt rendelkezik párkapcsolattal, a párkapcsolatok többnyire tartósnak mondhatók. A kapcsolatok megnyilvánulnak testiségben és erre az intézményben és azon kívül is van lehetőség.** Pozitív, hogy a **gondozási hely biztosít szexuális felvilágosítást** 16 esetben. A szakemberekkel jónak minősítik a kapcsolatot.

A kérdezettek közül 23-an gondnokság alatt állnak, a kapcsolattartás havi szintű vagy annál is ritkább. 10 fő cselekvőképességet korlátozó, 9 minden ügycsoportra cselekvőképességet kizáró, ketten pedig egyes ügycsoportra cselekvőképességet kizáró gondnokság alatt állnak. Négy esetben a gondnokság típusára vonatkozóan nem érkezett válasz..

A szolgáltatások közül az egészségügyi (házi orvos, szakorvos, egészségügyi terápia) ellátás elérhető mindenhol, illetve a szabadidős tevékenységekre is nagy hangsúly helyeződik. Többnyire a foglalkoztatásban, önellátásban is megkapják a segítséget a fiatal felnőttek. **Érdekes, hogy az előző két célcsoporthoz képest hangsúlyosabb a személyes kapcsolatok ápolásában való támogatás, azonban a családi kapcsolatok még inkább háttérbe szorulnak.** Mint ahogyan már kevesebb az életvezetésben, fejlesztésben, pénz beosztásában való segítségnyújtás is. Kiemelt jelentőségű azonban az érzelmi támasznyújtás. **A szociális intézményben nyújtott ellátásokat és magát az elhelyezési feltételeket a fiatalok 2/3-a jónak tartja, 6-an azonban csak közepesnek vélik.**

Két fiatal egyszemélyes szobában lakik, 10-en egy lakótárssal osztoznak a szobán, a többiek 2-6 személlyel lagnak. Az együttélés inkább konfliktusmentes vagy apróbb, alkalmoszerű összetűzések vannak csak. A szobában található bútorok az intézmény tulajdonában állnak, 11 fő saját tartós fogyasztási cikkekkel is rendelkezik, a többi szobában ez is intézményi

tulajdont képez. Személyes tárgyai mindenkinek vannak. Az öltözködésben is maguk döntenek.

Az átlagos jövedelem 45 ezer forint havonta, kicsivel kevesebb mint az utógondozói ellátottak esetében a havi bevétel. A jövedelmek szórása nagy: 1400 forinttól 165 ezer forintig terjed.

Az önellátási képesség 12 esetben jelenti azt, hogy a fiatal teljesen képes ellátni magát, 8 fő részben önellátó, 5 fiatal pedig nem hagyható egyedül. Az alapvető személyes szükségletek ellátása jónak mondható: étkezni, WC-t használni, öltözködni, fürdeni kevés kivétellel mindenki tud önállóan. A lakásban való helyváltoztatásra is 22 fiatal képes önállóan, ugyanakkor 12 fiatal nem tud egyedül az utcán közlekedni. Vásárolni 7-en képesek, 5-en pedig önjogúan tudják a pénzt kezelni.

A szociális intézményben élők esetében az intézményi szakemberek érdeklődnek a sorsuk iránt a leginkább, de a volt gyermekvédelmi szakemberek, barátok is mutatnak érdeklődést.

Ketten találkoztak fogyatékoságuk miatt előítéletekkel, mindét esetben ez a jelenlegi gondozási helyen történt, a két fiatal nehezen illeszkedett be a közösségbe.

A fiatalok jövőbeli tervei között szerepel a család, önálló élet, munkavállalás. Többen azt szeretnék, ha az intézményben élhetnének, más tervük nincsen. Ketten szeretnének vérszerinti családjukba haza költözni.

III. fejezet: Gyermekvédelmi háttérrel rendelkező, fogyatékossgal élő 18-25 éves fiatal felnőttek helyzete Közép-Magyarországon és Észak-Alföldön

A következőkben a 3 vizsgálati célcsoport adatait együttesen kezeljük, a kérdőíves felmérés során tehát a két vizsgálati régióban összesen 120 főt kérdeztünk meg. A teljes minta tehát három célcsoport mintájából tevődött össze: utógondozói ellátottak, utógondozásban részesülők és szociális intézményben élő, gyermekvédelmi háttérű 18-25 év közötti fogyatékossgal élő fiatal felnőttek.

A mintában szereplő 120 gyermekvédelmi háttérrel rendelkező fogyatékossgal élő **fiatal 55,8 százaléka férfi és 44,2 százaléka nő.**

24. számú tábla: Kérdezettek megoszlása nem szerint

Neme	N	%
Férfi	67	55,8
Nő	53	44,2
Összesen	120	100

A felmérésben az önkéntes és anonim lekérdezés során megkérdeztük a fiatalok etnikai, nemzetiségi hovatartozását is. A kérdezettek **többsége magyar nemzetségű (76,7%)**, roma származásúnak 21,7 százalék vallotta magát, emellett 1 fő román nemzetiségű szerepelt a mintában és 1 fő pedig azt nyilatkozta, hogy nem tudja milyen származású.

A kérdezett fiatalok **többsége (40%) 21-22 éves.** A 19-20 évesek aránya 29,2% és hasonló hányadban találunk a fiatalok között 23-24 éveseket is. A 25 évesek aránya a mintában mindössze 6,7 százalék.

25. számú tábla: Kérdezettek megoszlása életkor szerint

Kor	N	%
19-20 éves	35	29,2
21-22 éves	48	40
23-24 éves	28	23,3
25 éves	8	6,7
Nincs adat	1	0,8
Összesen	120	100

A gyermekvédelmi háttérrel rendelkező, fogyatékossgal élő fiatalok körében a felmérés során részletesen gyűjtöttünk adatokat a fogyatékossg típusára vonatkozóan mindhárom vizsgálati célcsoport esetében. **A vizsgált fiatalok döntő hányada (83,3%) értelmi fogyatékos**, ebből a többség, 64 százalék enyhe fokban sérült, a közép súlyos értelmi fogyatékosok aránya 29 százalék, míg a súlyos értelmi fogyatékosok aránya a mintában szereplő értelmi fogyatékos fiatalok között 7 százalék. Az értelmi fogyatékosok mellett a vizsgálatban szereplő gyermekvédelmi háttérrel rendelkező fiatalok között 17,5 százalékban találunk beszédében akadályozottakat, 10,8 százalékuk mozgáskorlátozott, 9,2 százalékuk látássérült, 5,8 százalékuk pedig hallássérült. Az autisták aránya a mintában mindössze 1,7 százalék és emellett egyéb fogyatékossgai kategóriába sorolható 3 fő (2,5%).

26. számú tábla: Kérdezettek megoszlása a fogyatékossg típusa szerint

Fogyatékossg típusa	N	%
Értelmi fogyatékos	100	83,3
EBBŐL:		
<i>Enyhe</i>	64	64
<i>Közép súlyos</i>	29	29
<i>Súlyos</i>	7	7
Mozgássérült	13	10,8
Látássérült	11	9,2
Hallássérült	7	5,8
Beszédében akadályozott	21	17,5
Autista	2	1,7
Egyéb (retardált törpe, gerincsérült, tanulási zavar)	3	2,5
Összesen	120	100

Adataink azt mutatják, hogy a vizsgált fogyatékossgal élő fiatalok **közel fele (45%) képes ellátni önmagát, míg 38,3 százalékuk részben önellátó**. Emellett 12,5 százalékuk egyedül nem hagyható és teljes ellátást igényel 1,7 százalék.

27. számú tábla: Önellátó képesség foka

Önellátó képesség	N	%
teljesen ellátja magát	54	45
részben önellátó	46	38,3
egyedül nem hagyható	15	12,5
teljes ellátást igényel	2	1,7
nincs adat	3	2,5
Összesen	120	100

Az önellátó képesség részletes elemzése azt mutatja, hogy a vizsgált fogyatékossgal élő fiatalok döntő többsége képes önállóan végezni a legalapvetőbb mindennapi tevékenységeket, mint az étkezés (96,7%), a WC használat (93,3%), az öltözködés (94,2%), helyváltoztatás a lakásban (91,7%) és a fürdés (89,2%). Valamivel kevesebben, de többségében szintén képesek a vizsgált fiatalok önállóan közlekedni az utcán (74,2%). Ugyanakkor mindössze 55 százalékuk képes önállóan vásárolni, és még kisebb hányadban, kevesebb mint felük (45,8%) képes a tanulásra és az önálló pénzkezelésre (41,7). Adataink azt mutatják tehát, hogy bár a **legalapvetőbb tevékenységekre a vizsgált fogyatékossgal élő fiatal felnöttek többsége képes, az önálló életvezetéshez szükséges összes tevékenységet azonban több, mint felük már nem tudja egyedül ellátni**.

28. számú tábla: Önállóan ellátandó tevékenységek köre

Képes-e önállóan ellátni az alábbi tevékenységeket?	Igen (%)
Étkezés	96,7
WC használat	93,3
Öltözködés	94,2
Fürdés	89,2
Helyváltoztatás a lakásban	91,7
Közlekedés az utcán	74,2
Vásárlás	55
Tanulás	45,8
Pénzkezelés	41,7

Adataink tehát azt jelzik, hogy **az alapvető mindennapi cselekedeteken kívül a vizsgált fiatalok többsége segítségre szorul a mindennapi élet során.**

Felmérésünk során azt is vizsgáltuk, hogy a gyermekvédelmi háttérrel rendelkező fiatalok milyen szolgáltatások elérésében kapnak segítséget. **A vizsgált fogyatékossgal élő fiatal felnőttek többsége azt nyilatkozta, hogy a gyermekvédelmi rendszeren keresztül vagy annak keretében számos tevékenységben és szolgáltatás elérésében kap segítséget.** Döntő hányaduk kap segítséget a különböző szolgáltatások, mint az általános orvosi ellátás elérésében (86,7%), a szakorvosi ellátás elérésében (79,2%) és a hivatalos ügyek intézésében (84,2%). Fontos továbbá, hogy a mindennapi élethez elengedhetetlen tevékenységekben is a legtöbben kapnak segítséget: szabadidős tevékenységek (85,8%), önellátás (84,2%), pénzkezelés (80%). A többség emellett azt nyilatkozta, hogy érzelmi támaszt is nyújt számára a rendszer (85,8%), segítik őket a személyes kapcsolatok ápolásában és kapnak életvezetési tanácsokat is (78,3%). **Adataink tehát azt jelzik, hogy a mindennapokban, a jelenlegi életvitelükben a vizsgált fiatalok döntő többsége megkap minden segítséget. Ugyanakkor adataink arra engednek következtetni, hogy ez a segítségnyújtás kevésbé terjed ki a jövőjüket meghatározó tevékenységekre, szolgáltatásokra.** A jelenben meghatározó tevékenységekkel szemben kevesebben nyilatkozták azt, hogy kapnak segítséget a lakhatásuk hosszú távú megoldásában (69,2%), a fejlesztésben, oktatásban (68,3%) valamint a tanulmányaikban (66,7%). Kiemelhetjük továbbá, hogy **kevesebben kapnak segítséget a munkaerő-piacon való elhelyezkedésben, foglalkoztatásban (64,2%), munkakeresésben (59,2%). A legkevésbé pedig a vérszerinti családdal való kapcsolatok ápolásában kapnak segítséget a fiatalok.**

29. számú tábla: Igénybe vehető szolgáltatások köre

Szolgáltatás	Igen (%)
Általános orvosi ellátás	86,7
Szabadidős tevékenységek	85,8
Érzelmi támasznyújtás	85,8
Önellátás (mosás, főzés, bevásárlás) készségeinek elsajátítása	84,2
Hivatalos ügyek intézésében való segítségnyújtás	84,2
Pénzkezelési tanácsadás	80
Személyes kapcsolatok ápolásában	80
Szakorvosi ellátás	79,2

Életvezetési tanácsadás	78,3
Lakhatás hosszú távú megoldásában való segítségnyújtás	69,2
Fejlesztés, nevelés-oktatás	68,3
Tanulmányok támogatása, megfelelő végzettség megszerzésében való segítségnyújtás	66,7
Foglalkoztatás	64,2
Munkakeresésben való segítségnyújtás	59,2
Vér szerinti családdal való kapcsolat ápolásában	53,3

Felmérésünk során egységes kérdésekkel vizsgáltuk a fogyatékossgal élő fiatalok gyermekvédelmi háttérének jellegzetességeit mindhárom vizsgálati célcsoport esetében.

30. számú tábla: Gyermekvédelmi gondoskodásba kerülés ideje

Hány évesen került a gyermekvédelmi rendszerbe?	N	%
1 éves kora előtt	31	25,8
1-5 évesen	28	23,3
5-10 évesen	29	24,2
10 éves kora után	21	17,5
Nincs adat	11	9,2
Összesen	120	100

A vizsgált fiatalok **25,8** százaléka **1 éves kora előtt került gyermekvédelmi gondoskodásba, 23,3** százalékuk pedig **1-5 éves kora között**. 5-10 éves korban 24,2 százalékuk került a rendszerbe és nagyobb gyermekként, 10 évesnél idősebbként 17,5 százalékuk került gyermekvédelmi gondoskodás alá.

31. számú tábla: Legtöbb ideig tartó nevelkedési-hely típusa

Hol töltötte a legtöbb időt?	N	%
Nevelőszülőnél	30	25
Intézményben	81	67,5
Egyforma időt töltött intézményes ellátásban és nevelőszülőnél	1	0,8

Nincs adat	8	6,7
Összesen	120	100

A vizsgált fiatalok többsége valamilyen **gyermekvédelmi intézményben nevelkedett (67,5%) többet a rendszerben eltöltött idő során**. Azok aránya, akik döntően nevelőszülőknél nevelkedtek 25 százalék. Egyforma időt mindössze egyetlen személy töltött intézményben és nevelőszülőnél.

32. számú tábla: Gondozási-helyek száma

Hány helyen nevelkedett a gyermekvédelmi rendszerbe kerülése óta?	N	%
1 helyen	36	30
2 helyen	37	30,8
3 helyen	26	21,7
4 vagy több helyen	14	6,7
Nincs adat	7	5,8
Összesen	120	100

A vizsgált fiatalok élethelyzetének stabilitását jelzi, hogy összesen hány helyen nevelkedtek a gyermekvédelmi rendszerbe kerülésük óta. Stabil nevelkedési háttérrel mindössze 30 százalékuk rendelkezik, akik a rendszerbe kerülésük óta 1 helyen nevelkedek. Két helyen hasonló arányban éltek a vizsgált fiatalok közül (30,8%). Három helyen nevelkedett 21,7 százalékuk és **erősen instabil háttérrel rendelkezik 6,7 százalékuk, akik 4 vagy több helyen nevelkedtek**.

33. számú tábla: Gondozási-hely típusa és a rendszerbe kerülés életkora

Nevelkedés helye ² / Hány évesen került szakellátásba	1 éves kora előtt	1-5 évesen	5-10 évesen	10 éves kora után	összesen
Nevelőszülőnél	18	5	2	5	30
	60,0%	16,7%	6,7%	16,7%	100%

² Hol nevelkedett többet összesen (intézményes ellátás vagy nevelőszülői ellátás).

Intézményben	13	21	26	12	72
	18,1%	29,2%	36,1%	16,7%	100%
Egyforma időt töltött intézményes ellátásban és nevelőszülőnél	0	1	0	0	1
	,0%	100%	,0%	,0%	100%

Adataink azt mutatják, hogy a nevelkedési-hely típusát nagymértékben befolyásolja, hogy hány évesen kerültek a fogyatékossgal élő fiatalok a rendszerbe. **A nevelőszülőknél nevelkedők többsége (60%) 1 éves kora előtt került gyermekvédelmi gondoskodásba, míg az intézményben nevelkedők legnagyobb hányada (36,1%) 5-10 éves korában került a gyermekvédelmi rendszerbe.**

33. számú tábla: Áll-e gondnokság alatt?

Gondnokság alatt áll- e?	N	%
Igen	71	59,2
Nem	43	35,8
Nincs adat	6	5
Összesen	120	100

Fontos továbbá, hogy **a vizsgált fiatalok jelentős hányada (59,2%) gondnokság alatt áll.**

A fiatalok jövője szempontjából meghatározó az iskolai pályafutás. Ezért felmérésünk során mindhárom célcsoport esetében vizsgáltuk az iskolai pályafutást, oktatási tapasztalatokat.

34. számú tábla: Általános iskola típusa, ahol a fiatal felnőtt tanulmányait folytatta

Hol kezdte a tanulmányait?	N	%
Normál iskolában integráltan	30	25
Normál iskolában szegregáltan	7	5,8
Eltérő tantervű iskolában	29	24,2
Foglalkoztató iskolában	10	8,3
Gyermekotthon belső iskolájában	10	8,3
Többcélú intézmény belső iskolájában	24	20
Egyéb iskolában	5	4,2
Nincs adat	5	4,2
Összesen	120	100

A mintában szereplő fiatalok jelentős hányada (25%) normál iskolában integráltan kezdte tanulmányait. Hasonló arányban találunk közöttük eltérő tantervű általános iskolában tanulókat (24,2%) és többen kezdték iskolai tanulmányaikat többcélú intézmény belső iskolájában is (20,0%). Alacsony arányban találunk a vizsgált fiatalok körében gyermekotthon belső iskolájában tanulókat (8,3%), foglalkoztató iskolában tanulókat (8,3%), valamint normál általános iskolában szegregáltan tanulókat is (5,8%).

35. számú tábla: Középiskola típusa, ahol a fiatal felnőtt tanulmányait folytatta/folytatja

Hova jár/járt középiskolába?	N	%
Gyermekotthon belső iskolája	15	12,5
Normál iskola	15	12,5
Többcélú intézmény speciális szakiskolája	15	12,5
Települési speciális szakiskola	18	15
Speciális szakiskola naponta bejár/t	15	12,5
Speciális szakiskola kollégiumi ellátással	4	3,3
Készségfejlesztő speciális szakiskola	16	13,3
Nem jár(t) középiskolába	22	18,3
Összesen	120	100

A mintát alkotó fogyatékossgal élő fiatalok döntő hányada folytatott vagy folytat középiskolai tanulmányokat (81,7%). A középiskolákat tekintve meglehetősen heterogén kép tárul elénk. A legnagyobb hányadot (15%) a települési speciális szakiskolába járók jelentik, emellett a településen kívüli speciális szakiskolába naponta bejárók aránya 12,5% és többcélú intézmény speciális szakiskolájába is 12,5 százalékuk jár, míg kollégiumi ellátással 3,3 százalékuk vesz igénybe speciális szakiskolai ellátást. A speciális szakiskolai ellátásba jár tehát a vizsgált fiatalok 43,3 százaléka. Normál iskolába 12,5 százalékuk jár, és ugyancsak 12,5 százalék végzi középiskolai tanulmányait a gyermekotthon belső iskolájában. A készségfejlesztő speciális szakiskolában tanulók aránya pedig 13,3 százalék.

36. számú tábla: Iskolai tapasztalatok megítélése

Iskolai tapasztalatok	N	%
Rossz tapasztalatok	13	10,9
Semleges tapasztalatok	34	28,3
Jó tapasztalatok	66	55,2
Nincs adat	7	5,8
Összesen	120	100

Az iskolára vonatkozó kérdések során arra kértük a vizsgálatban szereplő fiatalokat, hogy értékeljék az iskolai tapasztalataikat. **A vizsgált fiatalok többsége (55%) alapvetően jónak értékelte az iskolai tapasztalatait.** A semleges tapasztalatok aránya 28,3%, míg alapvetően alacsony azok aránya, akik rossz tapasztalatokat szereztek az iskolában (10,9%).

Végezetül mindhárom vizsgált célcsoport esetében elemeztük a fogyatékossgal élő fiatal felnőttek személyes kapcsolatainak jellemzőit, az interperszonális kapcsolatok mintázatait. A személyes kapcsolatok esetében azt vizsgáltuk, hogy a fiatalok percepciója szerint kivel állnak kapcsolatban, ki érdeklődik az életük iránt, illetve néhány kérdés a párkapcsolatra is vonatkozott.

37. számú tábla: Interperszonális kapcsolatok alakulása

Személyes kapcsolatok	Van kapcsolat (%)	Nincs kapcsolat (%)	Nincs adat (%)
Szülővel	30,8	62,5	6,7
Testvérekkel	50	41,7	8,3
Egyéb rokonokkal	27,5	58,3	14,2
Barátokkal	66,7	20,8	12,5
Ismerősökkel	66,7	20,8	12,5

A személyes kapcsolatokra vonatkozóan először azt vizsgáltuk, hogy a kérdezett fiatalok kivel állnak kapcsolatban. **A többségnek (66,7%) a barátokkal, ismerősökkel van leginkább kapcsolata.** A kérdezett fiatalok fele (50,0%) kapcsolatban áll a testvéreivel. **Lényegesen kevesebben (30,8%) tartanak fenn kapcsolatot a szüleikkel és még kisebb hányadban a rokonokkal (27,5%).**

38. számú tábla: Ki az a személy, aki érdeklődik az élete alakulása iránt?

Ki az a személy, aki érdeklődik az élete alakulása iránt?	Igen (%)
Gyermekvédelmi szakember (nevelő, gyermekfelügyelő, utógondozó)	70
Nevelőszülő	26,7
Iskolai tanár	23,3
Barát, aki nem gyermekvédelmi gondoskodásban él	20
Családtag (szülő, nagyszülő, testvér)	15,8
Barát, aki gyermekvédelmi gondoskodásban él	13,3
Partner / élettárs / házastárs	10,8

A kapcsolatok minőségét illetően azt vizsgáltuk, hogy a megkérdezett fiatalok életében, ki az a személy, aki segített neki, vagy odafigyelt hogyan alakulnak a dolgai az élete nehéz időszakában, és akivel jelenleg is tartja a kapcsolatot. A vizsgált fiatal felnőttek **döntő hányadának legszorosabb kapcsolata a gyermekvédelmi szakemberekkel van, 70 százalékuk érzi úgy, hogy a gyermekvédelmi szakember az, akire számíthat, aki érdeklődik az élete iránt.** A nevelőszülőkkel szoros kapcsolatba mindössze 26,7 százalék áll és hasonló arányban találunk közöttük olyanokat, akik számára fontos személyként jelenik meg iskolai tanárunk (23,3%). Kiemelendő, hogy bár a kapcsolattartás esetében jelentős arányban jelentek meg a barátok, **a többség számára a barátok nem jelentenek valódi támaszt,** mindössze 20 százalék számíthat külső barátaira és 13,3 százalék nyilatkozta azt, hogy segítséget kapott élete nehéz időszakában a gyermekvédelmi gondoskodásban élő barátaitól. **Nagyon kevesen vannak, akik számára a családtagok jelentik a személyes támaszt (15,8%) és kevesen számítanak partnerükre is (10,8%).**

A fő támaszt és segítséget a fogyatékossgal élő fiatalok számára, akik a gyermekvédelmi rendszerben nevelkedtek, tehát a gyermekvédelmi szakemberek jelentik.

Végezetül a személyes kapcsolatok terén a párkapcsolatokat elemeztük.

39. számú tábla: Van-e párkapcsolata?

Van-e párkapcsolata?	N	%
Van	46	38,3
Nincs	70	58,3
Nincs adat	4	3,3

Összesen	120	100
-----------------	------------	------------

A vizsgált fiatalok valamivel **több, mint felének (58,3%) nincs párkapcsolata**. 38,3 százalék nyilatkozta azt, hogy van párkapcsolata és 3,3 százalék esetében nincs adat a párkapcsolatra vonatkozóan. Azok között, **akiknek van párkapcsolatuk közel azonos arányban találunk tartós (48,8%) és nem tartós (51,2%) párkapcsolatban élőket**. A vizsgált 18-25 éves fiatalok között a párkapcsolatban élők között hasonló arányban találunk olyanokat, akinek **testi kapcsolata van (29,2%) és olyanokat, akiknek a párkapcsolatuk testiségben nem nyilvánul meg**.

40. számú tábla: Van-e lehetősége, hogy kettesben legyen partnerével?

Van-e lehetősége, hogy kettesben legyen partnerével?	N	%
Van a gondozási helyen	22	30,6
Van a gondozási helyen kívül	29	40,3
Nincs	21	29,2
Összesen	72	100

A párkapcsolatban élő fiatalok **többségének (70,8%) van lehetősége kettesben lenni a partnerével**. 40,3 százalékuk a gondozási helyen kívül tud kettesben lenni a partnerével, 30,6 százalékuk számára pedig a gondozási helyen van erre lehetőség. **A fiatalok 29,2 százalékának azonban nincs lehetősége a partnerével kettesben lenni**.

Kérdőíves felmérés eredményeinek összegzése

Összegzésként a **teljes sokaságra nézve** azt mondhatjuk, hogy Közép-Magyarországon és Észak-Alföldön a gyermekvédelmi háttérrel rendelkező 18-24/25 éves fiatalok többsége (63%) utógondozói ellátásban él. Az utógondozásban részesülő 18-24/25 éves fogyatékossgal élők száma a TEGYESZ adatbázis alapján 210 fő, a teljes vizsgálati populáció 21,7%-a. Míg szociális intézményben élő, gyermekvédelmi gondoskodási háttérű 18-24/25 éves, fogyatékossgal élő fiatal a legfrissebb adatok szerint 77 fő szerepel a TEGYESZ adatbázisban a két vizsgált régióban.

- *Utógondozói ellátásban élő 18-24/25 éves fogyatékossgal élő fiatal felnőttek:* legnagyobb hányadban enyhén értelmi fogyatékosok, budapestiek, férfiak és 19-20 évesek. A többség kisgyermekkorban került gyermekvédelmi gondoskodásba, majd 18 éves kora után utógondozói ellátásba, melynek oka alapvetően a tanulmányok folytatása volt.
- *Utógondozásban részesülő 18-24/25 éves fogyatékossgal élő fiatalok:* többségük Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei. Döntően enyhe értelmi fogyatékosok, akik között több a férfi. A többség 19 éves. Nagy számban 10-15 éves gyermekként kerültek a gyermekvédelmi rendszerbe. A legtöbb utógondozásban részesülő fogyatékossgal élő fiatal 2007-ben került utógondozásba és 2008-ban szűnt meg az utógondozása.
- *Szociális intézményben élő, gyermekvédelmi gondoskodási háttérű 18-24/25 éves fogyatékossgal élő fiatalok:* legnagyobb arányban Pest megyében élnek. Legnagyobb arányban enyhe fokban értelmi fogyatékosok, de magas körökben a közép súlyos értelmi fogyatékosok aránya is. Többségük 20-23 éves és férfi. Jellemzően 1990 előtt kerültek a gyermekvédelmi rendszerbe.

Összegzésként azt mondhatjuk a **3 célcsoport adatait külön-külön elemezve**, hogy:

- Az **utógondozói ellátottak** nagy számban folytatnak tanulmányokat, többnyire szakmát adó képzésben vesznek részt. A szakmák jellemzően számítógép-kezelő, kertész, szövő vagy varrónői szakmák. Annak ellenére hogy sokan folytatnak tanulmányokat, több mint a fele a kérdezetteknek úgy véli, hogy szakmájával nem fog tudni elhelyezkedni.
- A munkakeresésében szinte mindenki számítana segítségre, jellemzően az utógondozótól, illetve a gyermekvédelmi szakemberektől várnának segítséget.

- A legtöbben azért tartják fontosnak, hogy dolgozzon, hogy önálló életet kezdhessen, ez is azt mutatja, hogy erős a fiatalokban a független élet utáni vágy.
- A többség úgy tervezi, hogy a rendszerből való kikerülést követően önálló életet kezd, 1/4 pedig erre nem lát esélyt, ők szociális intézménybe várják felvételüket.
- Sajnálatos módon a fiatalok közel háromnegyedének nincsen kapcsolata a vérszerinti családjával. Az ismerősök, barátok a többség életében fontos szerepet töltenek be.
- A gyermekvédelmi szakemberek a fejlesztést, egészségmegőrzést, rehabilitációt, életvezetést fontosnak tartják, de nem kerül elég figyelem a jövő megalapozására, valamint egy érzelmileg biztos, kiszámítható közeg megteremtésében való segítségnyújtásra.
- Az önellátási képesség, elsősorban a személyes higiéniére vonatkozóan jónak mondható az utógondozói ellátásban élők körében.
- A fiatalok jellemzően normalizált életet szeretnének élni, vágyuk egy szerető család, gyermek, állandó munka és egy lakás.
- Az *utógondozásban részesülők* közül ketten szociális intézménybe szeretnének a jövőben kerülni, a többség legfőbb vágya a családalapítás, gyermekvállalás, kiszámítható jövőt biztosító munkahely találása.
- Leginkább ők azok, akik képesek az önellátásra, de szakmai támogatásra, segítségre szorulnak a személyes kapcsolatok megerősítése terén.
- A legkevésbé kiépültek a kapcsolataik a *szociális intézményben élőknek*, annak ellenére, hogy szinte mindenkinek a szociális intézményben vannak barátai, ezek tűnnek a legfontosabb kapcsolatoknak.
- Az egészségügyi ellátás elérhető mindenhol, illetve a szabadidős tevékenységekre is nagy hangsúly helyeződik. Többnyire a foglalkoztatásban, önellátásban is megkapják a segítséget a fiatal felnőttek.
- Az előző két célcsoporttal összevetve hangsúlyosabb a személyes kapcsolatok ápolásában való támogatás, azonban a családi kapcsolatok még inkább háttérbe szorulnak.
- A szociális intézményben élők esetében az intézményi szakemberek érdeklődnek a sorsuk iránt a leginkább, de a volt gyermekvédelmi szakemberek, barátok is mutatnak érdeklődést.
- A fiatalok jövőbeli tervei között szerepel a család, önálló élet, munkavállalás. Többen azt szeretnék, ha az intézményben élhetnének, más tervük nincsen.

Összegzésként azt mondhatjuk a **3 célcsoport adatait együttesen elemezve**, hogy:

- A kérdőíves felmérés során a összesen 120 gyermekvédelmi háttérrel rendelkező, 18-25 év közötti fiatal felnőtt valamivel több, mint fele férfi.
- A kérdezettek többsége magyar nemzetségű (76,7%), roma származásúnak 21,7 százalék vallotta magát.
- A vizsgálatban szereplő fiatalok többsége (40%) 21-22 éves.
- A vizsgált fiatalok döntő hányada (83,3%) értelmi fogyatékos. Az értelmi fogyatékosok mellett a vizsgálatban szereplő gyermekvédelmi háttérrel rendelkező fiatalok között 17,5 százalékban találunk beszédében akadályozottakat, 10,8 százalékuk mozgáskorlátozott, 9,2 százalékuk látássérült, 5,8 százalékuk pedig hallássérült. Az autisták aránya a mintában mindössze 1,7 százalék.
- A vizsgált fogyatékos fiatalok közel fele (45%) képes ellátni magát és 38,3 százalékuk részben önellátó.
- Vizsgálatuk eredményei alapján elmondható, hogy bár a legalapvetőbb tevékenységekre a vizsgált fiatal felnőttek többsége képes, az önálló életvezetéshez szükséges összes tevékenységet azonban több, mint felük már nem tudja egyedül ellátni.
- A mintában szereplő fiatalok a gyermekvédelmi rendszeren keresztül vagy annak keretében számos, a mindennapi élethez szükséges tevékenységben és a szolgáltatások elérésében kapnak segítséget.
- A mindennapokban, a jelenlegi életvitelükben a vizsgált fiatalok döntő többsége megkap minden segítséget, ugyanakkor ez a segítségnyújtás kevésbé terjed ki a jövőjüket meghatározó tevékenységekre, szolgáltatásokra.
- A vizsgált fogyatékossgal élő fiatalok többsége valamilyen gyermekvédelmi intézményben nevelkedett (67,5%) többet a rendszerben eltöltött idő során.
- A gyermekvédelmi háttérrel rendelkező fiatalok mindössze 30 százaléka nevelkedett 1 helyen a rendszerbe kerülése óta, azaz csak egyharmaduk rendelkezik stabil nevelkedési háttérrel.
- A nevelkedési-hely típusát nagymértékben befolyásolja, hogy hány évesen kerültek a fiatalok a rendszerbe.
- A mintában szereplő fiatalok jelentős hányada (25%) normál iskolában integráltan kezdte meg tanulmányait, és hasonló arányban (24,2%) találunk közöttük eltérő tantervű általános iskolába járókat.

- A mintát alkotó fiatalok döntő hányada folytatott vagy folytat középiskolai tanulmányokat. Többségük alapvetően jónak értékelte az iskolai tapasztalatait.
- A fiatalok többségének (66,7%) a barátokkal, ismerősökkel van leginkább kapcsolata.
- Ugyanakkor döntő hányadának legszorosabb kapcsolata a gyermekvédelmi szakemberekkel van, 70 százalékuk érzi úgy, hogy a gyermekvédelmi szakember az, akire számíthat, aki érdeklődik az élete iránt.
- A vizsgált fiatalok valamivel több, mint felének (58,3%) nincs párkapcsolata.
- Mindhárom célcsoportban a fiatalok jellemzően normalizált életet szeretnének élni, arra vágynak, hogy egy szerető család vegye őket körül, legyen gyermekük, állandó munkahelyük és egy lakásuk, ahol önállóan élhetnek.

IV. fejezet: Gyermekvédelmi háttérrel rendelkező, fogyatékossgal élő fiatal felnőttek életútja

Mélyinterjú vizsgálatunk során 10 gyermekvédelmi háttérrel rendelkező, fogyatékossgal élő 18-24 év közötti fiatal felnőttel készítettünk interjút.

Az interjú vizsgálat során megkeresett fiatalok közül négy szociális intézményben él, kettő utógondozói ellátásban részesül és nevelőszülőknél él, kettő utógondozói ellátott és gyermekvédelmi intézményben él, míg egyikük már kikerült a rendszerből, jelenleg dolgozik és élettársával albérletben él, utógondozásban részesül. Egy fő pedig a rendszerből való kikerülését követően hajléktalanná vált.

A kvalitatív vizsgálati szakaszban enyhe fokban értelmi fogyatékos, illetve idegrendszeri sérült fiatalokkal készítettünk interjút. A speciális vizsgálati csoportból adódóan a megkérdezetteket előre strukturált kérdéssor segítette életútjuk főbb állomásainak felidézésében. A kérdezettek kommunikációs képességéből, emlékeik töredezettségéből adódóan döntően kérdésekre adott válaszok mentén bontakoznak ki az életutak, hosszabb életút narratívák nem születtek. Eredményeinknek ezt a sajátosságát az elemzés során is figyelembe vettük, ezért az elbeszélés során kibontakozó életútelelemek bemutatására és nem a narratívák egészének elemzésére koncentráltunk. Ennek megfelelően az idézett interjúrészleteket részben stilizálva közöljük a könnyebb érthetőség kedvéért, igyekezve azonban a legtöbb elemét megtartani az elhangzott élőbeszédnek.

A gyermekkor jellemzője: a stabilitás hiánya

A vizsgált fiatalok életútjának közös sajátossága, hogy kikerülve a veszélyeztető családból a gyermekvédelmi rendszeren belül gyermekkoruk során számos intézményben, illetve nevelési formában megfordultak. Többen több alkalommal voltak többféle nevelőszülőnél, majd kerültek vissza gyermekotthonokba.

Egyikük hat hónaposan került gyermekotthonba. Az általános iskola megkezdéséig volt az első gyermekotthonban kisebb-nagyobb megszakításokkal. Közben volt nevelőszülőknél, majd hét éves korától egy másik gyermekotthonba került, ahonnan ismét elkerült

nevelőszülőkhöz, illetve egy rövid időre hazakerült vérszerinti szüleihez, akikkel mára már teljesen megszakadt a kapcsolata.

Egy másik fiatal felnőtt életútjára is a törések jellemzőek, amit fogyatékosága és fizikai állapota tovább súlyosbít:

„Édesanyám és édesapám az alujáróban éltek akkor. Kéregettek. Én akkor óvodában voltam. Régebben édesanyám a Bosnyák téri piacon árult, de most már rokkant, ugyanúgy, ahogy nekem az egyik fele leépült”. Apjáról a következőket mondta: „(...) alkoholban szenved, ha nem hajt fel pár pohár sört, megáll a szíve, de ezt persze csak viccből mondják”. (...)

„Én vízfejű vagyok, van egy beépített söntöm, de a lábam is néha gipszben van, izomgyengeségben szenvedek. Szemüveges is vagyok. Édesanyámtól tudom, hogy koraszülött voltam.” (...)

„Kicsi koromban a Kavics utcai óvodába jártam, nyolc éves koromtól az Eötvös utcai Gyermekotthonban éltem, majd hatodik osztályos koromtól vagyok itt a Hegyhát utcában. Kitanultam a kertészetet, ez a szakmám. Itt dolgozom, gondozom a kertet, locsolom a virágokat. Nem kapok fizetést, hanem teljes ellátást. 24 éves koromig maradhatok itt. Most 23 éves vagyok.”

Az élethelyzet gyakori változásaiból adódóan a szükséges fejlesztési szolgáltatásokat ezek a fogyatékosággal élő fiatalok csak akadozva, kisebb-nagyobb szünetekkel tudták igénybe venni, ami jelentős esélyegyenlőtlenséget eredményezett a hasonló fogyatékosággal élő, de családban nevelkedő fiatalokkal szemben. Mindezek következtében iskolai pályafutásuk és munkaerő-piaci elhelyezkedésük során hátrányt szenvednek.

Iskolai pályafutás: kudarcok és bizonytalanságok

A vizsgált gyermekvédelmi háttérrel rendelkező, fogyatékosággal élő fiatalok **iskolai pályafutására jellemző a gyakori iskolaváltás. Stabil háttér hiányában nehezen veszik az iskolai akadályokat. A többség motiválatlan, nem látja értelmét a tanulásnak.** Jellemző tehát a gyakori iskolaváltás és az osztályismétlés.

Egyikük például az iskola pályafutásáról a következőket mesélte:

„Amikor az elsőt elkezdtem, akkor a Bárczi Gusztávba jártam Debrecenbe. Mert lassabban haladtam a matekkal és azért kerültem oda. Egy... két... 2. osztályig jártam a Bárczi Gusztávba. Utána 3.-iktól 8.-ikig Álmosdon jártam. Utána megint Debrecenbe, és most megint. Hány éves voltál, amikor befejezted a nyolcadikat? 16. 9.-ikben buktam meg, és akkor volt egy pótvizsgám, aztán ismételtam a 9-iket.”

A jelenleg nevelőszüleivel élő egyik kérdezett iskolai pályafutására is döntően a töredezettség, a gyakori iskolaváltások és évisméltések jellemzőek:

„Úgy tudom, a Kazinczyba 2 évet jártam. Utána meg átmentem a Benedekbe – a Benedek Elek. Most azon gondolkodom, hogy a Benedek Eleket letettem-e? Mert ott is elmentem? Ezen gondolom... nagyon gondolkodtató, mert... nem tudom, hogy a Benedek Eleket letettem-e? Szerintem nem tettem azt se le, ott is továbbálltam. Mindig úgy volt, hogy bekerültem egy suliba, minden jó volt. Például ott volt a Kazinczy is - a Kazinczy, az tényleg egy jó sulis volt, csak ott 2 évig jártam. És azután én mondtam - vagyis ők mondták, hogy: nem, akkor... És onnantól kezdtem menni: Benedek Elek, utána volt a Bárczi, ott is jártam. Na, azt már le is tettem... Utána mentem Nánásra. A Nánás, az nem sikerült. utána meg most itt vagyok, a Telekdy-be.”

A speciális tantervű iskolák megválasztásán túl a gyermekvédelmi rendszernek döntően nincsenek meg az eszközei a különleges igényű gyermekek motivációjára. **A gyakori iskolaváltás, az iskolai kudarcok és különleges igényeik következtében a gyermekvédelmi háttérrel rendelkező fiatalokat gyakrabban érték inzultusok az iskolatársak részéről.**

Jellemzősen a vizsgált fiatalok nehezen emlékeznek vissza a múltjukra, sokszor az események időbeliségének felidézése is gondot okoz számukra. Az iskolai élmények felidézése is problémát okoz, ezért legtöbbször elejtett szavakból következtethetünk arra, hogy kudarcos iskolai pályafutásuk és az iskolatársak viselkedése negatív élményeket jelent számukra.

A jelenleg már szociális intézményben élő egyik kérdezett a következőképpen emlékszik vissza:

„Amire szívesen emlékezem, az a tanárok odaadó szeretete. Amin szeretnék változtatni, az a többi gyerek modora. Úgy viselkedjenek velem, mint ahogyan én velük. Ha én kedves vagyok, ők is viselkedjenek úgy.”

A fogyatékossgal élő fiatalok között még rosszabb helyzetben vannak a roma származású fiatalok, akiket nem csak fogyatékoságuk, de roma származásuk miatt is sokszor előítélésen kezelnek társaik. **Az értelmi fogyatékos roma fiatalok elbeszélési alapján arra következtethetünk, hogy fogyatékoságuk miatt ők sokkal védtelenebbek, sokkal kevésbé tudják kezelni az őket ért előítéletet.**

„A céloom dolgozni annyit, hogy majd nyugdíjat is kapjak, de azért szeretnék inkább egy szociális intézményben lakni, mert ott nem nézik, hogy magyar ember-e az illető, ahol nem nézik, hogy cigány vagy nem. Tehát én azért szeretnék egy szociális intézményben elhelyezkedni, mert ott nem azt nézik, hogy ez egy cigány. De munkát találni és elhelyezkedni nagyon nehéz.”

A vizsgált fiatalok többsége a gyermekvédelmi rendszeren kívül speciális iskolákban végezte tanulmányait. A gyermekvédelemben dolgozó szakemberek, ha értesültek is a problémákról, eszközök hiányában nem tudták megakadályozni a kudarcokat és még kevésbé a személyes konfliktusokat. Egyedüli eszközük az iskolaváltás volt, amely azonban további hátrányokat eredményezett. A gyermekvédelmi rendszernek nincsenek meg az eszközei ennek az „ördögi körnek” a kezelésére.

Amitől a gyermekvédelmi rendszer nem véd

A vizsgált fiatalok élettörténete alapján arra következtethetünk, hogy fogyatékoságukból adódóan ezek **a fiatalok rendkívül befolyásolhatóak, helyzetük, ítélőképességük bizonytalansága kiszolgáltatottá és védtelenné teszi őket.**

Egyik interjúalanyunk élettörténete megrázó módon szemlélteti, hogy a fogyatékoságból adódó befolyásolhatóság mennyire kiszolgáltatottá teszi ezeket a fiatalokat és a rendszer sajátosságaiból adódó korlátozott eszközök képtelenek ezeket az életútbeli traumákat megelőzni és kezelni.

Az interjúalany 24 éves, jelenleg egy speciális alapítványi otthonban él, az önálló életre segítség nélkül alkalmatlan. Két gyermeke van: a kislánya két éves, a kislánya négy. Születésük óta hivatásos nevelőszülőknél élnek. A kérdezett a következőképpen mesélte el az életét, gyermekei születésének történetét:

„Lehet, bár nagyon furcsa dolog volt. Hogy is mondjam, egy iskolába jártunk, aztán egyszer voltunk csak együtt, abból fogant a B. (kislánya). Közben nekem volt más fiúm, a J., akibe szerelmes voltam. Tudták ezt a nevelők is, nagyon jó fejek voltak, de sajnós a R-val volt ez a papás-mamás, amiből lett a B., csak közben ennek a R-nak volt felesége, két gyereke. R. (kislánya vér szerinti apja) azt mondta, ezt nem vállalhatja fel, mert akkor elveszíti a feleségét és a két gyerekét. Tehát nem is vállalta, azért került az én nevemre. De én úgy voltam vele, hogy nekem az életben egyetlen boldogságom legyen, attól egy gyerek, akit szeretek. Ez nagyon furcsa dolog, de nálam van olyan, hogy amit egyszer így kimondok, egyszer csak úgy lesz. Én egyszer kimondtam, hogy nekem a R-tól lesz gyerekem és erre úgy is lett.”

A fiatal nő szerette volna megtartani a gyermekét, de hathatós segítség hiányában a körülmények áldozatává vált.

„A Rege utcába kerültem. Ott voltam fél évet. Próbáltak nekem anyaothont találni, de végül is nem sikerült. Nem volt tejem a sok idegeskedés miatt.”

Két évvel később a fiatal anya ismét gyermeket szült, de a körülmények újra nem tették lehetővé, hogy gyermekét megtartsa:

„Lementem Adorjánházára, ott vettem egy házat - már el is adtam - abból a családi pótlékból vettem, ami járt. A nagybátyám, nagynéném segítettek, meg V. az utógondozó, de nem bírtam. Nekem nem ilyen a lelkivilágom, munka sem volt. Azelőtt a Templom utcában voltam, látogattam a B-t (kislányát) és onnan mentem Adorjánházára. Az ő apja egy pesti fiú, az itteni egyik lánynak a testvére. Ő sem vállalta a gyermeket. Volt barátnője, meg az anyjával élt. Körülbelül egy évig voltunk együtt itt Adorjánházán. Aztán Ajkán megszülettem E-t (második gyermeke). A gyerekekkel két hétig voltam Adorjánházán, a fiú apját elengedtem, ment amerre menni akart. Anyukámhoz fordultam segítségért, hogy E. ne kerüljön intézetbe, de hát nem tudom mire gondoltam, miért segített volna az unokáján, ha rajtam sem segített V., az utógondozó segített ide visszakerülni és E-t is elhelyezni azokhoz a nevelőszülőkhöz, ahol B. is volt.”

A fiatal anya története mutatja, hogy a gyermekvédelmi háttérrel rendelkező, fogyatékossgal élő fiatalok befolyásolhatóságuk miatt kiszolgáltatott helyzetben vannak. Esete azt mutatja, hogy a gyermekvédelmi rendszernek nincsenek meg az eszközei a problémák megelőzésére. A gyermekvédelmi rendszer nem tudta megvédeni, hogy kétszer egymás után stabil

párkapcsolat nélkül gyermeket szüljön. A prevenció, a szükséges felvilágosítás elmaradt. A gyermekvédelmi rendszer nem tudott abban sem segíteni, hogy a gyermekeit megtartsa, csak annyit tudott tenni, hogy a két gyermeket egy nevelőszülőhöz helyezte, nem szakította el a testvéreket egymástól, amelyet a körülmények ellenére pozitívan értékelhetünk ugyan, de a család egyben tartására tett kísérletek erőtlennek bizonyultak.

A fiatal anya az önálló életre alkalmatlan, jelenleg szociális intézményben él. Ezt azonban nem vette figyelembe a gyermekvédelmi rendszer akkor, amikor a kérdeztet engedték önálló életet kezdeni. Bár vásárolt magának egy házat, munkája nem volt és újra egyedül maradt állapotosan. A gyermekvédelmi rendszer ismét csak a „baj” megtörténte után lépett közbe és segített a fiatal anyának visszakerülni a rendszerbe, majd onnan a szociális intézménybe. A kérdeztet így a gyermekvédelmi rendszer megóvta az elkallódástól, nem lett devianciák áldozata. Ugyanakkor az eset azt jelzi, hogy a gyermekvédelmi rendszernek nincsenek meg az eszközei a hasonló élethelyzetek megelőzésére, de maradéktalan kezelésére sem.

A fogyatékoságból adódó befolyásolhatóság és önállótlanág, illetve az ítélőképesség bizonytalansága a devianciákkal szemben is kiszolgáltatottá teszi ezeket a fiatal felnőtteket.

Az egyiküket például a nevelőszülői gondoskodás, a nevelőszülők figyelme mentette meg a teljes lezülléstől, az alkoholizmustól. Jelenleg lakóhelyén iskolába jár. A kérdezt a kortárs csoport befolyása alá kerülve tizenévesen rendszeres alkoholfogyasztóvá vált. A barátairól, az ivászatokról a következőképpen mesélt:

„- Na, a barátok - igen. A barátokkal nagyon szeretünk inni. A fő ital, iszunk teljesen - így szoktunk inni.

- De mennyire szoktatok inni – tehát, úgy részegségig, vagy csak...?

- Részegségig. Hát, van, amikor részegség, van, amikor csak így átlagosan. Átlagosan, de... mondom, ha én pénteken, meg szombaton van a Diszkó, oda szoktam menni a V-ba, és akkor már haverokkal megint iszunk - teljesen, szóval így elvagyunk.

- És kik a barátaid? Egy picit tudsz mesélni a barátaidról? Mivel foglalkoznak, hány évesek?

- Hát, vegyesek vannak, mert vannak rosszak, és vannak jók. Na most az én haveri köröm – vegyesek. Mert vannak egyetemisták, akik így 17 évesek és... X Ádámnak hívják például, ő Szolnokra jár, és egyetem... vagyis főiskolás. És ő csak hétvégén tud, és focizunk egész

nap. Na, vele nem szoktam menni. De akikkel megyek, de azok meg cigányok, rendesen – és azokkal szoktam így inni. Meg megyek így fehér emberekkel is, így néha. Most már azért szoktam le a bulizásról, mert szombaton este foci van mindig.”

A gyermekvédelmi rendszernek nincsenek meg az eszközei a fogyatékos fiatalok speciális igényeinek kezelésére. **Nincsenek meg az intézményes mechanizmusok, amelyek a fogyatékos fiatalok számára az igényeikhez igazodó kellő felvilágosítást nyújtanának.** A fogyatékos fiatalok kiszolgáltatottabbak, érdekérvényesítési képességük gyengébb, a rendszer azonban erre nem fordít külön figyelmet.

Jövőképek

A vizsgált gyermekvédelmi háttérrel rendelkező fogyatékossgal élő fiatal felnőttekre döntően **rendkívül bizonytalan jövőkép jellemző. A legfőbb cél számukra a biztonság, amit vagy az intézmények vagy a meglévő vagy tervezett párkapcsolat jelent számukra.**

Azok, akik a gyermekvédelmi rendszerből kikerülve szociális intézményekbe kerülnek vagy kerültek, jövőjük biztonságát az intézményben látják. Egyikük, aki a gyermekotthon utógondozói ellátását követően szociális intézményben fog élni, a következőképpen beszélt a jövőjéről:

„- Ha betöltöd a 24. évedet, utána mit fogsz csinálni?

- *Már beszélünk bent erről. Dunakeszire megyek Kollégiumba. Már vannak ott barátaim. Fizetett állásom is lenne, kapnék pénzt a munkámért. Ugyanúgy kertészkednék. Az ottani ellátásért 3-000 Ft-ot kellene fizetnem.*

- Távlabbi terveidben mi szerepel? Család, gyerek?

- *Mindenekelőtt egy békés élet. Én nem vagyok alkalmas önálló életre.”*

Azok, akik képesek az önálló életre a saját család által nyújtott biztonságot tekintik a legfontosabbnak a jövőjük szempontjából, amelynek alapját a szülői család biztonságának hiányában döntően a meglévő párkapcsolatukban képzelik el.

Egyik interjúalanyunk például a jövője alapját élettársában látja, előtte komoly kapcsolata nem volt. Egyelőre dolgozni szeretne, szórakozni, „(...) *utána majd jöhet a gyerek, olyan huszonnyolc éves korom körül”.*

A többség azonban bizonytalan a jövőjét illetően. **A gyermekvédelmi rendszer nem készíti fel ezeket a fiatalokat a jövőre. Komoly probléma, hogy a tanult szakmák nem jelentenek számukra megfelelő képzettséget a munkaerő-piacon.** Jellemző, hogy a többség úgy gondolja, hogy, amit tanul az nem lehet a megélhetése alapja, nem tud majd a szakmájában elhelyezkedni. Többségük nincs tisztába a lehetőségeivel sem, nem tudja, hogy az otthonteremtési támogatás mire lehet elegendő, illetve, hogy kikerülve a rendszerből milyen lehetőségei lehetnek. **A gyermekvédelmi szakellátás alapvetően a jelenre koncentrálnak, a fiatalok napi szükségleteihez alkalmazkodnak, de nincsenek meg a megfelelő eszközei a jövőre való felkészítésükben.**

Az egyik, jelenleg utógondozói ellátásban élő, nevelőszülőnél nevelkedő kérdezett például a következőket mesélte jövőbeni terveiről és a megszerzett szakmaival kapcsolatos elképzeléseiről:

„- És hogyha áttérünk a jövőre: ha jövőre találkozunk, akkor mit szeretnél csinálni, hol szeretnél tartani?

- *Nem tudom...*

- Milyen terveid vannak egy év múlva?

- *(Csönd)*

- Hát, akár így a sulival, barátoddal kapcsolatban, bármivel...

- *Hát, hogy így menni dolgozni, és akkor elmenni egy albérletbe. Mert azért itt nem maradhatok egész életemig.*

- És a barátoddal költöznétek?

- *Hát, nem tudom, hogy ő jönne-e...*

- És hogyha elvégzed ezt a 2 éves sulit, akkor...?

- *Utána menni akarok dolgozni, mert párommal azt terveztük, hogy gyűjtsük a pénzt, és majd veszünk házat.*

- Ezzel a 2 szakmával szerinted könnyen el fogsz tudni helyezkedni?

- *Nem megyek a szakmámba. (...) Hát, dolgozni megyek valahova D.-be, vagy itt T.-on keresek munkahelyet.*

- És miben gondolkozol, mit szeretnél dolgozni? Mit csinálnál szívesen?

- *Hát, nem tudom még...*”

Fontos problémát jelent, hogy ezek a gyermekvédelmi háttérrel rendelkező fogyatékos fiatalok a felnőtt élet megkezdéséhez többségében nagyon kevés segítséget kapnak. A

gyermekvédelmi rendszerben működő utógondozói ellátás nem elégíti ki ezeknek a fiataloknak az igényeit. **A z utógondozóval való kapcsolattartás időszakos és sok esetben formális.**

„- Milyen az utógondozóddal a kapcsolatod?

- *Utógondozó?*

- A Cs. néni

- *Cs. nénivel? Jó, mindig beszélgetünk.*

- És milyen gyakran szoktatok találkozni?

- *Keddenként. Úgy van, hogy...*

- Havonta?

- *Hát, így csak néha keddenként. Mert nekem is úgy van, hogy nem mindig tudok bemenni.*

De ha bemegyek hozzá, akkor nagyon jól elbeszélgetünk. Rendes Cs. néni.”

Mivel a rendszerben nincsenek meg a jövőre felkészítés hatékony intézményes módszerei, ezért a fiatalok döntően személyes kapcsolataikra támaszkodhatnak. **Egy-egy nevelő, vagy a nevelőszülő figyelme, gondoskodása sokat segít a fiatalok jövőképeinek formálásában.** Ez azonban esetleges, személy és szituációfüggő. Hatékony intézményes eszközök hiányában sok fiatal a rendszerből kikerülve magára marad és stabil háttér hiányában nagyobb eséllyel válik devianciák áldozatává.

„Köszönhetem az életemet M.-nak (az egyik gyerekkori nevelője), L.-nak (az élettársa), végül is saját magamnak. Ha ők nem lettek volna, úgy elkallódtam volna, mint a többi gyerek. Én vagyok inkább a ritkaság, mindenki engem irigyel, engem hoznak példának. Mindig arra vágytam, hogy önálló legyek, és kikerüljek az otthonból” - mondta a jelenleg utógondozásban részesülő, de a rendszerből már kikerült kérdezett azzal kapcsolatban, hogy kitől kapott segítséget felnőtt élete megkezdéséhez.

Kikerülve a gyermekvédelmi rendszerből

A gyermekvédelmi háttérrel rendelkező fogyatékossgal élő fiatalok felnőttkori életútját jelentős mértékben meghatározza fogyatékossguk jellege, tehát, hogy képesek-e az önálló életre. **Ennek megfelelően két markánsan elkülönülő csoportra oszthatók ezek a fiatalok:**

(1) akik önálló életet kezdenek, és (2) akik gondoskodást igényelnek és ezért szociális intézményekbe kerülnek.

Az utóbbi csoport, tehát az önálló életre alkalmatlan fiatalok esetében a gyermekvédelmi rendszerből döntően egyenes út vezet a szociális intézményekbe.

A gondot az jelentheti, ha a rendszer azokat a fiatalokat is az önálló életre alkalmasnak nyilvánítja, akik valójában önállóan boldogulni nem képesek. Ők állapotukból és helyzetükből adódóan hamar válnak devianciák áldozatává és a rendszerbe való visszakerülésük, szociális intézménybe való elhelyezésük jelentheti a megoldást. Kérdés azonban, hogy hány esetben képes a rendszer korrigálni a tévedéseit és hányan maradnak segítség nélkül.

A kétgyermekes anya ma már szociális intézményben él, megpróbálta az önálló életet, de kudarcait követően és második gyermeke megszületése után magára maradván a gyermekvédelmi szakemberek segítségével sikerült otthont találnia egy alapítványi otthonban.

Az önálló életre képes fiatalok szerencsés esetben személyes kapcsolataikra támaszkodva - ami döntően stabil párkapcsolatot, illetve egy-egy nevelővel vagy a nevelőszülővel kialakult szoros kapcsolatot jelenti - sikeresen tudják szervezni az önálló életüket és képesek elhelyezkedni a munkaerő-piacon.

A már kikerült fiatal azok közé - a saját elmondása szerint is kevés szerencsések közé - tartozik, akinek sikerült önálló életet kezdenie és munkájából élettársával együtt kényelmes életet élnek.

„Kilencven ezret kapok kézhez, a párom tisztán megkeres kettőszázhuszezret. Ebből tudjuk fizetni a házat. (...) A házban lévő bútorok nagy része a házzal együtt járt, de vannak saját bútoraink is. Például a mosogatógépet mi hoztuk, de a konyha nagy része már itt volt. Sajnos a tulajdonos nem foglalkozik a ház bővítésével, rendezgetésével, de ha megbeszélünk vele valamit, pl. kertrendezést, akkor általában mindenbe beleegyezik. A házra vonatkozó szerződésünk határozatlan időre szól. (...)

A nevelőotthonos barátaimmal már nem tartom a kapcsolatot csak A. nénivel és M.-val. Ő volt a pótmamám. Volt egy időszak, mikor bandáztam, de M. észre tért. Sokszor

megyek fel, ha nem találkozunk, telefonálok, hogy mikor ér rá és megbeszéljük. Nélküle nagyon elzülöttem volna. „

A gyenge kapcsolatháló, az érdekérvényesítés alacsony foka, a kiszolgáltatottság és befolyásolhatóság miatt a többség azonban nehezen boldogul egyedül. A gyermekvédelmi rendszerből kikerülő fiatalok a rendszer elhagyását követően magukra maradnak és eredményeink azt mutatják, hogy valószínűleg sokan biztos támasz és segítség hiányában elkallódnak.

Egyikük azok közé tartozik, akinek nem sikerült beilleszkednie a társdalomba, munka és kapcsolatok hiányában jelenleg hajléktalan, jövőjében nem bízva sodródik. Mentális állapota rendkívül instabil, nehezen kommunikál és bizonytalan a múlt eseményeit illetően.

Karcagon született. Elmondása szerint 12 éves koráig kórházban volt, de valószínű, hogy gyermekvédelmi gondozásban élt. Erről nem tud, vagy nem akar mondani semmit. Anyja takarító, apja udvaros. Ő azt mondja, soha nem járt iskolába, és nem tanult meg írni, olvasni. Szülei alkoholproblémákkal küzdöttek: *„anyám sörös volt, apám pálinkás”*. A szülők korán meghaltak; ő anyja után kap árvaellátást. Ez az egyetlen rendszeres jövedelme. A szülők halála után a testvéreivel közösen megörökölt családi házat rövid úton elveszítették. Pontosan nem tudja, de úgy tűnik, hogy vagy az egyik testvér, vagy valami *„jóakaró”* kijátszotta őt az örökségből. Karcagon a kábélégetést és kerékpárlopást is kipróbálta. Valószínű, hogy börtönben is volt. Ő ezt tagadja, csak annyit mond, hogy elkapták néhányszor a rendőrök. Később egyik testvére és annak férje vette magához, náluk egy istállóból átalakított helyiségben lakott. Elmondása szerint nagyon rosszul bántak vele, ekkor jött fel Budapestre. A fővárosban mindig hajléktalan volt, általában kéregetéssel tartja fenn magát, állandó helye nincsen, kinéz magának valami helyet egy út szélén és az autósoktól újsággal a kezében kéreget.

A gyermekvédelmi rendszerből kikerülő fogyatékossgal élő fiatalok számára a szociális intézmények jelentik a legbiztonságosabb kivezető utat. Az önálló életet kezdő fogyatékos fiatalok szűkös kapcsolathálójukból adódóan kiszolgáltatottá válnak, kevés az a szerencsés, aki egy stabil párkapcsolatra alapozva sikeresen tudja venni az akadályokat. A gyermekvédelmi rendszer a kikerülő fiatalokat az utógondozói ellátás megszűnése után magára hagyja, és a felmerülő problémák kezelésének, a szükséges segítségnyújtásnak

nincsenek meg a további intézményes formái. A segítségre szoruló fiatalok csak személyes kapcsolataikban bízhatnak, egy-egy nevelő vagy nevelőszülő, vagy esetleg rokon szeretete és figyelme óriási jelentőségű lehet, de ez nem a rendszeren, hanem csupán az egyes személyeken múlik és nem mindenki számára elérhető. Ennek hiányában azonban a gyermekvédelmi rendszerből kikerülő fiataloknak **egyedül kell megküzdeniük a felmerülő akadályokkal és nehézségekkel, ami rendkívül kiszolgáltatottá teszi őket és ezért védtelenné válnak a devianciákkal szemben.**

A gyermekvédelmi rendszer nem fordít külön figyelmet a rendszerben nevelkedő fogyatékos fiatalok önálló életre nevelésére, ugyanazok a támogatások illetik meg ezeket a fiatalokat, mint a rendszerben nevelkedő egészséges társaikat. Állapotuktól függően kerülnek szociális intézményekbe vagy kezdhetnek önálló életet. **Speciális felkészítés hiányában azonban az önálló életet kezdő fogyatékos fiatalok hátrányt szenvednek a munkaerő-piacon és a társadalmi integrációjuk során egyaránt.**

Összegzés

- Mélyinterjú vizsgálatunk során 10 gyermekvédelmi háttérrel rendelkező, fogyatékossgal élő 18-24 év közötti fiatalal készítettünk interjút. A kvalitatív vizsgálati szakaszban enyhe fokban értelmi fogyatékos, illetve idegrendszeri sérült fiatalokkal készült interjú.
- A vizsgált fiatalok életútjának közös sajátossága, hogy kikerülve a veszélyeztető, elhanyagoló, biztonságos fejlődést, nevelést nyújtani nem tudó családból a gyermekvédelmi rendszeren belül gyermekkoruk során számos intézményben, illetve nevelési formában megfordultak. Az élethelyzet gyakori változásaiból adódóan a szükséges fejlesztési szolgáltatásokat ezek a fogyatékos fiatalok csak akadozva, kisebb-nagyobb szünetekkel tudták igénybe venni, ami jelentős esélyegyenlőtlenséget eredményezett a hasonló fogyatékossgal élő, de családban nevelkedő fiatalokkal szemben.
- Stabil háttér hiányában nehezen veszik az iskolai akadályokat. A többség motiválatlan. Jellemző a gyakori iskolaváltás és az osztályismétlés. A speciális tantervű iskolák megválasztásán túl a gyermekvédelmi rendszernek döntően nincsenek meg az eszközei a speciális igényű gyermekek és fiatalok motivációjára.

- A vizsgált fiatalok elbeszéléseiből arra következtethetünk, hogy kudarcos iskolai pályafutásuk és az iskolatársak viselkedése negatív élményeket jelent számukra. Többségük szembesült életpályája során előítéletekkel, diszkriminációval. A fogyatékos fiatalok között még rosszabb helyzetben vannak a fogyatékos roma származású fiatalok, akiket nem csak fogyatékoságuk, de roma származásuk miatt is sokszor előítélésen kezelnek társaik.
- A vizsgált fiatalok élettörténete alapján arra következtethetünk, hogy fogyatékoságukból adódóan ezek a fiatalok rendkívül befolyásolhatóak, helyzetük, ítélőképességük bizonytalansága kiszolgáltatottá és védtelenné teszi őket.
- A gyermekvédelmi rendszernek nincsenek meg az eszközei a fogyatékos fiatalok különleges igényeinek kezelésére. Nincsenek meg az intézményes mechanizmusok, amelyek a fogyatékos fiatalok számára az igényeikhez igazodóan kellő felvilágosítás nyújtanának. A fogyatékos fiatalok kiszolgáltatottabbak, érdekérvényesítési képességük gyengébb, a rendszer azonban erre nem fordít külön figyelmet.
- A vizsgált gyermekvédelmi háttérrel rendelkező fogyatékos fiatalokra döntően rendkívül bizonytalan jövőkép jellemző. A legfőbb cél számukra a biztonság, amit vagy az intézmények vagy a meglévő vagy tervezett párkapcsolat jelent számukra.
- A gyermekvédelmi rendszer nem készíti fel ezeket a fiatalokat a jövőre. Komoly probléma, hogy a tanult szakmák nem jelentenek számukra megfelelő elhelyezkedési lehetőséget a munkaerő-piacon.
- A felnőtt élet megkezdéséhez a gyermekvédelmi rendszerben nevelkedő fiatalok nagyon kevés segítséget kapnak. A gyermekvédelmi rendszerben működő utógondozói ellátás nem elégíti ki ezeknek a fiataloknak az igényeit.
- Hatékony intézményes eszközök hiányában sok fiatal a rendszerből kikerülve magára marad és stabil háttér hiányában nagyobb eséllyel válik devianciák áldozatává.
- A gyermekvédelmi háttérrel rendelkező fogyatékos fiatalok felnőttkori életútját jelentős mértékben meghatározza fogyatékoságuk jellege, tehát, hogy képesek-e az önálló életre. Ennek megfelelően két markánsan elkülönülő csoportra oszthatók ezek a fiatalok: (1) akik önálló életet kezdenek, és (2) akik gondoskodást igényelnek és ezért szociális intézményekbe kerülnek.
- A gyenge kapcsolatháló, az érdekérvényesítés alacsony foka a kiszolgáltatottság és befolyásolhatóság miatt a gyermekvédelmi rendszerből kikerülő, önálló életet kezdő fiatalok nehezen boldogulnak egyedül. A rendszer elhagyását követően magukra

maradnak és eredményeink azt mutatják, hogy valószínűleg sokan biztos támasz és segítség hiányában elkallódnak, devianciák áldozatává válnak.

V. fejezet: Esettanulmányok

A kutatás keretében 5 esettanulmány készült, melyek célja, hogy a különböző életúton járó fiatal felnőttek helyzetét a fiatalok szempontjából megvizsgáljuk, ezzel egy-egy tipikus életutat felrajzoljunk a gondozási háttér és az intézményes segítség mentén. Az esettanulmányok annak illusztrálását szolgálják, hogy megnézzük, hogy a gyermekvédelmi rendszer hogyan működik, hogyan szolgálja a fogyatékossgal élő, gondozási háttérrel rendelkezők legjobb érdekét.

Az esetek ismertetéséhez a fiatallal készült interjút, valamint 4 esetben a szakemberrel készült interjút is felhasználtuk. Az első esetben egy olyan fiatal felnőtt történetét mutatjuk be, aki nevelőszüleivel él, jelenleg utógondozói ellátott. A második eset is szintén egy utógondozói ellátásban részesülő története, viszont az ellátást intézményes ellátás keretében veszi igénybe. A 3. eset egy fiatal lány történetét mutatja, aki nagykorúvá válását követően önálló életet kezdett, jelenleg élettársával él, az otthonteremtési támogatás igénybevétele kapcsán utógondozásban részesül. A 4. eset egy lakóotthonban élő lány történetét mutatja, aki korábban gyermekotthonban nevelkedett. Végül pedig egy olyan interjúalany történetét mutatjuk be, aki a rendszerből való kikerülését követően hajléktalanná vált, jelenleg a fővárosban él. A fiatalok esetében fiktív neveket használtunk.

Az esetek bemutatásakor kitérünk a múlt eseményeire, a jelen értelmezésére, valamint a jövőbeli tervekre. Az interjúk egyenletlenségéből kifolyólag azok az életrajzi elemek kerülnek kiemelésre, amelyet a fiatal felnőtt vagy a kérdezett szakember megosztott velünk, az esetek viszont rejtve hagynak számos életrajzi momentumot, amelyek jelzik, hogy a fiatalok sok esetben nincsenek tisztában életrajzuk fontosabb kronologikus történéseivel. A vérszerinti családdal való kapcsolatok esetlegessége, rendezetlensége szintén szembetűnő, valamint a családból való kiemelési okok sorában az anyagi problémák jelenléte.

Az itt bemutatásra kerülő esetek is jelzik, hogy egy-egy szakember kiemelt fontossággal bír a fiatal életében, személyisége, humánuma sokat jelent a kérdezetteknek. Bár álláspontunk szerint a fiatalok támogatása, különleges igényeik kielégítése nem épülhet egyéni szimpátiákra, informális kapcsolatokra, ezek a kapcsolatok támogató erejüket tekintve felbecsülhetetlenek, sok esetben a deviáns karrier-utak megakadályozásában kiemelt fontosságúak. Ahol ilyen személyes szimpátiára épülő kapcsolat, érzelmi biztonságot nyújtó „hátszög”, vagy csak éppen a fiatal felnőtt élete alakulása iránti érdeklődés hiányzik, ott a deviáns karrier nem akadályozható meg, ezt mutatja Nándor esete.

1. eset: Endre története

Endre 2 éves koráig élt szüleivel egy vidéki nagyvárosban, a nála egy évvel idősebb nővérével együtt. A szülők életvezetése nem tette lehetővé, hogy a gyermekeket neveljék, ezért került sor a családból való kiemelésükre. Rövid ideig csecsemőotthonban kerültek elhelyezésre, majd a két gyermek az édesanya két különböző testvéréhez került. Endrét hagyományos nevelőszülőként az édesanya egyik nővére és annak családja vette magához. Nevelőanyja beszámolója szerint Endre kifejezetten rossz körülmények közül, fejlődésben testileg és szellemileg is visszamaradottan került hozzájuk. A befogadó családban két saját gyermek is él, a lánytestvérek néhány évvel idősebbek Endrénél. Bürokratikus akadályok miatt a hivatalos adoptálás nem volt lehetséges. A család a kisfiú magukhoz vétele után néhány évre Németországba költözött, majd ezt követően telepedtek le újra Magyarországon, egy másik vidéki nagyvárosban.

Endre a vérszerinti szülőkkel töltött rövid időszakra nem emlékszik. Nővéréről annyit tud, hogy édesanyja másik testvérénél nevelkedett, majd önálló családot alapított a fővárosban, jelenleg gyermeket vár. Nővére nevelőanyja Endre beszámolója szerint mostanára szintén életvezetési nehézségekkel küzd, lakás nélkül maradt, és a törvénnyel is összetűzésbe került.

Endre óvodába nem járt, iskolai pályafutása azonban annál fordulatosabb. 8 évesen kerül általános iskolába, normál képzésben két évet végzett el, majd egy évet járt egy másik, szintén normál tantervű általános iskolába. Nevelőanyja elmondása szerint a külföldi tartózkodás és a már mutatkozó, szellemi visszamaradottságra utaló jelek együttese motiválta a halasztott iskolakezdést. A normál általános iskolai oktatás a nevelőanyja elmondása szerint a kis létszámú oktatással sem volt elégséges támogatás a hátrányok ledolgozásához „*Én tanítottam meg írni, meg olvasni – otthon, saját módszerrel. Tehát, az iskolában még a kis létszámú osztályban se volt arra lehetőség. (...) Mindenki azt mondta, hogy közepes teljesítményre képes. De mikor 3. osztályban megírta a félévi felmérést matematikából, és a számegyenesen még mindig nem tudta, hogy a 200 az nem lehet a 76 előtt, akkor azt mondtuk, hogy na jó, ha 3 évig nem tudtuk ezt vele megtanítani öten, akkor gondoljuk, hogy valami – vagy a módszerben. (...) Ő diszkalkuliás, tehát, mai napig nem tud számolni. Mondjuk, röhejes, hogy most a kereskedelembe fog dolgozni. (...) Tehát, a szorzótáblát a gyerek megtanulta oda-vissza, soha nem téved benne. De ha azt mondjuk neki, hogy egy kifli 20 forint, akkor 3 kifli mennyibe kerül, akkor rámondja, hogy 23. Most, 21 évesen is!*” Negyedikes korától egy harmadik - ezúttal már speciális tantervű - iskola tanulója volt, itt zárta le végül általános iskolai tanulmányait. Ezt követően egy 2 éves szakképzésen vett részt, ahol asztalos

szakmunkás képesítést szerzett 18 évesen. A következő egy évet egy közeli település iskolájának képzésén töltötte, ahol szobafestőnek tanult és kollégiumi elhelyezést kapott. Ezt a képzést nem fejezte be, a sikertelenség okát egyértelműen saját hozzáállásában látja: *„Na, 3 éves lett volna, csak nem sikerült az első év, mert nem bírtam a kollégiumot. Az volt a gond, hogy megint ittam. Megint ittam és ez volt a gond - és nem figyeltem a tanulásra. És amikor vége fele, amikor jött már a sulis - mert úgy volt, hogy 8-ból buktam.”*. Jelenleg újra egy lakóhelyén működő szakképző intézmény tanulója, ahol bolti eladó szakmát szerezhethet.

Eddigi iskolai pályafutása során nem érezte magát hátrányos helyzetben, tanáraitól, nevelőitől számíthatott segítségre, bár saját elmondása szerint rendszerint igyekezett segítségkérés nélkül boldogulni. A tantermi oktatásról kiemeli, hogy meglehetősen problémás csoportban tanul jelenleg, de úgy érzi, a tanárok mindent megtesznek annak érdekében, hogy a tanulók előrejussanak, a problémák forrása inkább a gyermekek magatartása. *„45-en vagyunk. A 45-ből vannak nagyon rosszak, mert ott úgy van, hogy egyik társaság fehér, a másik társaság cigány. Na most, tényleg, ezek a rossz lányok - mert vannak tényleg rossz lányok ott: nagyszájúak, órán pizzáznak, leszarják a sulit, szóval így ordibálnak.”*

A nevelőapa tornatanárként és sportbíróként dolgozik, a nevelőanya egészségügyi intézményben adminisztrátori, asszisztensi munkakört lát el. A nevelőszülők vérszerinti gyermekei már nem élnek együtt a családdal, egyikük külföldön, a másik a fővárosban él.

Endre a nevelőszülőkhöz kerülésével, illetve együttélésükkel kapcsolatban kizárólag pozitív élményeket fogalmaz meg. Befogadó családjában jól érzi magát, viszonya a nevelőszülőkkel és azok gyermekeivel is kiegyensúlyozott, harmonikus, igazi szülőknek, igazi testvéreknek tekinti őket. Nevelőanyját valódi lelki társként mutatja be: *„Hát, vele - én mondhatom, vele nagyon jó, vele nagyon jó lenni. Ha csinálunk együtt, akkor beszélgetünk. És így nagyon beszélgetni szoktunk, de így tényleg jó vele.”* Édesanyjával való viszonyáról ugyanakkor kijelenti, hogy a kapcsolatot tartják ugyan (sőt, jelenleg ő is velük lakik átmeneti jelleggel, lakhatási gondja vannak), de érzelmi kötődésről nem tud beszámolni: *„Így mondhatni már így szeretetet iránta én már nem érzek, én megmondom őszintén. Így beszélgetünk, csak így vagyunk.”* Édesapja jelenéről nem hajlandó nyilatkozni: *„A fater - az igazi apámról csak ennyit mondok, hogy él - többet nem mondok. Nem szoktunk találkozni.”*

Saját magáról többször fogalmaz meg kritikus véleményt, fejlődésében, nevelésében fontos szerepet tulajdonít nevelőszüleinek. Életében saját meglátása szerint is kritikus időszak volt a kollégiumban töltött egy év, mely inkább a barátokkal való szórakozás és nem a tanulás jegyében telt (bár az alkohol korábbi és későbbi életszakaszaiban is szerephez jut, ha nem is annyira exponáltan). *„Na, a barátok - igen. A barátokkal nagyon szeretünk inni. (...) Mert*

amikor én iszok, akkor én igen kemény piákat iszok - az abszinttól kezdve a vodkáig. (...) Hát én, ha bulizni megyek, én úgy kezdek, hogy egy üveg vodka, és utána sör. És úgy megyek be a diszkóba, hogy már a pia bennem van.” Baráti kapcsolatairól is meglehetősen tiszta képet fogalmaz meg, saját szerepét, helyzetét ezekben a folyamatokban - közvetetten - leginkább sodródásként mutatja be: „olyan haveri körök voltak ott is, hogy: menjünk inni! Én így inkább azt mondtam akkor, hogy jól van. Na most az a baj, hogy én pont a középponton vagyok, mert vannak a fehérek, és vannak a cigányok. Na most, én e kettő között vagyok. Így nagyon elbeszélgetek a fehér társasággal. Úgy van, hogy ha ott összehaverkods, akkor nincs semmi gond.”

Életében fontos szerepet játszanak a baráti kötődések, melyek a saját maga által is helytelenített kicsapongó életmódjának is keretet adó kapcsolatok is egyúttal. *„Na most az én haveri köröm – vegyesek. Mert vannak egyetemisták, akik így 17 évesek, például D. - na, vele nem szoktam menni. De akikkel megyek, de azok meg cigányok, rendesen – és azokkal szoktam így inni.”*

A leginkább kritikus, alkoholproblémákkal terhes időszakot lezártnak, túlhaladottnak tekinti, jelenét inkább a tanulmányokra, és a sportra való fókuszálás jellemzi: *„Nem megyek már így szórakozni, mert már a sulis van, meg fáradt is vagyok már hozzá. Mondom, így régebben jártam mindig szórakozni, de most már nem járok egyáltalán.”*

Érzelmi élete serdülő kora óta aktív, saját elmondása szerint több komoly szerelmi kapcsolata is volt egészen az általános iskolai évektől kezdődően. *„Én úgy vagyok vele, hogy vannak jelöltek, mert mondhatok hat lányt, aki engem akar, de én nem. Nem, én pihenek most a csajokkal, így a lányokkal, mert nekem elég volt. Akkor kaptam észbe, amikor ez a 4 éves kapcsolat (véget ért).”* Kapcsolatairól nevelőanyja megjegyzi, hogy iskolai szerelmek, nagy fellángolások valóban voltak, vannak, de komoly párkapcsolata tudomása szerint még nem volt.

Szintén kiemelt fontosságú számára a sport. Általános iskolai évei alatt versenyszerűen úszott, ennek kapcsán többször járt külföldön versenyeken, és jelentős sikereket is ért el. Az úszást középiskolás korában a futball váltotta föl, ahol elmondása szerint ugyancsak lehetősége lett volna komolyabb sportpályafutás irányába előrelépni, de saját döntése alapján inkább a szakmaszerzésre koncentrálna a sportot hobbi szintű elfoglaltságként tartotta meg.

Jövőre vonatkozó tervei az önállósodás felé mutatnak, saját házat szeretne, munkahelyet és családot, gyermekeket. A családalapítást középtávon, 28-30 éves korára érzi aktuálisnak, legalább két gyermeket szeretne, ennek eléréséhez az iskola befejezése után azonnal munkába kíván állni, illetve anyagi bázisként említi a számláján gyűlő családi pótlékot, valamint a

szakmai gyakorlat alatt keresett fizetések összegét. Úgy véli, az elhelyezkedéssel nem lesz gondja, akár arra is van lehetőség, hogy jelenlegi gyakorlati helyén maradjon munkavállalóként. Gyermekkorai álmát, a profi futballkarriert úgy aposztrofálja, mint egy meg nem valósult álmot, melynek helyébe saját döntés nyomán lépett a tervezhető élet, a biztos egzisztencia megteremtésének célja, a biztonságos megállapodás jövőképe. *„Végül is nem bántam meg, mert minden haverom mondja, hogy én hülye vagyok, hogy ezt döntöttem, meg minden. Én nem bántam meg, mert tényleg, így elrúgnak egyszer úgy, hogy ennyit mond az orvos, hogy vége a karriernek. Én mindig azt mondtam, hogy munka legyen, és akkor már jól fogok élni. Venni akarok egy kertés házat, és harci ebekkel őriztetni. Mert ami most van falun: ezek, hogy betörnek, és mindent visznek.”*

Tervei megvalósíthatónak látja, kérdésre válaszolva elmondja, úgy véli, leginkább rajta múlik a siker: most tanulnia kell, később pedig a munkában való helytállás és a családalapítás, a családfenntartás sikeressége is csakis rajta múlik.

2. eset: Balázs története

Az interjúalany gondozójának beszámolója alapján a Balázs lakhelyén is szolgáló gyermekotthonban enyhe fokban értelmi fogyatékos, közép súlyos fogyatékos és halmozottan fogyatékos gyermekek élnek, összesen mintegy negyvenen. Az intézmény egyúttal szakiskola is, ahol belső általános iskola működése mellett számítógép kezelői- és használói OKJ-s képzés és varrómunkás képzés folyik, de a bentlakó gyermekek közül többen külső iskolában tanulnak. Az ellátottak közül húsz fő utógondozói ellátásban részesül. Az intézmény technikai felszereltsége Balázs utógondozójának megítélése szerint jó. Lakhatásra, oktatásra alkalmas helyiségek és szakmai tárgyak gyakorlására felkészített műhelyek állnak rendelkezésre, állandó orvosi felügyelet is elérhető, sőt, az intézmény kezelésében egy vidéki ingatlan is van, mely a nyaraltatások lebonyolításában kulcsfontosságú. Az összesen 42 fő intézményi dolgozó mindegyike státuszban foglalkoztatott, a szakember-ellátottság megfelelő: nevelők, pedagógus-asszisztensek, gyermekfelügyelők, szaktanárok, valamint logopédus, pszichológus, gyógypedagógus és az egészségügyi szolgálatot ellátó nővérek gondoskodnak az ellátottakról. A gyermekek és fiatal felnőttek többsége rendszeres gyógyszeres kezelés alatt áll, a közeli gyermekkórházzal kialakított együttműködésnek kiemelt jelentősége van. Az ellátottak öt csoportba osztva élik mindennapjaikat, fiúk és lányok vegyesen, a legfiatalabb hat éves, a bentlakók többsége felső tagozatos, illetve szakiskolai tanuló. Egy fő gimnáziumi

tanuló, és egy főiskolai hallgató is van a létszámban. A nevelő elmondása szerint a gondozottak többsége a szülők alkoholproblémái és/vagy megélhetési gondok miatt lett kiemelve a családból, a szülő-gyermek kapcsolat az utóbbi ok miatt (megjegyzendő azonban, hogy ez teljesen ellentétes a Gyermekvédelmi törvényben nevesített eszmeiséggel) szétválasztott családok esetén rendszerint jó, a szülők lehetőségük szerint időről-időre magukhoz veszik gyermeküket néhány napra, melyhez az intézmény - ha a gyermek ellátását teljes mértékig biztosítottak látja - minden segítséget és hozzájárulást megad.

Nagy hangsúlyt fektetnek az után-követésre is, az utógondozói ellátásból kikerülő gondozottak életútját figyelemmel kísérik, munkahelyi elhelyezkedésükben, önálló életük körülményeinek megteremtésében igyekeznek minden segítséget megadni, bár – ahogy a megkérdezett gyermekvédelmi szakember kiemelte – ezen a ponton szükséges lenne a rendszer fejlesztése. A szakemberek tapasztalata szerint a nagykorúvá váló fiatal felnőtt, különösen, ha értelmi fogyatékos, ki van szolgáltatva vérszerinti családjá manipulációinak, illetve az életkori sajátosságokból adódó egyéb veszélyforrásoknak. Az intézmény igyekszik a nagykorúvá váló fiatalokat gondnokság (korlátozó gondnokság) alá helyezni, hogy az otthonteremtési támogatásból és egyéb juttatásokból összegyűlt, önálló életük megalapozására fordítható összeg ne váljon a vérszerinti család devianciákkal terhelt életvezetésének, vagy a fiatal felnőtt kizárólag emocionálisan motivált, meggondolatlan döntéseinek nyomán rövid időn belül semmissé. A szakember hozzátette, hogy sok esetben az összeg egyébként sem elégséges önmagában az önálló élet körülményeinek megteremtésére, és a fogyatékos fiatalok társadalmi integrációja - különös tekintettel a munkaerő-piaci elhelyezkedésükre és így a rendszeres, stabil megélhetést biztosító bevételek megteremtésének lehetőségére - nagyságrendekkel komolyabb kihívást jelent, mint egészséges társaiknál.

Balázs testvérével együtt került a gyermekotthonba, öccse nem fogyatékos, de a testvérpárt nem akarták szétválasztani. Balázs hét, öccse hat éves volt bekerülésükkor. A szülők elváltak, az anya nem tudott gondoskodni a gyermekek ellátásáról. Édesanyjuk enyhe fokban értelmi fogyatékos, harmadik testvérük, a Baláznál 4 évvel idősebb nővérük egészséges, ő nem került a gyermekvédelmi rendszerbe. Nevelője Balázst érdeklődő, szorgalmas, eltökélten küzdő fiatalelként mutatja be: *„elvégezte a számítógépes szakot, beiratkozott gimnáziumba, normál gimnáziumba, hihetetlen erővel, szorgalommal tanul és nem bukott meg.”*

Balázs saját családjáról, szüleiéről szűkszavúan nyilatkozik, édesapja jelenéről semmit nem tud, bekerülése előtti időkről az alkohollal kapcsolatos problémákat említi. Édesanyjával és nővérével heti-kétheti rendszerességgel tartja a kapcsolatot, öccsével együtt látogatják őket. Bekerülésének pontos okát nem ismeri.

Saját jelenlegi helyzetéről beszélve kiemeli, hogy belső (kisegítő) iskolában kellett tanulnia, ahol kiemelkedően jó eredményeket érte el, aminek értéke a külső (normál) iskola mércéjével mérve sokkal kisebb. Jelenleg ezt tapasztalja is, gimnáziumi tanulóként nagy erőfeszítéssel, és gyenge, közepes teljesítménnyel ugyan, de sikeresen veszi az akadályokat. *„Ez itt egy kisegítő iskola, heten-tízen jártunk egy osztályba. Nekem az nagyon jól ment, csupa ötös voltam, bár ez a bizonyítvány egy külső iskolában inkább kettest jelentene. De most a külső iskolában sokkal nehezebb. Sokat kell tanulni és sok olyan van, amit most hallok először.”* A nyolcadik osztály elvégzése után két évet töltött szakiskolában, ahol bolti eladó szakmát tanult, majd gondozási helyének belső iskolájába visszatérve számítástechnikai képzésen vett részt, ezt követte a gimnázium (esti tagozata), ahol jelenleg folytatja tanulmányait. Balázs elmondása szerint nevelőitől mindenben számíthat segítségre, de igyekszik feladatait, problémáit maga megoldani. Tanulni egyedül szokott, de szükség esetén kér, és minden esetben kap is segítséget. Megítélése szerint nagykorúvá válása óta önállósága az intézményi kereteken belül is érezhetően megnőtt, inkább potenciális támogatásként éli meg a szakemberek jelenlétét, ténykedését: *„Itt, amióta nagykorú lettem, sokkal nagyobb az önállóságom. A nevelőkkel annyi a kapcsolat, ha megyek iskolába, beszólok nekik, bár ha problémám van, segítenek megoldani. Segítenek a tanulásban, a magánéletben is. Ha hazamennék, csak szólnom kell, és megyek. Ha volna állandó barátnőm, kijárhatnék vele találkozgatni.”*

Betegségtudata nincs, saját fogyatékoságára a beszélgetés során mindössze egy ponton reflektál, közvetetten: *„Rossz talán az volt, hogy ide kellett járnom suliba, pedig szerintem jól ment, mehettem volna másikba is, de az öcsémről megállapították, hogy jobb, így ő külső iskolába került.”* Ezzel kapcsolatosan a rendszert érintő kritikát is megfogalmaz: *„Máshogyan kellene csinálni a képességek felmérését. Akkor kerülhetnének erősebb iskolába, jobb helyekre. Az öcsém is külső iskolába járt első osztálytól, jobb helyre került.”* Jövőre vonatkozó terve a számítástechnika köré szerveződnek: *„A gimnáziumot én szeretném elvégezni. Szeretnék érettségit, utána informatikával szeretnék foglalkozni.”* Önálló életét vérszerinti családjától függetlenül képzele el, nem szeretne édesanyjához költözni, anyagi háttérként terve szerint az eddig összegyűjtött családi pótlék és az otthonteremtési támogatás fog szolgálni.

Tervei között szerepel még a sport újratekzése, korábban versenyszerűen focizott, de a tanulás mellett egyre kevesebb ideje jutott rá, míg végül teljesen abbahagyta. Kérdésre válaszolva elmondja, hogy családalapítást fontosnak tartja, de ezzel kapcsolatban nincsenek még konkrét elképzelései. Elsősorban jó szakmát, jó munkahelyet szeretne, hogy azzal

foglalkozhasson, amit szeret. Úgy érzi, a jövőben, kikerülése után, önálló életében is számíthat azokra a nevelőkre, szakemberekre, akik jelenleg körülötte vannak, személyes barátként, lelki társként is gondol rájuk. Úgy véli, ha nem került volna be a rendszerbe, minden bizonnyal nem alakult volna ilyen jól eddigi élete. A sikeres előrejutás záloga saját megfogalmazása szerint a kitartás, a „*nagy akarat*”.

3. eset: Elvira története

Elvira 1986-ban született, félévesen került gyermekotthonba. Az általános iskola megkezdéséig első gondozási helyén élt, majd hét éves korában került át egy másik intézménybe. Később nevelőszülőknél való elhelyezését kezdeményezték (elmondása szerint nem szeretett volna teljesen beépülni a nevelőszülői családba, így csak hétvégeként látogatta őket). A továbbiakban vér szerinti szüleinél is lakott, de ez nem tartott hosszú ideig, mostanára teljesen megszakadt velük a kapcsolata. Húsz éves koráig élt gyermekotthonban, tizennyolc éves korától utógondozói ellátottként, majd húsz évesen kikerült a rendszerből, és önálló életet kezdett.

Korábbi gondozási helyén több alkalommal is felmerült a nevelőszülőkhöz való elhelyezése, de végül a több lehetőség közül egyik sem valósult meg „*Volt egy gazdag és egy szegény. Én jobban éreztem magam a szegénynél, de a testvérem nem akart jönni, így nem mentünk.*”

Családtagjai életéről viszonylag részletes információi vannak. Szülei viszonya édesapja börtönévei idején megromlott, a szülők különváltak. Elvirának egy testvére van, nővéréről annyit tud, hogy valahol vidéken lakik, három gyermekével jelenleg otthon van, nem dolgozik. Édesanyja Budapesten él új családjával, ahonnan három gyermek származik: a fiatalkorú fiú és lány lakásotthonban él, a 21 éves fivér pedig börtönben van droghasználat és terjesztés miatt. Féltestvérei Elvira elmondása szerint saját kérésükre kerültek gyermekotthonba, mert a szülők nem törődtek velük. A fiatalok ugyanabba az intézménybe kerültek, mint ő. Anyjáról úgy tudja: „*Nyugatiban dekkol és szerzi a pénzt.*” Új férjéről pedig kiemeli, hogy ő nem dolgozik. „*Ő csak teregeti anyut. A Nyugatiban jósolgat, vagy mit csinál...*” Édesanyja 42 évesen erősen leromlott egészségi állapotban van, legutóbb akkor találkozott, amikor Elvira meglátogatta a kórházban, ahol különböző betegségek, illetve a férjétől elszenvedett bántalmazások okán gyakran ápolják.

Édesapja építési vállalkozó, új családjával, gyermekeivel jómódban él, de ennél sokkal többet mindennapjairól nem tud, kapcsolatuk ritka telefonbeszélgetésekre korlátozódik.

Elhidegülésük legfőbb oka Elvira szerint az, hogy édesapja nem tudja elfogadni, hogy ő „*nem tartja a szokást*”, azaz nem jár népviseletben, bár oláh cigány. Visszaemlékezése szerint iskolai pályafutása során többször érte őt hátrányos megkülönböztetés cigány származása miatt. A cigány kultúrához kötődik, élettársával otthon cigányul beszélnek, a férfi családjával tartják a kapcsolatot. Az iskolás évek ilyen jellegű megpróbáltatásai után - elmondása szerint - felnőtt életében nem volt része kellemetlenségben származása miatt.

Elvira jelenleg a rendszerből kikerülteként intézményi és családi háttértől teljesen független, önálló életet él élettársával. Kapcsolatuk 2 éve tart, partnere 26 éves, egy budapesti cégnél dolgozik átlagosnál magasabb bérért és beosztásban.

Elvira két végzettséget is szerzett: gyorsétkeztetési szakvizsgát és a kereskedelmi pénztárosi képesítést, de nem tervezi, hogy ezekkel helyezkedne el, jelenlegi munkája (vasúti szerelvények takarítása) megfelelő számára, sőt, nagyra törő terve vannak a szolgáltatóipari szakterületen belül.

Partnerével kezdetben lakásbérletben laktak, de életmódjuknak a társasházi keretek közötti lakhatás nem mindenben felelt meg, ezért kezdtek közösen fenntartható kertes ház keresésébe, mely törekvésük végül sikerrel járt: „*Aztán (az előző albérletben) jött a kiskutyus, volt dzsuva minden, de hát levinni is lusták voltunk. Aztán interneten találtuk ezt a házat. A kicsi, és a nagy ház is, meg a kert is a mienk.*” Élettársával közös kasszát kezelnek, összkeresetük viszonylagosan jó anyagi helyzetet teremt számukra, közösen bérelik bevételeikből a házat, és intézik a munkába jutást, fedezik az egyéb életvezetéssel kapcsolatos költségeket. Motorizáltságuk is átlagon felüli, élettársa munkakörével cégesautó-használat is jár, emellett saját autót is tartanak. Életkörülményeik a lakhatás tekintetében is jók, a házat bútorozottan vették ki, de saját bútorokkal, háztartási gépekkel (pl. mosogatógép) is rendelkeznek. A ház és telek (kert) fejlesztésére a tulajdonos nem áldoz, de a pár kezdeményezéseit hozzájárulásával az esetek szinte mindegyikében támogatja.

A jövőre vonatkozó terveket tematizáló kérdésekre Elvira megfogalmazza, hogy párjával közös jövőt, családot, gyerekeket szeretne, de egyelőre a párként, élettársi viszonyban való együttélés elég. A fiatalok életét szeretnék élni még néhány évig, melyben a szórakozás, a szabadság, és persze a biztos anyagi háttér megteremtése kap nagyobb szerepet, nem a komoly elköteleződés, felelősségvállalás. Baráti körük elmondása alapján inkább újabb ismeretségekből, kapcsolatokból áll, a gyermekotthonban kötött barátságok nem folytatódtak jelenlegi életszakaszában. Ebből az időszakból mindössze két emberi kapcsolatát ápolja: két nevelőjével van szoros viszonya. Egyikükről így vall: „*Ő volt a pótмамám. Volt egy időszak,*

mikor bandáztam, de M. észre tért. Sokszor megyek fel, ha nem találkozunk, telefonálok, hogy mikor ér rá, és megbeszéljük. Nélküle nagyon elzülöttem volna”.

Elvira jelenlegi életét rendezettnek tartja, de kérdésre válaszolva kifejti, hogy szerinte a gyermekotthonnak nem volt szerepe abban, hogy ez így alakult. Önmagát kivételnek tartja, aki nem „zülött el”, és véleménye szerint ehhez saját akaratán kívül nevelője illetve partnere segítsége kellett. A gyermekvédelmi rendszer dolgozói, egyéb szereplői közül – egykori nevelőin kívül – nem is tartja senkivel a kapcsolatot, segítséget saját bevallása szerint nem kap, és nem is kér: *„Nem is kell! Köszönhetem az életemet M-nek (volt nevelője), L-nek (élettársa), végül is saját magamnak. Ha ők nem lettek volna, úgy elkallódtam volna, mint a többi gyerek. Én vagyok inkább a ritkaság, mindenki engem irigyel, engem hoznak példának. Mindig arra vágytam, hogy önálló legyek, és kikerüljek az otthonból, és az öcsémet segítem, ő a mindenem, boldog vagyok.”*

A gyermekvédelmi rendszerről általában is az öt személyes pártfogásába is vevő nevelőn keresztül alkot véleményt. A gyermektelen nevelő saját gyermekeként viselte gondját Elvirának az ellátás utolsó éveiben, emberi kötődésük túlmutat a szakmai segítségnyújtáson, együttműködésen.

Nagykorúvá válásakor az addig felhalmozódott családi pótlék összegét megkapva kezdte meg önálló életét. Ezzel párhuzamosan az otthonteremtési támogatás intézése is folyamatba került, - szintén korábbi nevelője segítségével - mely a jövőbeni tervek megvalósításához hivatott megteremteti az alapot: Elvirának házat szeretnének vásárolni, sőt, titkos tervük egy saját vállalkozás létrehozása, mely takarítással foglalkozik.

4. eset: Anna története

Az 1996 óta működő lakóotthon enyhe fokban sérült, középsúlyos és halmozottan súlyos fogyatékos gyermekeknek, fiatal felnőtteknek ad otthont. Ellátásuk mellett fafaragó és szövödei munkák gyakorlására alkalmas műhelyekkel, illetve kertészkedésre alkalmas terület fenntartásával gondoskodik a bentlakók fejlesztéséről, mindennapjairól. Az intézményben kilencen dolgoznak, köztük egy fafaragó mester, aki a gondozottak szakmai oktatását vezeti. A gyermekek általában Budapestről és környékéről kerülnek az intézménybe, jelenleg ötven fő a létszám. A legfiatalabb gondozott 9, a legidősebb lakóotthoni lakó 52 éves, nincs maximalizálva a bentlakás feltételeként a gondozott életkora. Az ellátottak 10%-a állami gondozott, ők a korábbi gondozási helyükről kerültek be. A kihasználtság maximális,

várólistát vezetnek. Az ellátottak elhelyezésével kapcsolatos döntést nem csupán a hivatalosan megállapított sérültségi fok alapján hozzák meg, figyelemmel vannak a gyermek együttműködési- és önellátó képességére is. Az ellátás folyamatában is fontos, hogy amit a gondozottak önállóan képesek elvégezni, az legyen az ő feladatuk: ők takarítanak, mosogatnak maguk után, egy közösen kialakított munkabeosztás alapján. A bentlakók örömmel fogadják az efféle feladatokat.

A fogyatékos fiatalok társadalmi integrációjához vezető iskolai részvételtől az intézmény dolgozója kellemetlen tapasztalatokat fogalmaz meg. Példaként hoz egy esetet, mely két bentlakó kényszerű kollégiumba költözését követő incidenseiről szól. *„(...) kollégisták lettek, mert minden nap nem tudtuk őket eljuttatni. (...) ez egy kimondottan szakiskola, ahol elméletileg ilyen típusú gyerekeknek kéne lenni. Hát nem ilyen típusú gyermekek vannak, hanem egy csomó hátrányos helyzetű, akiket kidobálnak a normál iskolákból. (...) És odamegy két gyermekünk, mindkettő áldott jó lélek, és nagyon sokat bántották őket. Nem tehattünk semmit, mert kötelező volt járniuk, mert még nem töltötték be a 18-at.”*

A települési környezet megítélése sem volt kedvező, de a szakember kiemeli, hogy a kezdeti ellenérzés elmúltával az intézmény lakói és a helyi társadalom viszonya rendeződött: *„A faluban pedig nagyon szeretnek most már minket, de az elején nagyon nem szerettek, mert azt mondták, hogy diliház, meg gyógyosok vannak itt. (...) A falubeliek eleinte nem tudták, hogy miről van szó, kevés kapcsolatunk volt velük. Most minden héten kétszer-háromszor fölviszük a gyerekeket a faluba, ahol már a boltosoktól kezdve mindenkit ismerünk, messziről köszönnek nekünk. Van, aki hoz le gyümölcsöt, ha megmarad (...).”*

A helyi önkormányzat az intézmény dolgozójának beszámolója szerint ezzel szemben nem mutat segítőkészséget a lakóotthon felé, sőt, előfordult, hogy a helyiek és az intézmény között konfliktust generált nyilatkozatával az egyik önkormányzati vezető. Több segítséget várnának a törvények értelmezésében is, volt rá példa, hogy az ellenőrzéskor derül ki, valamit máshogy csináltak, mint kellett volna.

Anna tavaly szeptemberben került az intézménybe. Gyermekvédelmi gondozásban nőtt fel, szülei alkoholisták, több testvére is van, szintén gyermekvédelmi gondozásban. Szeretne velük találkozni és próbáltak is lehetőséget teremteni erre, egyelőre sikertelenül. Van kapcsolat a korábbi gondozókkal és társakkal is, Annát is látogatja a gondozója, gyakran elviszi különféle programokra.

A gyermekvédelmi rendszerből való kikerülését megelőzően iskolába járt, kollégiumban lakott, ahol kezdetben nehezen illeszkedett be, hátrányos megkülönböztetést is elszenvedett társaitól. *„Anna nagyhangú, nagyszájú hölgyemény, akit nehezen fogadtak be, voltak*

problémák tanárokkal is, volt egy-két verekedés is, de aztán kialakult. Nyáron jönnek majd látogatni a kollégiumi társak. Annának most van lehetősége, hogy beilleszkedjen a foglalkoztatási programba, de nem igazán szeret dolgozni.”

Anna együtt él barátjával, Áronnal, akit a gondozó olyan emberként ír le, aki „*pörgős, feltalálja magát, régiségmániás, önálló*”. Az interjú a lakóotthonban készült, Annán kívül jelen volt barátja is, Áron. Anna vér szerinti családjával nem, illetve egyes tagjaival ritkán tartja a kapcsolatot. „*Ők Pesten laknak. Van két testvérem Edina és Laci. A nővéremről 13 éve nem hallottam, Laci bátyám anyuékkal él.*” Édesanyjával telefonon érintkezett közel fél évvel az interjú időpontja előtt, a lakóotthonba való költözéskor, azóta nem. Anna elmondja, hogy édesanyja nem tudott jelen lenni az eseményen „*Anyukámmal beszéltem telefonon, mert nem tudott ott lenni szeptember 18-án, mert hát ő kertész.*” Édesapjáról annyit említ, hogy kőművesként dolgozik, a testvérekről nem tudja, hogy bekerültek-e a gyermekvédelmi rendszerbe, és ha igen, mikor. Önmagáról úgy tudja, azért kellett elhagynia a családját, mert „*(...) azt mondták, hogy három gyereket már nem tudtak volna eltartani (...) mindig szoktak inni. Meg mindig veszekedtek és ittak és nem tudtak velünk foglalkozni.*” Szülei jelenéről röviden nyilatkozik: „*Anyuék most apunak a barátjánál laknak, van egy ilyen nagy ágy, azon ketten elférnek: anyu meg apa. És a bátyámnak is van egy külön szobája. A címüket nem tudom, már mikor ide kerültem nem tudtam, és a telefonszámukat is elfelejtettem.*”

Kérdésre válaszolva azonban kifejti, hogy később szeretné felvenni velük a kapcsolatot.

Anna a mindennapjait érintő kérdésekre válaszolva elmondja, hogy varrónőnek tanul, a lakóotthonban csak hétvégén van, mert az iskola kollégiumában helyezték el. Az utazás, a bentlakás, illetve a lakóotthoni tartózkodás témájának érintésekor is első számú viszonyítási szempont számára barátja. Megnyilatkozásai alapján Áron kiemelt szerepet tölt be életében, ugyanakkor viszonyukat nem tudja egyértelműen definiálni. Kérdésre válaszolva kijelenti, hogy viszonyuk szigorúan csak baráti, később ugyanakkor egyértelmű családtervezési szándék mutatkozik meg szavai mögött. „*És a fiúkkal hogy állsz Anna?*” - „*Nincsenek, csak barátok. Áron is csak a barátom.*” Később pedig: „*Kire gondolsz, milyen családot tartanál el? - Hát mi az Áronnal már gyerekkorunk óta szerelmesek vagyunk, kicsi korunk óta ismerjük egymást.*” És Áron is tud erről? Akkor itt maradnátok a faluban? - *Tud, persze. Itt maradnánk, mert kell a segítség.*”

A lakóotthonban folyó életről a napi folyamatokat tekintve viszonylag tiszta képe van, de az ellátásban elfoglalt helyét tekintve esetenként bizonytalan. A lakóotthonban összesen négyen laknak, egy idősebb párral együtt (a pár lakik az egyik szobában, Anna és Áron a másik két

szobában). Anna elmondása szerint az idősebb lakótársak felügyelnek is rájuk, szerepet vállalnak ellátásukban is. Egészeben jól érzik magukat, nem számolnak be konfliktusról.

Szabadidős tevékenységként az olvasást és a tévénézést emeli ki, előbbiekből a képregényeket általában, tévéműsorok alatt pedig egyetlen konkrét műsort említve.

Saját egészségi állapotáról kérdezve kiderül, hogy betegségtudata van, gyermekkori epilepsziájáról tud, de fogyatékoságával nincs egyértelműen tisztában. *„Hát anyuék azt mondták, hogy kicsi koromban műteni kellett a fejemet túlnyomás miatt, akkor kellett betenni ezt a csövet.”* A jelenlegi helyzetet értékelve úgy nyilatkozik, hogy a néha jelentkező fejfájáson kívül nincs panasza, gyógyszert nem szed, különösebb problémája nincs, egészséges.

A rendszerben töltött időről, iskolai pályafutásáról kevés és zavaros információval szolgál. Óvodás korában való bekerülésétől kezdődően három intézmény lakója volt, mindegyikre szívesen emlékszik. Második gondozási helyéről azért kellett eljönnie, mert abban az intézményben csak három általános iskolai osztályt végezhetett. A váltás nem esett nehezeére ugyan, de elmondása szerint szívesen maradt volna tovább abban a közösségben. A gyermekvédelmi rendszerből való kikerülését szimbolikusan, nagy horderejű, drámai eseményként mutatja be, de nem társít hozzá negatív érzelmeket. *„(...) elvileg úgy volt, hogy végig ott maradok, csak mikor betöltöttem a tizennyolcadik születésnapomat csütörtökön, pénteken el kellett jönni. Együtt jöttünk el az Áronnal.”*

Tanulmányi eredménye elmondása szerint közepes volt, különösebb gondja a tananyag elsajátításával nem akadt, kedvenc tantárgyként az informatikát és a matematikát emeli ki. Nem említ iskolai- vagy kollégiumi konfliktust, se az iskolatársakkal, se a tanárokkal kapcsolatban. Több tanárára is szívesen emlékszik, osztálytársai közül többel is tartja a kapcsolatot.

Jelenlegi mindennapjaiban úgy érzi, bármikor számíthat segítségre az intézmény dolgozóitól, a tanulásban kér, és folyamatosan kap is támogatást, és ha szükséges, a közlekedésben, napi életvezetésben is segítségére vannak.

Tudatában van, hogy gondnokság alatt áll, tisztában van vele, hogy teljesen önálló életre nem képes. A családi pótlék összegéből halmozódó megtakarításáról tud, a felhasználási lehetőségekről, illetve a pénz jelenlegi kezeléséről, hozzáférhetőségéről azonban nincsenek információi. *„Igen, az több mint három millió, és az Pesten van, vagy mi... De abból Te nem szoktál kivenni, költeni? - „Mondták, hogy valami gondnokot keresnek, és ő fogja majd a vagyonomat kezelni. Most még nem tudom, hogy ki kezeli.”*

A jövőre vonatkozó tervei meglehetősen homályosan körvonalazódnak. A beszélgetésből kiderül, hogy jelenlegi élethelyén, mostani szociális kapcsolatainak továbbélése mellett, mintegy a jelen helyzet meghosszabbítása, kivetítése mentén képzei el saját távolabbi jövőjét, de ebben a képben konkrétumokat nem tud megfogalmazni, és a jövőhöz vezető út, a szükséges megteendő lépések tekintetében sincsenek határozott elképzelései. „Ha elvégzed, akkor hol tudsz elhelyezkedni, vagy hol tudsz dolgozni? - *Hú ... Még nem tudom... - De szeretnél a varrással foglalkozni? - Hát... Még nem tudom, gondolkozom rajta.*”

Vágyak, jövőre vonatkozó tervek címszó alatt a jó munkahely, a család, gyermekek kerülnek szóba: „*Három kívánság? Hú... egy olyan kis kert, ahol szoktam dolgozni. Lenne egy jó helyem, jó munkahelyem, hogy el tudjak helyezkedni, de azt nem tudom pontosan mennyi pénzt szeretnék keresni. Persze gyerek, meg minden, nem tudom fiú-e vagy lány, meg hát eltartani a családot.*”

5. eset: Nándor története

A „Fűtött utca” elnevezésű éjjeli menedékhely és nappali melegedő télen krízis férőhelyekkel, egész évben folyamatos működésével egészíti ki Budapesten a hajléktalan személyek érdekében működő szociális és egészségügyi szolgáltatásokat. Az átmeneti szállókról kiszoruló, az éjjeli menedékhelyeket rendszeresen nem látogató, döntően az utcán, közterületeken élő hajléktalan személyek részére életmentő szolgáltatásokat biztosít, azonnali igénybevételre ad lehetőséget. A szinte egész napos nyitva tartás - kivéve reggel 8-9-ig, illetve 16-17-ig a takarítás, fertőtlenítés időpontjában - mellett lehetőséget biztosítanak a szolgáltatások igénybevételére, illetve napközben nappali melegedőként a jogszabályban előírt tisztálkodási, ételmelegítési és nappali pihenési funkció biztosítására. A programban dolgozó szakember beszámolója alapján az ellátó intézmény nehéz körülmények között, sokszor az eredeti céloktól, eszmeiségtől kényszerűen eltérve működik. Az intézmény létrehozása és megnyitása után a rászorultak meglehetősen nagy száma miatt kialakult gyakorlat szerint az átmenetiség hamarosan háttérbe szorult, az ellátottak nagy hányada elkezdett életvitelszerűen bent tartózkodni a szálláshelyen: „*Az emberek bejöttek, és kvázi beköltöztek, mint ahogy az utcán is ezt teszik, ha találnak egy olyan helyet, ahol nem nagyon zaklatják őket, akkor ott tulajdonképpen gyökeret is próbálnak eresztetni.*” A szakember meglátása szerint: „*Aki bekerül a hajléktalan-ellátásba, annak átlag esetben nincs semmi kilátása, hogy visszakérüljön a normális társadalomba.*” Az ellátottak életútjának, bekerülése

körülményeinek feltárása tapasztalata szerint kevés sikerrel jár: *„Az idekerülő hajléktalanok személyes előéletéről nem derül ki sok minden, vannak volt állami gondozottak és nem hagyományörző cigány csoportok tagjai. Jelentős tényező még a válás és a munkahelyvesztés.”* A „Fütött utca” program munkatársa azt is megfogalmazta, hogy az eddig megismert esetek alapján a szállóhoz köthető hajléktalanok egyötöde *„pszichiátriai eset”*, aki szakorvosi segítségre szorul.

Nándor hajléktalanként a „Fütött utca” program keretében az átmeneti szállón lakik. Karcagon született. Születése után rögtön a gyermekvédelmi rendszerbe került. Gyermekkorára, szüleine, négy testvéreire vonatkozó emlékképei szórványosak, zavarosak. Édesanyjáról annyit tud, hogy takarítóként dolgozott, apjáról, hogy ő is segédmunkásként, udvarosként dolgozott. Testvérei szintén intézetbe kerültek, róluk ennél több információja nincs. A szülőkről és általában a családtagokról összefoglalóan elmondja, hogy *„mindenki sokat ivott”*.

Elmondása szerint születésétől 12 éves koráig kórházban volt, ami vélhetően azt jelenti, hogy gyermekvédelmi gondozásban, vagy pedig egészségügyi gyermekotthonban élt (jelenleg kiskorú fogyatékosok otthona, mely a Szociális törvény hatálya alá tartozó intézmény, de korábban az egészségügyi ellátórendszer része volt, ahol fogyatékos és halmozottan fogyatékos gyermekeket helyeztek el).

Írni, olvasni nem tanult meg, mindössze nevének betűit ismeri, azokat le tudja rajzolni. Szülei korán meghaltak, 20 évesen kikerült a rendszerből, ezt követően visszakerült a családjához, majd onnan az utcára került. A szülők után örökölt házat testvérei eladták, Nándort az örökségből kiforgatták. A szociális munkás a múltról a következőket mondta el: *„Aztán (kikerülést követően) valamelyik rokonával élt családban, pénzét elvették, mindenki ivott, soha nem dolgozott, aztán hajléktalan lett, mert a bátyjával élt, aki elzavarta - mondja ő. Tulajdonképpen eladták a házat és elosztották.”* Nándor erre az időszakra úgy emlékszik vissza, hogy testvére családjában egy istállóból átalakított helyiségben lakott, ahol nagyon rosszul bántak vele, így jött fel Budapestre.

Havi jövedelme az édesanyja után kapott árvaellátás, emellett kéregetésből jut bevételhez. A szálló próbáltak neki dupla összegű árvasági ellátást intézni, de azt nem kapta meg. A fővárosba kerülését követő időszokról beszélve nem, de a korábbiakra vonatkozóan beszámol törvénybe ütköző pénzszerzési megoldásokról is, mint a kábelégetés, kerékpárlopás. Elmondása szerint komolyabb összetűzése a törvénnyel nem volt, börtönben nem ült, csak *„elkapták néhányszor a rendőrök”*.

Mentális retardáltságáról több szakvélemény is készült, melyek nem mindenben egybehangzóak. Az egyik szakvélemény szerint „*a mindennapi ügyintézéshez segítséget igényel*”, ugyanakkor a fogyatékosági támogatás megítélését azért utasították el, mert egy aktuális szakértői vélemény alapján a visszamaradottság mértéke ezt nem indokolta.

Egészségi állapota egészében is megromlott, több légzőszervrendszeri betegségben is szenved egyszerre.

Önálló életre nem képes, az ügyintézéshez, közlekedéshez is segítségre van (lenne) szüksége. Betegségudata van (légzőszervi megbetegedéseiről tud), de fogyatékoságával nincs tisztában. Képességei és körülményei alapján társadalmi integrációja hathatós segítséggel is csak részben valósulhatna meg. A szociális munkás véleménye szerint: „*Valamilyen életmódot kialakított magának, és abban elég jól mozog.*”

Helyzetével kapcsolatban elmondta, hogy a fővárosban mindig is hajléktalan volt, általában kéregetéssel tartja fenn magát, állandó helye nincsen, kinéz magának egy helyet az út szélén és az autósoktól újsággal a kezében kéreget. Saját bevallása szerint mindezt udvariasan teszi, nem dühös, ha nem kap semmit. A Dankó utcai szállón régóta jelen van, elmondása szerint elégedett az itteni helyzettel és a szállással. Kiemelte azt is, hogy a szállón „*a hierarchiában alacsonyabban lévőkkel*” sokszor agresszív a viselkedése, főleg a menekültekkel szemben előítéletes: „*Ők hordják be a fertőzéseket.*”.

A jövőt illetően szeretne szociális intézménybe kerülni.

VI. fejezet: Szakemberek véleménye a fogyatékossgal élők ellátásáról, támogatásáról

A kutatás keretében tíz szakemberrel készítettünk interjút, két nevelőszülővel, egy gyermekotthoni vezetővel, három szociális intézményben dolgozóval (1 intézményvezető, 2 lakóotthon vezető), egy utógondozóval, egy hivatásos gondnokkal, valamint két olyan szakemberrel, akik hajléktalan ellátásban dolgozó szociális munkások. A következőkben a különböző területeken dolgozó szakemberek véleményét mutatjuk be a gyermekvédelmi gondozási háttérrel rendelkező, fogyatékos fiatalok támogatását illetően, kiemelt figyelmet szentelve arra, hogy a szakemberek milyen problémát látnak a gyermekvédelem, illetve a szociális ellátások oldaláról, valamint, hogy milyen fejlesztési lehetőségeket, irányokat látnak a jövőre vonatkozóan.

Családi háttér jellemzői, családi kapcsolatok

Az intézmények **általános tapasztalata** az, hogy azok a fogyatékossgal élők, akik gyermekvédelmi gondoskodás alatt állnak, sok esetben anyagi problémák miatt kerülnek nevelésbe, amely természetesen ellentétes a Gyermekvédelmi törvény eszmeiségével. Ez azt mutatja, **hogy a szülők nem kapnak ahhoz támogatást, hogy a fogyatékos gyermeküket nevelni tudják**, illetve azt, hogy **a fogyatékos gyermekek ellátása nagyobb anyagi terhet ró a szülőkre, így a rossz anyagi körülmények között élő családok fogyatékos gyermekei emiatt nagyobb arányban kerülnek gyermekvédelmi gondoskodásba**. Ez magyarázat lehet részben arra is, hogy miért felülreprezentáltak a gyermekvédelmi gondoskodásban a fogyatékos gyermekek a teljes gyermekpopulációhoz képest.

„Ezeknek a gyerekeknek nem kellene feltétlenül állami gondozottnak lennie. (...) Volt anyuka, aki azért jött be, hogy a gyerekeket hadd hagyja itt, mert itt legalább kapnak enni.”

Az egyik szakember szerint problémát jelent az is, hogy **a fogyatékos gyermekek örökbefogadásától elzárkóznak a családok**. *„Ide nem jönnek szülők, hogy gyereket akarok örökbe fogadni.”* A nevelőszülők pedig **nehezen tudják felvállalni a súlyos, illetve halmozottan fogyatékos gyermekek ellátását**.

Általános **probléma a családdal való kapcsolattartás, sajnálatos módon csak kevesen tartanak kapcsolatot vérszerinti családtagjaikkal**. *„Van gyerek, akinek senkije nincs. Van*

olyan, akinek már sikerült felkutatnom a szüleit. Az igazság az, hogy a szülőnek nagyon nagy könnyebbség, ha itt van a gyerek. Állami gondozásban is azért került sok, mert a szülők nem megfelelően gondozták a gyermeket, így a jegyző kiemelte a családból.”

A szociális intézmények tapasztalata is az, hogy kevés a családdal való kapcsolat, nem csak a gyermekvédelmi háttérrel rendelkezők esetében. Sajnos sok szülő nehezen tudja elfogadni, hogy fogyatékos a gyermeke.

Az általunk megkérdezett nevelőszülők enyhe fokban értelmi sérült fiatal felnőttek utógondozását látják el. Mindkét esetben a nevelőszülő a vérszerinti anya testvére, egyik esetben tinédzser, a másik esetben a gyermek csecsemőkorban került a nevelőcsaládba. **A nevelőcsaládban nevelkedő gyermekek esetében nagyobb az érzelmi stabilitás, illetve az ellátás természetéből adódóan a személyre szabott, egyéni igényekhez igazodó ellátás is könnyebben meg tud valósulni. A nevelőszülők a készségfejlesztés, felzárkóztatás terén igyekeznek minél több lehetőséget megragadni.** Mindkét eset jelzi, hogy nem a gyermek fogyatékosága, hanem a vérszerinti családban való veszélyeztetettsége vezetett a kiemeléshez. *„Hát, ő nagyon nehézségek - tehát, ő nagyon rossz körülmények közül jött 2 évesen. Olyan körülmények között, hogy nem tudott járni, beszélni. Tehát, mindig is egy ilyen visszamaradott státuszú volt. Tehát, évekig retardáltak volt minősítve.”*

A szakemberek problémásnak látják azt is, hogy **kik kerülhetnek lakóotthonba** a nagyobb létszámú ápolást-gondozást nyújtó intézményekből. Az egyik lakóotthon vezetőjének véleménye szerint: *„Mindenholt el szoktam mondani, ha eljutok ilyen fórumokra, hogy mi harcolunk azért, hogy a lakóotthonokba ne csak tizenhat évesnél idősebbek kerülhessenek be.”* **Az életkor előrehaladtával már a képességek nehezebben fejleszthetők.** *„Benne van a munkaköri leírásunkban, hogy ha romlást tapasztalunk, visszaküldhetjük a fiatalokat. Mi egyszer sem tettük meg, pedig az állapotuk azért folyamatosan romlik. Azért volna jobb kicsi kortól foglalkozni velük, mert akkor még egymástól is el tudják lesni a viselkedési formákat. Ezért mondjuk a kollégáimmal, hogy a kicsiket is ki kéne engedni. Sokszor kérdezik is, hogy mikor jöhetnek már le hozzánk.”*

Önálló életre való felkészítés, végső elhelyezési megoldások

A fogyatékosággal élő fiatalok esetében alapvető fontosságú a kérdezettek véleménye szerint, hogy felkészítsék őket képességeikhez mérten az önálló életre vagy végső elhelyezési megoldást keresnek számukra. Ennek egyik módja, hogy próbálnak a munkaerő-piacon

történő elhelyezkedésben segítséget nyújtani. *„Az E.-nál tudtam őket elhelyezni. Itt dolgozik most négy. Miután ők speciális iskolába jártak, az itt megszerzett bizonyítványnak nincs olyan értéke, ezért kell őket ilyen munkahelyre közvetíteni.”* A másik megoldás, hogy a gyermekotthonból kikerülőket próbálják rehabilitációs intézményekben elhelyezni. A szakemberek problémásnak tartják, hogy a Gyermekvédelmi törvény nem rendelkezik arról, hogy hová kerüljön a fogyatékos gondozott, ha betöltötte a 24. évét. *„Másnap már mehet az utcára. Szerencsére ilyen nálunk még nem volt, valahogyan mindenkinek meg tudtam oldani az életét.”*

Az önálló élet egyik feltétele, hogy a fiatal felnőtt megfelelő jövedelemmel rendelkezzen, el tudjon helyezkedni a munkaerő-piacon. Ennek előfeltétele kell, hogy legyen, hogy a fiatalok megfelelő végzettséget szerezzenek. Az egyik fogyatékos gyermekeket és fiatal felnőtteket is ellátó gyermekotthon szakiskolaként is működik. Több képzési lehetőséget kínálnak: van egy számítógép-kezelői- és felhasználói OKJ-s, egy bőrdíszműves és egy varrómunkás képzésük. Az intézmény belső általános iskolával is rendelkezik, bár több ellátott külső iskolában folytatja tanulmányait. A külső iskoláztatás azonban számos esetben problémás, erről az egyik kérdezett így nyilatkozott: *„(...) kollégisták lettek, mert minden nap nem tudtuk őket eljuttatni. (...) ez egy kimondottan szakiskola, ahol elméletileg ilyen típusú gyerekeknek kéne lenni. Hát nem ilyen típusú gyermekek vannak, hanem egy csomó hátrányos helyzetű, akiket kidobálnak a normál iskolákból. (...) És odamegy két gyermekünk, mindkettő áldott jó lélek, és nagyon sokat bántották őket. Nem tehattünk semmit, mert kötelező volt járniuk, mert még nem töltötték be a 18-at.”*

A kiskorú fogyatékosokat ellátó intézmények életében két jelentős törvényi változás történt az elmúlt időszakban: fejlesztő iskolai oktatást kell biztosítani az ilyen intézményekben élők részére is, valamint lehetőség nyílik a szociális foglalkoztatás biztosítására, munka rehabilitációs foglalkoztatás néven. *„Mindazért a hasznos munkáért, amit itt végeznek, ők fizetést kapnak. Nem egy nagy összeg, de végre azt érezhetik, hogy ha bemennek a foglalkoztatóba, olyan, mintha a munkahelyükre mennének.”*

A nevelőszülők esetében is egyértelmű cél, hogy a fiatal felnőttet alkalmassá tegyék, felkészítsék az önálló életre. *„Tudjuk, mindenki tudja a családban, hogy mindig támogatásra fog szorulni, tehát, őt mindig egy kicsit támogatni kell. De én azt szeretném, hogyha őneki is ugyanolyan élete lenne, mint a lányoknak: hogy lesz majd munkahelye, lesz*

majd fizetése, lesz majd lakása, családja. Tehát, én azért tartom fontosnak azt, hogy legyen egy olyan szakmája, és legyen olyan munkája, amit el tud látni, és amiből fenn tudja magát tartani.” Ebben kiemelkedő szerepe van annak, hogy igyekeznek a fiatalokat bevonni a napi rutinfeladatok elvégzésébe, megbeszélik, hogy a lakás fenntartása milyen költségekkel jár, hogyan kell a pénzt beosztani, hogyan lehet a rendelkezésre álló forrásokból takarékoskodni.

Lakhatás megoldásával kapcsolatos vélemények

Legtöbb esetben az a jellemző, hogy a hosszú távú lakhatást - a fogyatékoság mértékének, az önellátási képesség figyelembe vételével - bentlakásos intézményben oldják meg. Az otthonteremtési támogatás lehetőséget ad szociális otthonba való felvétel díjának egy összegben való kifizetésére is. A kutatás keretében az általunk megkérdezett utógondozó, aki az otthonteremtési támogatás igénybevételénél is segítséget nyújt a fiatal felnőtteknek, elmondta, hogy a fogyatékosággal élők jellemzően a gondnok segítségével intézik az otthonteremtési támogatás igénybe vételét. Abban az esetben, ha a fogyatékosággal élőknek nincs szakmai segítsége, nehezebb az együttműködés: *„Ebben a nem gondnokolt esetben nagyon nehéz volt megértetni a lehetőségeket és bizalmatlan volt, minden héten megváltozott a felhasználási szándék.”* A kérdezett utógondozó nem tartaná szükségesnek, hogy a fogyatékosággal élőkre vonatkozóan külön eljárás kerüljön bevezetésre, de azt hangsúlyozza, hogy fontos lenne az utógondozói ellátás rendszerét megerősíteni, sokkal jobban felkészíteni a szakembereket arra, hogy mit jelent a fiatal felnőttekkel való együttműködés, milyen módszerekkel lehet megtámogatni a fiatalok önálló életkezdését. Véleménye szerint a rendszer megalapozott működése a fogyatékosággal élők számára is nagyobb segítséget jelentene. *„Hasznos lenne, ha lenne a gyermekotthonok utógondozóinak egy munkaközösség, ahol például a tapasztalatcserén keresztül tudnák erősíteni egymást. Jó lenne, ha úgy működne a rendszer, hogy az önálló életre való nevelést, a tájékoztatást hamarabb elkezdenék, nem 18 éves kora előtt, hanem évekkorábban. (...) Nem annak kellene lennie a célnak, hogy utógondozói ellátott legyen 5 évig. (...) Ezzel párhuzamosan a fogyatékosággal élőknek is sokkal könnyebb lenne, ha gördülékenyebben működne a rendszer.”* Mindezek egybevágóan a korábbi kutatások tapasztalataival és következtetéseivel (Cseres 2005, Szikulai 2006, Rác 2009)³

³ Cseres Judit (2005): Az utógondozotti ellátottak vizsgálata I. Kapocs IV. évf. 1. szám, 2005.

Szikulai István (2006): *„Nem szeretném, hogy befejeződjön...”* - A gyermekvédelmi rendszerből nagykorúságuk után kikerült fiatal felnőttek utógondozásának és utógondozói ellátásának utánkövetéses vizsgálata. (In: A magyar gyermekvédelmi rendszer helyzete, jövőbeli kihívásai, szerk.: Rác Andrea) NCSSZI, digitális kiadvány

A szakemberek a nagykorúvá válást követő szabad pénzhasználást a negatív tapasztalatok miatt problémásnak vélik, ilyen esetben az alkalmazott gyakorlat a gondnokság alá helyezettetés. „(...) mikor 18 éves lesz a gyerek és nagykorú, a kezébe adják a pénzt, hogy tessék ez a tiéd. Ahelyett, hogy tartanák amíg tanul, aztán utána okosan megoldani. Sajnos rossz példák is vannak. Például beszerelmesednek, aztán mikor vége a nagy szerelemnek, a pénzüket leveszik. (...) Ilyenkor feltűnik ám a szülő is. Gyere haza, jó lesz neked, de ilyenkor megpróbáljuk gyorsan gondnokság alá helyezettetni a gyereket és a pénzét megőrizni. Nekünk sikerélmény, a gyereknek csalódás lehet, mert csalódik a szülőben, de legalább megmarad a pénze.”

Szakember ellátottságról való vélekedés

A szakember ellátottság többnyire megfelelő. Az intézmények többségében pedagógiai asszisztensek, gyermekfelügyelők dolgoznak a nevelők mellett, de van logopédus, pszichológus, gyógypedagógus is. A belső iskolával működő intézményekben a szaktanárok nagy része gyógypedagógus végzettségű. A Szociális törvény hatálya alá tartozó lakóotthonokban is biztosított pszichológus, szociális munkás és pedagógus. A tapasztalatok szerint az ellátottaknak jelentős része gyermekvédelmi gondoskodásból került ki. A lakóotthonban is **alapvető fontosságú, hogy az ellátottak egy kiegyensúlyozott napirendet követve éljenek, foglalkozáson vagy foglalkoztatásban vegyenek részt.** „*Felkelnek, felmennek a reggeliért, lehozzák, a segítők segítségével elfogyasztják, elmosogatnak, fölágyaznak és fél kilenckor mindegyik elindul abba a foglalkoztatóba, ahová be van osztva.*” Az ellátottak elhelyezésében nem csupán a papír szerinti sérültségi fok számít, hanem az is, hogy mennyiben tud együttműködni, mennyire önálló a gondozott.

A gondozottak fejlesztésére számos terápiás módszer is rendelkezésre áll, mint művészeti-, kutya-, fény-, zene-, mozgásterápia. A kérdezett szakemberek **az intézményekben a gondozási és segítői feladatokat ellátók létszámát tartják problémásnak:** „*Mikor a gyerekek fél tizenkettőkor lejönnek a foglalkoztatóból, akkorra a segítőnek rendbe kell tennie a konyhát, szobákat, elő kell készülni a délutánra. Az egyetlen segítő megpróbál fejleszteni, nővér lenni, és minden. Volt olyan, hogy a szabadságot sem tudtuk kiadni. Azt, hogy*

2006.

Rácz Andrea (2009): „*Barkácsolt életutak, szekvenciális (rendszer)igények*” - Gyermekvédelmi szakellátásban nevelkedett fiatal felnőttek iskolai pályafutásának, munkaerő-piaci részvételének és jövőképeinek vizsgálata c. Ph.D disszertáció - kézirat (ELTE Társadalomtudományi Kar - Szociológia Doktori Iskola, Szociálpolitika Program, konzulens: Dr. Darvas Ágnes, a kézirat lezárva: 2009.07.05.)

beteg legyen valaki, azt el sem tudjuk képzelni.” A konduktorokat viszont nagyon nehéz közalkalmazotti fizetésért alkalmazni, „*nem vehetem fel a versenyt egy ausztriai bérezéssel*”. – monda az egyik intézményvezető.

Az egyik lakóotthoni vezető elmondta, hogy szakmai továbbképzésekről mindig kapnak a Kézenfogva Alapítványtól tájékoztatást, ezeket a képzési lehetőségeket igyekeznek is kihasználni, nagy segítséget jelentenek **a foglalkoztatás, rehabilitáció témakörben szervezett képzések. Sajnálatos módon a gyermekvédelemben ezek a témájú képzések hiányoznak.**

Fontos lenne a szakemberek tehermentesítése is, erre azonban viszonylag kevés lehetőség nyílik: „*Aki hosszabb ideig marad, sokan fél év után elmennek, az inkább hivatástudatból marad. Az ápolóotthoni részben inkább fizikailag megterhelő, a lakóotthoni részben szellemileg fárasztó a munka.*” - monda az egyik kérdező.

Mind a gyermekvédelem, mind a szociális intézmények részéről a szakemberek részt tudnak venni továbbképzéseken, melyek a szakmai fejlődés, új módszerek elsajátítása szempontjából fontosak. Problémának inkább a tapasztalatcserén való részvételt tartják, nincs arra lehetőség, hogy más, hasonló profillal működő intézményeket meglátogassanak és megosszák egymással a szakemberek a tapasztalataikat, illetve nagy hiány mutatkozik a kiegészítés ellen szolgáló szupervíziós lehetőségek terén. „*Úgy tudunk kapcsolatba lépni, ha viszünk gyereket, vagy hozunk gyereket tőlük. Konferencián nem lehet tapasztalatot szerezni. Kölcsönös intézménylátogatás során igen.*” – monda az egyik interjúalany.

Gondnokokkal és gyámokkal való együttműködés tapasztalatai

A kérdezők véleménye szerint **a gyámokkal és a gondnokokkal is problémás az együttműködés.** „*A kiskorú gyámolt gyerekeinknek nem nagyon tudunk vásárolni. Van ugyan zsebpénzünk, de az az egy szem gyámunk, másként értelmezi a törvényt. Amit a fenntartó kihúz a költségvetésből, az a ruhára fordítandó pénz. Van olyan gyerekünk, nem kevés, akik egész életükben ágyban élnek. Nekik ágyra, kispárnákra és a környezetük javítására, személyes tárgyakra volna szükség. Ha a gyermek meghal - mert ilyen is előfordul sajnos - akkor a szülő elviszi azt a pénzt, ami összegyűlt, pedig a gyereknek az addigi életét lehetett volna jobbra tenni abból. Ez igazán gyámfüggő.*” - monda az egyik kérdező. Egy

másik intézményvezető is problémásnak látja, hogy a gyermekvédelmi gondoskodás alatt állók esetében mire lehet a megtakarítást fordítani. *„Mondanék egy példát az állami neveltek esetében: Nem fizetnek térítési díjat, de ugyanazt a költőpénzt meg kell kapniuk. Egyértelműen ki kellene mondani, hogy mi az, amit a költőpénzből én megvehetek és mi az amit nem. (...) Ruházatban is jó lenne többet biztosítani, mert ezek a gyerekek nem mindegyike járóképes. Csúsznak-másznak, világos, hogy nem tudok több rendbéli ruhát biztosítani. Miért nem lehet akkor ezt a pénzt erre fordítani? Ezt nekem kell biztosítani. De mikor odamegy a fejlesztőpedagógus, hogy ennek a gyerekek jó lenne egy laptop százötvenezerért, azt vehet. Én meg úgy gondolom, hogy előbb legyen e gyerekeknek normális öltözéke, - hiszen egy családban is így működik ez – és ha telik a keretből, veszünk a gyerekeknek egy laptopot.”*

Jelen példák is azt mutatják, hogy **fontos lenne, hogy sokkal nagyobb hangsúly helyeződjön az életminőséget javító eszközök beszerzésére, arra, hogy a gyermekek és fiatalok megkaphassák azokat a személyes tárgyakat, hétköznapjaikhoz, komfortérzetükhöz hozzájáruló eszközöket, amellyel megfelelő módon élhetnének az intézményekben.** Természetesen a készségek, képességek fejlesztését segítő eszközök is nélkülözhetetlenek, de az alapszükségletek kielégítésére is hangsúlyt kellene fektetni, amelyet a gyámok sok esetben figyelmen kívül hagynak, illetve nem a gyermek különleges szükségleteiből kiindulva hagyják jóvá a rendelkezésre álló pénzeszközök felhasználását.

Egyikük negatív tapasztalata a gondnokokkal kapcsolatban, hogy elvárják az intézménytől, hogy az ottani szakemberek intézzék el a gondozott hivatalos ügyeit, a gondnok és a gondnokolt közötti **kapcsolat többnyire formálisnak és rendszertelennek mondható.** *„Iszonyú nehezen tudnak pénzt szerezni ruhákra, táborra, gyógyszerekre. Lusták kijönni. Elvárják, hogy (...) mi vigyük őket kórházba, nekik semmi más dolguk nincs, mint havonta utalni a térítési díjat.”*

A gyámokról, gondnokokról való negatív vélekedések miatt kutatásunk keretében megkerestünk egy hivatásos gondnokot is. Véleménye szerint az intézményben élőkkel kevésbé van problémája, mint azokkal, akik a saját családjukban élnek. *„A probléma maga a problémás ember. Akik otthon laknak, azok a problémásabbak. Akik intézetben laknak azoknál nincsen gond. Az intézettel levelezek, stb.”* A rendszer működését illetően jónak tartja a szociális intézményben dolgozókkal a kapcsolatot, viszont az együttműködés az orvosokkal sok esetben akadályokba ütközik. *„Ha valakit el szeretnénk helyezni és nincs elég pénzük, akkor orvosi vélemény kell ahhoz, hogy önkormányzati intézményben elhelyezést nyerjenek.*

Az orvosok „nagyon nagy urak.” A gyámok oldaláról nézve az együttműködés terén az a tény, hogy valaki gyermekvédelmi gondoskodási háttérrel rendelkezik, nem jelent többletterhet. A kérdezett felvetette az elhelyezések célcsoporti problémáját: tapasztalata szerint a gondnokság alatt álló időseket, fogyatékosokat általában könnyen lehet elhelyezni, főleg akkor, ha az igénybe vevőnek megfelelő összeg áll a rendelkezésére. „De a pszichiátriai betegeknél éveket kell várni. Ha bekerülnek, két hónap múlva hazakerülnek, aztán utána újra be kell vinni. A megszűnt intézmények miatt ezeknek a betegeknek a száma nagyon megnőtt.”

A munka társadalmi presztízsének megítélése

A szociális területen dolgozó szakemberek úgy vélik, hogy az elmúlt időszakban jelentős változás történt a szakmán belül és a társadalomban is a fogyatékosokkal élők elfogadása és a szakmai munka társadalmi presztízsének növekedése terén. *„A faluban pedig nagyon szeretnek most már minket, mert az elején nagyon nem szerettek, mert azt mondták, hogy diliház, meg gyógyosok vannak itt. (...) A falubeliek nem tudták, hogy miről van szó. Most minden héten kétszer-háromszor föl visszük őket a faluba, ahol már a boltosoktól kezdve mindenkit ismerünk, messziről köszönnek nekünk. Van, aki hoz le gyümölcsöt, ha megmarad, vagy szól, hogy szedjük le a fájáról. Vagy tartottunk régen a művházban ilyen teadélutánokat, amire mondjuk két ember jött el, de ez is valami.”* – mondta az egyik kérdezett. Ebben nagy szerepe van az adott intézmény vezetésének, hogy nyisson a külvilág felé és megvalósulhasson a környezeti integráció. Egy másik szakember is beszámolt arról, hogy a szakma támogatottsága az elmúlt években jelentős változáson ment keresztül, a helyi döntéshozók is nagyobb figyelmet szentelnek a szakemberek munkájára, ezzel párhuzamosan az intézményrendszer fejlesztésére is nagyobb hangsúly helyeződik. *„A paradigmaváltás a városban nem valósult meg, de egyre nagyobb a szociális szakma támogatottsága. Pályázatoknál is szólnak. Látják, hogy sikeres a csapat, egyre inkább figyelembe veszik a fogyatékosokat, egyre több rendezvényre hívnak minket. A sikeres pályázatokkal az intézményben átalakíthattuk a fürdető helyeket, a nővéreknek ez nagyon nagy segítség, van hidromasszázs, hidroterápia.”*

Véd a gyermekvédelem

Kutatásunk keretében azt feltételeztük, hogy a fogyatékossgal élők felnőtté válva több jellemző úton folytathatják az életüket. Igénybe vehetik az utógondozói ellátást, ezt követően vagy önálló életet kezdenek, vagy szociális intézménybe kerülnek. Nagykorúságuk utáni lehetőség, hogy elhagyják a gyermekvédelmi rendszert, önálló életet kezdenek, vagy visszatérnek a családjukba. A leggyakoribb út, hogy fogyatékossguk okán szociális intézménybe kerülnek, de sajnálatos módon lehetnek közöttük olyan fiatalok is, akik devianciával terhelt életútjuk miatt megjelennek a szociális ellátórendszer különböző, nem fogyatékosokat ellátó szolgáltató-rendszereiben, például a hajléktalan-ellátásban. Az általunk megkérdezett elsődleges célcsoport körében egyetlen kérdezett vált hajléktalanná. **A hajléktalan-ellátásban dolgozó szakemberek véleménye szerint a gyermekvédelmi háttér jellemző a hajléktalan életutakban, de a fogyatékossg nem. Ez arra enged következtetni, hogy a fogyatékossgal élőket jobban védi a rendszer, és bár kevésbé sikerül az önálló életre való felkészítés, egy biztos intézményi elhelyezés a gyermekvédelem számára megnyugtató.**

Aszimmetrikus függőségi viszonyok

Láthattuk, hogy van olyan eset, amikor az önálló életre való alkalmasság felmérése inadekvát, és ugyan megpróbál a fiatal felnőtt egyedül boldogulni (elköltve az otthonteremtési támogatást is), végül mégis egy bentlakásos intézményben folytatja tovább életét. Ezek az esetek a rendszer diszfunkcionalitását jelzik, másfelől pedig, amikor a bentlakásos intézményekbe való juttatás a cél, a gyermekvédelem oldaláról a biztonságos gyakorlatra, végső elhelyezésre való törekvés figyelhető meg ezen célcsoport támogatása esetén. Az eszközök sok esetben szűkösek, hogy megfelelő szaktudással, optimális szakmai létszám mellett nyújtson a rendszer hathatós segítséget. A gyermekvédelmi szakellátás rendszerében dolgozók általános véleménye, hogy a rendszerbe került fogyatékos gyermekek többsége megtartható lett volna a családban, ha a család a fogyatékos gyermek ellátásához kap a gyermekjóléti alapellátás keretében szakmai segítséget. Ennek hiányában a szakellátás, - bár kevésbé felkészült szakmailag a fogyatékos gyermekek ellátására, gondozására - igyekszik megfelelő támogatást nyújtani. A szakmai munka hiányosságának egyfajta mutatója lehet, hogy a fiatalok is többnyire egy-egy szakember támogatására tudnak támaszkodni, ez a segítség azonban nem rendszerszintű. Az informális segítségnyújtás a gyermekvédelmi szakemberek oldaláról szakmai szempontokat mérlegelve nem tekinthető hitelesnek, ugyanakkor a támogatás - mindezt a fiatal felnőtt oldaláról nézve - érzelmi biztonságot nyújtó

és motiváló erejű. **A segítségnyújtás tehát többnyire nem a rendszer működéséből adódik, hanem az adott szakember személyiségéből, humánumból eredeztethető.** Ezt erősíti meg az is, hogy **a fiatalok többsége kikerülve a rendszerből, vagy átkerülve a szociális intézménybe, kapcsolatot tart azzal a nevelőjével, volt gondozójával, aki érdeklődést mutatott élete alakulása iránt gyermekvédelmi rendszerben töltött évei alatt.** Ezek a kapcsolatok a szakmai kritériumok mentén azonban csekélynek minősíthetők, támogató erejüket tekintve azonban szerepük felbecsülhetetlen, a rendszer működése azonban nem épülhet egyéni szimpátiákra.

Sok esetben tapasztalható a gyermekvédelmi rendszerben dolgozók és a nagykorúvá váltak között egy ún. *aszimmetrikus függőségi* viszony, mely azt jelenti, hogy a fiatal felnőtteknek leginkább csak arra van lehetőségük, hogy a szakemberek által meghatározott normákat, az általuk kidolgozott terveket kövessék, a gyermekvédelemben megfogalmazott, kiterjedt jelenre fókuszáló célokat magukévá tegyék. Erre példa az esetek sorában Balázs története, aki sérelmezte az iskolaválasztásnál a képességek felmérésére alkalmazott gyakorlatot, így belső iskolában végezte általános tanulmányait, majd a szakmatanulásnál szembesült azzal, hogy sokkal több lemaradása van társaihoz képest, akik magasabb színvonalú iskolában folytatták tanulmányaikat. A kiterjedt jelenre fókuszáló gyakorlatok alapja egyfajta kiszolgáltatottság, melyből a fiatal felnőtt az egyenlőtlen hatalmi szerkezetben nem tud kitörni. Az egyenlőtlen hatalmi helyzetben való maradás negatív következményekkel jár, hiszen ez a viszony a gyermekvédelmi rendszerből való kikerülés után nem maradhat fent. Veszélye továbbá, hogy az ellátásra szocializáltságot erősítheti a fiatalban, amikor is a gyermekvédelmi rendszerből kikerülve - az önálló megélhetés biztosításának hiányában - a szociális ellátórendszerben jelenik meg a volt gondozott. Bár azt láthattuk, hogy a fiatal felnőttek többsége jó kapcsolatot ápol a szociális intézményben is a volt nevelőivel, találhatunk arra is példát, amikor a fiatal felnőttet a rendszer magára hagyta. A két gyermekes anya esete mutatta, hogy nem kapott megfelelő segítséget ahhoz, hogy gyermekeit nevelni tudja. A fiatal anya az önálló életre alkalmatlan volt, ezt mutatja az is, hogy jelenleg szociális intézményben él, viszont ezt az otthonteremtési támogatás igénybevételével történt házvásárláskor nem vette figyelembe a gyermekvédelmi rendszer.

Gyermekvédelemből szociális intézménybe

A szociális intézményekbe átkerülők esetében, - bár nincs hivatalos formában esetátadás - a fiatal sorsát nyomon követik egy-egy szakember révén, valamint amiatt, hogy számos

intézményben felülreprezentáltak vagy magas arányban jelennek meg gyermekvédelmi gondozási háttérrel rendelkezők, van információ a gyermek múltjáról, rendszerben töltött éveiről, még akkor is, ha ezek nem teljes körűek, nem terjednek ki az életút minden fontosabb állomására. Erre példaként említhetünk egy esetet, amikor ugyan a múlttal kapcsolatban van információ, de számos eleme az életútnak rejtve marad. *„I. 1980-ban született, súlyos értelmi fogyatékos. Mióta bekerült, az állapotában nem volt változás. 1993 óta van az intézményben. Állami gondozásba csecsemőkorában került. A családdal nincs kapcsolata. Anyja italozó magatartása miatt nem tudta ellátni a gyermekét, lakáskörülményei sem voltak alkalmasak arra, hogy csecsemőkorú gyermekét nevelje. Gyermekotthonból került az intézménybe.”*

Gyermekvédelemből hajléktalan-ellátásba

A hajléktalan-ellátásban még ennyi információ sem áll rendelkezésre, ez részben a rendszer sajátosságából ered. *„Formális regisztráció annyi, hogy mikor a hajléktalanok megérkeznek, felveszik az alapadatokat, ez szükséges a nyilvántartáshoz. Ezen felül **mindenki előéletéről annyit lehet tudni, amennyit elmond magáról.** Akinek nincs igazolványa, az bemondja az adatokat.”* A szakemberek elmondása szerint a hajléktalanná válás esetében az egyik tipikus életút a gyermekvédelemből való kikerülés. Egyre több a 24-26 és körüli fiatal: *„(...) kikerült az állami gondozásból, összeveszett a családjával, otthagyt mindent és eljött egy hajléktalanszállóra. Ilyenkor egy sokkal intenzívebb segítség indul be, ne maradjon itt, menjen el dolgozni, tanulni. Próbáljuk elérni azt, hogy lépjen onnan, mert nagyon hamar bele lehet ebbe szokni.”* – mondta az egyik hajléktalan-ellátásban dolgozó szociális munkás. A másik szakember is megerősíti, hogy **a gyermekvédelmi háttér veszélyfaktor a hajléktalanná válásban.** *„Az idekerülő hajléktalanok személyes előéletéről nem derül ki sok minden, vannak volt állami gondozottak és nem hagyományőrző cigánycsoportok tagjai, jelentős tényező még a válás és a munkahelyvesztés.”*

A szakemberek nagyobb figyelmet fordítanak azokra az ellátottakra is, akik enyhe fokban értelmi sérültek vagy könnyebben kihasználhatók. Egyikük elmondta, hogy nem volt még olyan tapasztalata munkája során, hogy középsúlyos vagy súlyos fogyatékos személy jelent volna meg a hajléktalan-ellátásban, *„olyan van, hogy enyhén, akik a mindennapokban el tudnak élni és nincsen szükség semmilyen elhelyezésre”.* Hangsúlyozottan: **azok az esetek, ahol tudnak a fogyatékoságról, nem párosulnak gyermekvédelmi múlttal.** Általános tapasztalatuk az is a társadalmi integráció terén, hogy a fogyatékosággal élőket, pszichiátriai

betegeket, valamint a hajléktalanokat is nehéz munkába állítani, a munkáltatók nem nyitottak a foglalkoztatásukra.

Összegzés

- A gyermekvédelmi szakemberek véleménye szerint a fogyatékos gyermekeket nevelő családok nagyon nehéz helyzetben vannak, hiszen alapvetően hiányoznak azok az alapszolgáltatások, amely lehetőséget teremthet számukra, hogy gyermekeiket családban nevelhessék, ezt igazolja az is, hogy a Gyermekvédelmi törvénnyel teljesen ellentétes módon az anyagi okok miatti kiemelések gyakoriak. Ezzel párhuzamosan az is problémaként jelenik meg, hogy a szülők nem kapnak segítséget arra nézve, hogy lelkileg feldolgozzák, hogy fogyatékos a gyermekük. Ezt tovább nehezíti a társadalmi előítéletesség is ezen családokkal, illetve a fogyatékosággal élőkkel szemben.
- Sajnálatos módon a családdal való kapcsolattartás nem csak a gyermekvédelmi, de a szociális rendszer oldaláról is problémás, kevés a vérszerinti családdal a kapcsolat. A szakemberek kiemelték azt is, hogy sajnálatos módon a fogyatékos gyermekek örökbefogadása nem gyakori, amely azonban lehetőséget jelenthetne a gyermekek számára, hogy családban éljenek. A fogyatékos gyermekek nevelőcsaládokba való kihelyezése is ritka, mivel a nevelőszülők a különleges ellátásra szoruló gondozására nincsenek felkészülve. A nevelőszülőkkel készült interjúk azonban azt mutatják, hogy a nevelőcsaládban nagyobb érzelmi biztonságra talál a gyermek.
- A fogyatékos gyermekeknek és fiatal felnőtteknek a támogatására a szakemberek nincsenek maradéktalanul felkészülve, a szakemberek az intézményekben a gondozási, nevelési, önálló életre való felkészítéshez kapcsolódó feladatokat ellátók létszámát tartják problémásnak.
- Mind a gyermekvédelem, mind a szociális intézmények részéről a szakemberek részt tudnak venni továbbképzéseken, de nincs arra lehetőség, hogy más, hasonló profillal működő intézményeket meglátogassanak és megosszák egymással a szakemberek a tapasztalataikat.
- A fogyatékos gyermekek esetében a továbbtanulás kiemelt problémát jelent, az, hogy a speciális szakiskolákban milyen szakmát tanulnak a fiatalok, illetve, hogy az adott szakma mennyire felel meg a piaci szükségletnek. Az egyik legnagyobb probléma a foglalkoztatás. Éppen ezért szükséges lenne a fokozott állami szerepvállalás a védett munkahelyek megteremtésében és fenntartásában.

- Sok esetben a gyámokkal és a gondnokokkal való együttműködés problémákkal terhelt. Nagyobb hangsúlyt kell fektetni az életminőséget javító eszközök beszerzésére, arra, hogy a gyermekek és fiatalok megkaphassák azokat a személyes, komfortérzetükhöz hozzájáruló eszközöket, amellyel megfelelő módon élhetnének az intézményekben. Számos esetben probléma, hogy a gondnokok elvárják az intézménytől, hogy az intézmény dolgozói intézzék el a gondozott hivatalos ügyeit, míg a gondnok és a gondnokolt közötti kapcsolat kimerül a formálisban, melynek intenzitása is esetleges, a kapcsolattartás rendszertelen.
- A segítségnyújtás jellemzően nem a rendszer működéséből adódik, hanem egy-egy szakember személyiségéből, humánumból eredeztethető. Ezt erősíti az is, hogy a fiatalok többsége kikerülve a rendszerből, vagy átkerülve a szociális intézménybe, kapcsolatot tart azzal a nevelőjével, aki érdeklődést mutatott élete alakulása iránt gyermekvédelmi rendszerben töltött évei alatt. Ezek a kapcsolatok a szakmai kritériumok mentén azonban csekélynek minősíthetők, támogató erejüket tekintve azonban szerepük felbecsülhetetlen, a rendszer működése azonban nem épülhet egyéni szimpátiákra.
- Mivel a szociális intézményekbe való átkerüléskor nincsen esetátadás, így csak a fiatal sorsát nyomon követő szakemberek úján jut információhoz a szociális szektorban dolgozó szakember, ez azt eredményezi, hogy számos élettörténetbeli esemény rejtve marad, amely a személyes szükségletekhez igazodó további gondozás megtervezését, valamint a támogatás nyújtását nehezíti.
- A hajléktalan-ellátás jellegéből adódóan ott csak annyi információ derül ki a kliens életéről, amelyet megoszt önszántából a regisztráció során a hajléktalanná vált személy. A hajléktalan-ellátásban dolgozó szakemberek tapasztalata szerint a gyermekvédelmi háttér jellemző a hajléktalan életutakban, de a fogyatékoság nem. Ez arra enged következtetni, hogy a fogyatékosággal élőket jobban védi a rendszer. A fogyatékos fiatal felnőttek támogatása során egy biztos intézményi elhelyezés a gyermekvédelem számára megnyugtatóbb, melyet az is mutat, hogy sokszor az önálló élet megkezdésének sikertelensége a szociális ellátásba vezeti a fiatal felnőttet.
- A szakemberek véleménye szerint védett lakásokra lenne szükség, ahol a fiatal felnőttek szakmai támogatás mellett élhetnének önálló életet. *„Létre kellene hozni olyan házakat, ahová a gyerekek beköltözhetnének egy bizonyos összeg lefizetése után, és a lakbért utána ők fizetnék.”* – mondta az egyik kérdezett utógondozó.

VII. fejezet: Döntéshozók véleménye a fogyatékossgal élő, gyermekvédelemben nevelkedettek helyzetéről, a szakmai támogatás lehetőségeiről

Kutatásunk keretében három döntéshozóval készítettünk interjút, ketten a gyermekvédelem területén dolgoznak, egyikük pedig a szociális területet képviseli. A következőkben a döntéshozók véleményét mutatjuk be azzal kapcsolatban, hogy a vizsgált célcsoport támogatási lehetőségeiről, a rendszerek fejlesztési lehetőségeiről hogyan vélekednek, milyen problémákat látnak ezen célcsoport hatékony támogatása, sikeres társadalmi integrációja terén.

Elsőként fontos hangsúlyozni, hogy **a gyermekvédelmi rendszer nem alakított ki külön ellátásokat a fogyatékossgal élő gyermekek számára, mivel a fogyatékossgot a gyermekvédelem önmagában nem tekinti gyermekvédelmi problémának.** A gyermekvédelem úgy tekint a fogyatékossgára, hogy az olyan probléma, amely egy gyermek mentális állapotát, oktatási részvételét, tanulmányi előmenetelét, sikeres felnőtté válását befolyásolhatja, de ez - túl azon, hogy külön szolgáltatásokat biztosít esetlegesen a gyermek számára - nem jelent olyan problémát, amiért a gyermeknek vagy a családjának kizárólag a gyermek fogyatékossga okán támogatást kellene nyújtani a családban maradáshoz, vagy pedig szintén kizárólag ezen okból ki kellene emelni és a fogyatékossgal élő gyermek vagy fiatal számára a családot helyettesítő gondoskodást kellene biztosítani. Nem véletlen, hogy **a fogyatékossga megítélése sem a gyermekvédelem feladata,** ezt a tanulási képességeket vizsgáló és rehabilitációs bizottság állapítja meg, amely az oktatás egyik intézménye, s amely szakvéleményében az oktatási-nevelési rendszer (óvoda, iskola, pedagógiai szakszolgálat vagy nevelési tanácsadó) számára állapít meg feladatokat. Ugyanakkor fontos azt is hangsúlyozni, hogy vannak olyan gyermekek, akiknél megállapítanak fogyatékossgot, azonban egyes független vizsgálatok szerint ezek a gyermekek valójában nem fogyatékosok, jól fejleszthetőek. (Ezek a gyermekek azonban sajnos fogyatékosként lesznek elkönyvelve addig, amíg a tanulási képességeket vizsgáló és rehabilitációs bizottság vagy annak másodfoka, az országos bizottság felül nem vizsgálja szakvéleményét, és meg nem állapítja, hogy a gyermek nem fogyatékos, illetve amennyiben az ezzel kapcsolatos bármely hatósági eljárás fellebbezés folytán bíróság elé kerül és a kirendelt igazságügyi szakértő állapítja meg ugyanezt.) Illetve az is elképzelhető, hogy a gyermek megkésett fejlődése az ok, amiért

fogyatékosná nyilvánítják. A gyermekvédelem ezekkel a gyermekekkel úgy tud foglalkozni, hogy **biztosítja a korai fejlesztésnek azt a terepét, amely a fogyatékoság minél korábbi felismerésére irányul, leginkább a bölcsődékben.** Sajnálatos módon azonban a bölcsődék főleg a nagyobb településeken érhetők el.

A **gyermekvédelmi szakellátásban a különleges gyermekotthont hozták létre, hogy a fogyatékos gyermekeket ellássa,** továbbá működik egy olyan intézmény, amit a gyermekvédelem közösen tart fenn az oktatással, ez az Általános Iskola, Diákotthon és Gyermekotthon, mely többcélú intézményként funkcionál. Ezek az intézmények sok helyen az országban még a régi formák szerint működnek kastélyokban, olyan nagy intézményekben, ahol nehéz eleget tenni azoknak a szabályoknak, melyet a gyermekvédelmi jogszabályok előírnak. **Az intézmények többnyire a településeken kívül elzártan működnek, így nem biztosított a települési integráció sem.** Van ellenpélda is, ahol már a gyermekeket lakásotthonban helyezik el és ezek a lakásotthonok már nem tartoznak ezekhez a többcélú intézményekhez, tehát ún. profiltisztítás történt. Iskolába ugyanoda járnak a gyermekek, de a lakásotthon már nem tartozik az oktatási intézményhez. Továbbá sok esetben kerül sor integrált elhelyezésre, elsősorban a testvérek esetében, amikor csak az egyik testvér fogyatékos, ilyenkor lakásotthoni elhelyezésre kerül sor, ahol rendelkezésre áll eltérő tantervű általános iskola. Tehát az egyetlen olyan intézménytípus, amely kimondottan a fogyatékos gyermekek és fiatalok ellátására jött létre a gyermekvédelmi szakellátás rendszerében, a különleges gyermekotthon. Hangsúlyozni szükséges az is, hogy a szakellátás rendszerén belül ugyanazokat a szabályokat kell betartani, mint a nem fogyatékos gyermekek ellátása esetében, ugyanolyan elhelyezésben kell részesülniük. A fogyatékosággal élő gyermekeket tehát különböző helyeken tudják a gyermekvédelemben elhelyezni: nevelőszülőknél, gyermekotthonokban, lakásotthonokban, illetve azokat a gyermekeket, akiknek az állapota annyira súlyos, hogy ilyen otthonokban nem lehet őket elhelyezni, őket a Szociális törvény hatálya alá tartozó ápolást-gondozást nyújtó szociális intézményekben lehet elhelyezni. A gyermekvédelmi ellátásban 17.000 kiskorú él jelenleg, valamint négyezren részesülnek utógondozói ellátásban. Fogyatékos 3.200 gyermek, akik közül különleges gyermekotthonban él a nagyobb részük, nevelőszülőknél a kisebb részük. Azt is figyelembe kell vennünk azonban, hogy testvéreknél előfordulhat, hogy egyikük fogyatékos, a másikuk nem fogyatékos gyermek, így ilyen esetben megpróbálják normál otthonban elhelyezni mindkét testvért. Egyértelmű cél az integráció, de a középsúlyos fogyatékosoknál arra is figyelni kell, hogy az iskoláztatásukat hogyan lehet megoldani. Iskoláztatásra a fogyatékos gyermekeknél a

gyermekotthoni rész került kialakításra az oktatási intézményekben (Általános Iskola és Diákotthon). Ha a gyermekeknek nincs külön gondozási helyük (pl. nevelőszülőnél), akkor a gyermekek ebben az általános iskola és diákotthonban és gyermekotthonban élnek kollégiumi körülmények között hat éves koruktól nagykorúságukig. *„Mi szakmailag azt tartanánk nagyon jónak, ha nem az intézményen belül alakítanának ki gyermekotthoni részt”,* hanem azon kívül, mert ezeknek a gyermekeknek az integrációját az is segítené, hogy egy más lakókörnyezetben hozzák létre a gyermekotthont. Ezt különösen a tanulásban akadályozott (gyermekvédelmi terminológiával: enyhe értelmi fogyatékos) gyermekek esetében jelenik meg, mert ők gyakorlatilag bármely általános iskolába járhatnak. Az értelmileg akadályozott (gyermekvédelemben használatos kifejezés szerint: középsúlyosan fogyatékos) gyermekek esetében ezt nehezebb megoldani. Van ahol valóban úgy jött létre, hogy az intézményen kívül, de nagyon sok helyen az intézményen belül hoztak létre gyermekotthoni részeket. Van úgy is, hogy van az intézményen belül is gyermekotthoni részleg és van kívül is lakásotthon, ahová a nagyobb gyermekek kimehetnek. *„A megoldásoknál a források is igen behatároltan álltak rendelkezésünkre.”* Az Európai Unió forrásokból lehetőség nyílt külön részek kialakítására. A következő pályázatok kiírása 2009. őszére várható, de az a tapasztalat, hogy az önkormányzatoknak sincs lehetőségük arra, hogy telkeket tudnának vásárolni és oda építsenek. Most még inkább azt a tendencia látható, hogy úgy próbálják megoldani - az általános iskolák, diákotthonok, többcélú intézmények általában elég nagy területen fekszenek - , hogy vagy a már meglévő épületre egy emeletet ráhúznak, vagy ha ezt megtehetik, egy különálló épületet építenek a területen. *„Ez a tulajdonképpeni nagy dilemmánk: vagy azt mondjuk, hogy érdemes kivárni, amíg olyan intézményt, épületet lehet létrehozni, amely szakmailag is megfelelő, vagy azt mondjuk, hogy nem lehet éveket várni, mert az ott élő gyermekek élete meg közben telik.”*

A döntéshozók egységes véleménye szerint vannak olyan állapotú halmozottan fogyatékos gyermekek, akiket nem lehet integráltan ellátni, nem vállalják őket a nevelőszülők sem, mely abból is következik, hogy elenyésző számban található csak ezen gyermekek ellátására felkészült, speciális képzettséggel rendelkező nevelőszülőket. Számukra szükséges fenntartani a többcélú intézményeket már az ápolás szüksége okán is, mert állandó felügyeletet, gondozást igényelnek. Ahol valamilyen mozgásszervi, érzékszervi probléma van és nincs értelmi érintettség, vagy ahol tanulásban akadályozottság jellegű a fogyatékoság, a gyermekek nagy része integráltan elhelyezhető. A gyermekvédelemben az integrálásra erős törekvés jelenik meg. Sok ilyen gyermek gyermekotthonban, lakásotthonban, nevelőszülőnél

nevelkedik. Törekvés, hogy iskolába járjanak és lakásotthoni körülmények közt helyezték el őket. **A probléma inkább az, hogy a gyermekvédelemben nagyon magas a fogyatékos gyermekek aránya, 20-25% a 0-18 évesek közt a szakellátásban**, szemben a többségi társadalomban, ahol arányuk 5-7%. Ezek a gyermekek a szakellátásba azért kerülnek, mert veszélyeztetik őket, nincs meg az a családi háttér, ami a fejlődéshez, egészséghez, biztonságához szükséges. Tehát **a bekerülés oka nem a fogyatékos, hiszen a gyermekvédelemben való kerüléshez nem elegendő a halmozott hátrány, a gyermekvédelem a veszélyeztetettség fogalmát használja.** *„Ami azt jelenti, hogy a gyermeket a családjában valami, vagy valaki veszélyezteti, ami lehet a család maga, a környezete, rokonok, bárki. Lehet maga a gyermek, saját magát veszélyezteti, bűncselekményt követ el, drogozik. Illetve lehetnek a körülmények a veszélyeztetők, ha a gyermek olyan mentális problémával küzd, amit nem tudnak ott helyben kezelni, és ez agresszív cselekményekben nyilvánul meg és abban a környezetben nem tartható, akkor sajnos nincs más út.”* Ha a veszélyforrás megszűnésében az alapellátás nem tud segíteni, akkor kerül szakellátásba a gyermek, de hangsúlyozottan a fogyatékos nem veszélyeztető forrás. Ugyanakkor azt is látni kell, hogy a veszélyeztetés túlnyomó többsége anyagi okokra, a szociális körülményekre vezethető vissza. A gyermekvédelemben sajnálatos módon nincs egységes szemlélet, gyakorlat, illetve szempontrendszer arra nézve, hogy mikor szükséges egy gyermeket veszélyeztetettnak nyilvánítani. A tendencia az, hogy 1997-óta a veszélyeztetettség meredeken csökken, most 200-240 ezer között mozog éves szinten a nyilvántartott veszélyeztetett gyermekek száma, az esetek többségében azonban még mindig anyagi problémák jelentik a veszélyeztetettséget. A Gyermekvédelmi törvény bevezetett sok olyan ellátást, melyek anyagi, vagy természetbeni segítséget nyújtanak a gyermek családban való nevelkedéséhez. A magatartási és környezeti okokból veszélyeztetettek számánál jelentős emelkedés figyelhető meg. Veszélyeztető tényezők lehetnek pl. a szülő betegsége, alkoholizmus, drogfüggőség. A fogyatékos akkor lehet veszélyeztetettség, ha pl. deviáns családi környezettel párosul, önmagában azonban nem minősül veszélyeztető tényezőnek.

A fogyatékossgal élők általában korábban kerülnek be a gyermekvédelmi szakellátás rendszerébe, mint a nem fogyatékos társaik, jellemzően 0-3 éves korban.

A gyermekvédelemben a legnagyobb gondot a fogyatékossgal élők támogatása terén az jelenti, hogy alapvetően többlettámogatásokra lenne szüksége ahhoz, hogy boldoguljanak felnőtté válva - ami igaz a speciális szükségletű gyermekekre, bántalmazottakra is. *„Ha*

akarna, sem tudna adni a gyermekvédelem, mert erre a rendszerben dolgozó szakemberek nem igazán felkészültek, mert a képzésük nem tartalmaz ezzel kapcsolatos tudásokat.” Tehát ezeknek a gyermekeknek a támogatására, többléttámogatására a rendszer és a benne dolgozó szakemberek képzettségük hiányában nincsenek felkészülve, ezek a speciális ismeretek az alapképzésben, de a továbbképzés rendszerében sem jelennek meg hangsúlyosan. „Másképp pedig külső támogató szakemberhálózat, aminek lennie kéne, nincs. A gyermekpszichiátria mellett gyermekpszichológus sincs. Akik vannak, azok praktizálnak és nekik fizetni kell. Azokban az intézményekben, ahol a gyerekek előfordulhatnak, például iskola tulajdonképpen nincs pszichológus.”

A fogyatékos gyermekek ellátásához alapvetően gyógypedagógusokra lenne szükség: *„Addig amíg egy kistéleplésen vagy kisvárosi iskolában nem lehet a gyógypedagógiai ellátást biztosítani, addig lesznek szegregált oktatási intézmények, ahol csak a fogyatékosokat oktatják.”* A gyermekvédelmi szakellátásban élők többsége szegregált intézményekben tanul, pedig sok olyan gyermek van, akit lehetne integráltan oktatni, nem kellene kiegészítő iskolába helyezni. És vannak az eltérő tantervű iskolák, ahová azoknak kellene járni, akik nem tudnak helyt állni egy normál iskolában.

A megfelelő végzettséggel rendelkező szakemberek hiánya mellett a szakmai létszám is sok esetben problémát okoz az intézmények működtetésében. Öt szakember szükséges ahhoz, hogy a gyerekvédelemben le legyen fedve a szakember-igény, de hat fő kellene, hogy el tudjanak menni szabadságra, vagy ha beteg lesz valaki, megoldható legyen a helyettesítés, ezt azonban az anyagi lehetőségek nem teszik lehetővé, hogy kötelezően elő legyen írva még egy ember. A helyettesítést a fenntartók próbálják úgy megoldani, hogy van egy állandó ún. „fregoli ember”, aki helyettesít, ahol szükség van rá, de ez nem kifejezetten fogyatékos gyermekekhez szükséges feltétel. A csoportonkénti öt embert többnyire biztosítják az intézmények, *„de már azt, hogy negyvennyolc gyerekenként kell egy pszichológust alkalmazni, vagy egy fejlesztő pedagógust, ezt már nem lehet elérni. Például van pszichológus, de nyolcvan gyerekre.”*

A továbbtanulás kiemelt problémát jelent, az, hogy a speciális szakiskolákban milyen szakmát tanulnak a fiatalok, illetve, hogy az adott szakma mennyire felel meg a piaci szükségletnek. *„Az esetek többségében ez nem szokott sikerülni, mert vannak ilyen divatosnak nevezhető szakmák, amire képezik a fogyatékos gyerekeket, ilyen volt pl. a*

fővárosban a dísznövénykertész. Ennyi dísznövénykertészt viszont a fővárosi kertészeti vállalat sem tud felszívni. Régebben ilyen volt a hegesztő szakma, ami klassz volt, de akkor éppen bedőlt az építőipar és nem kellettek a hegesztők. Ma viszont már két kézzel kaphatnának utánuk.” Ezeknél a képzéseknél a kereslet nem találkozik a kínálattal. Ugyanakkor igaz az, hogy ez nem csupán a fogyatékosok szakképzésére vonatkozó probléma, hanem általános szakképzési probléma is, de ez a fogyatékos fiatalokat hatványozottan éri.

Azoknál a fiataloknál, akiket tartósan valamilyen intézményben kell elhelyezni, már 18 éves koruk előtt megindul a gondnokság alá helyezési eljárás, pontosan azért, hogy mikor a gyermek eléri a nagykorúságát, már ott legyen a gondnoka, nyújtson segítséget, ha az ellátottnak van vagyona, *„ne történjen meg az, hogy egy nap alatt elköltsi az egészséget. Vagy ami megtörtént már nem csak fogyatékos gyerekekkel is, hogy megjelenik a család és addig támogatják a fiatalokat, ameddig elköltik a pénzüket.”* A fogyatékosokkal élők ebből a szempontból is sokkal kiszolgáltatottabb helyzetben vannak - vélik a gyermekvédelmi szakemberek.

Nyilvánvaló, hogy azoknak a fiataloknak, akik képesek arra, hogy önálló életet éljenek, célszerű valamilyen fajta többlettámogatást nyújtani. Ezeknek az utógondozói ellátás során kellene megjelenniük, a fiatal felnőtt 24 (kivételes esetben 25) éves koráig nagykorúvá válásától kezdve. A nagykorúvá váló fiatal felnőttek jelentős része igénybe veszi az utógondozói ellátást, ennek egyik fő oka, hogy a családdal való kapcsolattartás nagyon gyenge. A családi kapcsolatok gyengesége, rendezetlensége ellenére a szakellátásból kilépők egy jelentős része hazamegy a családba, csak ez a kapcsolat egyáltalán nem biztosít hosszú távon védőhálót, nem nyújt segítséget. A másik probléma, hogy az utógondozói ellátásba kerülők nagy része nem fejezi be a tanulmányait 18 éves koráig. A fiatal felnőttek nincsenek felkészülve arra, hogy hamarosan önálló életet kell kezdeniük. Ezt elsősorban nem az iskolázottságuk mutatja, hanem az, hogy a mentális állapotuk nem felel meg annak, hogy nagykorúvá váltak és az ellátás lejárta után önállóvá kell válniuk, *„az a probléma, hogy akkor kezdődik el valamiféle önállóságra nevelés, amikor már a gyerek betölti a 18-at. Ennek korábban kéne elkezdődni. Ha a gyerek még soha nem látott kenyeret egészben csak szeletben, akkor mikor a boltban kenyeret akar majd venni és nincsen szeletelt kenyér, akkor nem ismeri fel. Ez a fajta túlgondozás hátrányára válik a gyerekeknek. Az önállóságra nevelésben már jóval előrébb járunk, mint tíz éve, de ez még mindig kevés. A fogyatékosokra pedig mindez hatványozottan érvényes.”*

Azok a fogyatékos gyermekek, akik nem képesek az önálló életre, azok tehát arra várnak, hogy szociális intézményben sikerüljön nekik férőhelyet találni. Amíg ez nem lehetséges, addig az eredeti gondozási helyükön maradnak. A problémát a gyermekvédelem szemszögéből azok a fiatalok jelentik, akik nem szorulnak arra, hogy szociális intézményben elhelyezzék el őket, de az állapotuk igényelné, hogy valamilyen **állandó mentor felügyelete alatt legyenek**. *„Tehát 24 éves korig itt lehetnek, dolgozhatnak, de nagyon becsaphatóak, nem tudnak a pénzzel bánni és hát a szociális szakemberek azon őrlődnek, hogy mi legyen velük.”* - ekként vélekedett az egyik döntéshozó. Alapvető fontosságú lenne, ha ezek a fiatalok bizonyos **védelem alatt élhessenek 24 éves koruk után** is. A Dél-Dunántúli Módszertani Gyermekotthonban elindult egy közös gondolkodás, ami a nagykorúvá vált fiatalok munkahely- és lakásproblémáit hivatott megoldani. Általánosságban elmondható, hogy **a fiatal felnőttek támogatása, többlettámogatása terén szakmai tudatosság kellene**, természetesen nem csak a fogyatékossgal élők esetében. Olyan **szakmai sztenderdek** kellenének, amelyek megmondják, hogy **a gyermek számára mi volna a célszerű és az a fejlődése melyik fázisában esedékes**. Országos viszonylatban nincs szakmai sztenderdje annak, hogy ha valaki kikerül az ellátórendszerből, akkor mi a teendő. *„Nekem az a meggyőződősem, hogy 1997-ben a gyerekvédelem egy jó úton indult el, és senki nem kényszerített minket arra, hogy erről az útról valami más ötlet miatt letérjünk. Ezt az utat kell még simábbá tenni. Az is kétségtelen, hogy a szakellátásban élő fogyatékos gyerekek számára ez az út göröngyösebb, mint a nem fogyatékos gyerekek számára. Itt bőven van mit tennünk, különösen a nagykorúsággal a kilépő fiatalok esetében.”*

A fogyatékossgal élő fiatal felnőtteknél fontos, hogy az utógondozói ellátásban is megjelenjenek a többlettámogatások, ezeket azonban a rendszer sem a nagykorúság előtt, sem azt követően nem nyújtja egységesen. *„Ameddig gyerek, addig működik ez a többlettámogatás, ami általában a tanulásra irányul, gyógypedagógusok foglalkoznak a gyerekekkel, az önállóságra nevelésben viszont nem egységesen vannak meg ezek a támogatások, ez inkább személy és intézményfüggő.”* Megjegyzendő, hogy a fogyatékos gyermek, miután eléri a nagykorúságot a gyermekvédelem szempontjából már nem számít fogyatékosnak, mivel az utógondozói ellátásban nincsen különleges vagy speciális ellátási igény.

Van egyfajta - pozitív értelemben vett, nem diszkriminációra épülő - különbségtétel, hiszen eltérő szabályok és némiképp eltérő finanszírozás vonatkozik a különleges ellátási igényű gyermekek ellátására - fogyatékos gyermek, tartós beteg és a három év alatti gyermek -, ezen a téren inkább van lehetőség a többlettámogatásokra. Ezeknek **az ellátásoknak magukkal kell hozniuk az eltérő módszereket is**, jelen esetben a fogyatékossgal élő gyermekek ellátása terén. **Az utógondozói ellátásban nincs meg ez a különbségtétel, ezek a problémák mintha a nagykorúsággal megszűnnének.** Egyetlen eltérő szabály van, amely azt mondja hogy, van az utógondozói ellátásban olyan fiatal, aki szociális intézményi felvételére vár. Ezzel jelezve, hogy van egy olyan ellátotti kör, amely nem lesz alkalmas az önálló életre. Azok, akik várólistára kerültek, az utógondozói ellátásban maradnak, hogy majd innen kerüljenek be egy szociális intézménybe. Náluk a jogszabály szerinti szükségszerű teljes körű ellátásnak nem csak a napi ötszöri étkezésre kell kiterjednie, a gyógypedagógiai ellátást ugyanakkor már nem tartalmazza a jogszabály. Ezt problémának élik meg azok az intézmények, ahol ellátják ezeket a fiatal felnőtteket, hiszen 18 éves kor után az ellátottak fejlesztése nem szűnhet meg.

Azokban az intézményekben, ahol szegregáltan oktatnak fogyatékos gyermekeket, ott a nevelők jelentős része pedagógus, gyógypedagógus végzettségű, illetve azok a középfokú végzettséggel rendelkező szakemberek is, akik a gyermekekkel dolgoznak (gyermekvédelmi asszisztens, gyerekfelügyelő) is valamilyen gyógypedagógiával kapcsolatos képzéssel rendelkezik. Ugyanakkor számos esetben, főleg a hátrányos helyzetű térségekben működő, kisebb településeken lévő intézményeknél előfordulhat az is, hogy a dolgozói motiváció nem szakmai elhivatottságra épül, hanem ez az egyedüli munkalehetőség. *„De ettől függetlenül elmondható, hogy a fogyatékos ellátásban a szükséges speciális tudások a legtöbb helyen megjelennek és igyekeznek olyan speciális foglalkozásokat csinálni, amik többletet jelentenek, zenekar, kézműves foglalkozás stb.”* Ez azonban nem egy egységes szakmai filozófiára épül, hanem jellemzően még mindig intézmény, illetve szakemberfüggő.

A visszajelzésekben attól függetlenül, hogy a főiskolai gyógypedagógus képzésben milyen fogyatékos ellátásra épülő szakok és kialakult módszertanok vannak, a szakemberek hiányolják azt, hogy ezekre a speciális helyzetekre, amelyek közt a fogyatékosokkal, speciális igényű gyermekekkel foglalkoznak, nincs megfelelő tudást nyújtó továbbképzés vagy tanfolyam. Fontos, hogy **olyan képzések legyenek** akkreditálva, **melyek megfelelnek a célcsoportí szükségleteknek.** *„Egyelőre nincs olyan, hogy felmérjük azt, hogy milyen*

szakemberekre van éppen szükség, és ehhez alakítjuk ki a képzést. Egyetlen kivétel volt, amikor a zárt pályás pszichológus képzés megszületett, a Károli Gáspár Református Egyetemen csak gyermekvédelmi szakembereket képeztek pszichológusnak.” Egy másik kérdezett a képzési, továbbképzési szükségletek artikulálásában fontosnak tartja az intézmények szintjén való szükséglet meghatározást: *„A problémát abban látom ezen a területen, hogy maguknak az intézményeknek kellene határozottabban fellépni, mint megrendelők a képzésekkel kapcsolatban, tehát, hogy milyen típusú képzést szeretnének. Most inkább az a helyzet, hogy a képzők felkészültsége és orientáltsága dönti el, hogy milyen képzést kínálnak és akkreditálnak és bizonyos esetekben „jobb híján” választanak valamit. Itt az intézmény vezetőjének kellene felmérni, hogy az intézményében milyen képzésre volna szükség és kicsit határozottabban képviselni ezt az álláspontot.”*

A szakmai munka ellenőrzésének három szintje van: minden intézménynek ellenőriznie kell a saját tevékenységét, ezen a szinten fontos az, hogy ne csak arról beszéljünk, hogy el lett-e végezve a munka, hanem arról is, hogy hogyan lett elvégezve, milyen a szakmai munka minősége. *„Ezt a legtöbb vezető képtelen értékelni, nem azért mert nem jó szakember, hanem mert nincsen semmiféle objektív indikátor, ami alapján mérni lehetne a teljesítményt, jól dolgozott az adott szakember, vagy nem.”* Az indikátorok mellett a szakmai szabályozóanyagok (pl. sztenderdek, protokollok) is hiányoznak. Az ellenőrzés következő szintje az a fenntartó szintje. Sok esetben ez sem objektív kritériumokra épül, a legtöbb esetben a fenntartók megelégszenek azzal, hogy bekérik az intézmény saját ellenőrzésének beszámolóit és a hatósági ellenőrzés eredményeit. *„Arra nincs pénz, hogy szakértőt vegyen igénybe. Itt is visszaköszön, hogy nincsenek indikátorok és ha meg is bíznak egy szakértőt, az a saját szakértelmére van utalva. Általában ez a forma akkor történik meg, ha a fenntartó át akarja alakítani az intézményt, vagy le akarja váltani a vezetőt.”* A harmadik a hatósági szint, ahol van egyfajta szakmai ellenőrzés. A Regionális Szociális és Gyámhivatal adja ki ezeknek az intézményeknek a működési engedélyt. Ez az intézmény amellet, hogy hatósági ellenőrzés keretében ellenőrzi a működési engedélynek megfelelő működést, szakmai ellenőrzést is végez, amelybe be kell vonnia a módszertani intézményrendszer illetékes tagját (pl. regionális módszertani gyermekotthont) vagy szakértőt az Országos Gyermekvédelmi Szakértői Névjegyzékből, vagy az országos módszertani intézményt (SZMI). Előrelépésként kell megemlíteni, hogy most indul el egy modernizációs projekt, amelynek a keretében a szakmával karöltve igyekeznek különböző szakmai szabályzóanyagokat elkészíteni, ezzel tehát az ellenőrzés a szakmai tevékenység vizsgálata mellett vagy ezen belül a szakmai

szabályzóknak (ami nem kötelező, hanem módszertani ajánlásként szabadon választott) való megfelelést is vizsgálhatja. Ezekből a szabályzókból válhatnak olyan objektív indikátorok, amelyekkel az intézmények működését, hatékonyságát lehet majd mérni.

A szakmai munka minőségi ellátásához nélkülözhetetlen a már említett képzési, továbbképzési rendszer fejlesztése. **Alapvető kérdés, hogy a képzésben hogyan lehet érvényesíteni azokat az igényeket, amelyek a különleges ellátásokkal kapcsolatban felmerülnek, vagy hogyan hozzanak létre olyan képzést, amely speciálisan a gyermekvédelem számára képez szakembereket.** *„A gyermekvédelemben dolgozók, főleg a fogyatékosokkal foglalkozók a pedagógusoknak túlzottan szociálisak, a szociálisoknak pedig túlzottan pedagógusok. A gyógypedagógusok pedig nincsenek felkészítve arra, hogy egy nagyobb intézményben, ahol ott élnek bent a gyerekek, ne csak fejlessze, oktassa ezeket a gyerekeket hanem nevelje is.”* A fogyatékos gyermekekkel foglalkozó szakemberek esetében alapvető a gyógypedagógiai ismeretek megléte, de emellett fontos lenne, hogy a szakemberek alapvető pszichológiai ismeretekkel is rendelkezzenek.

A kérdezett döntéshozók véleménye szerint **a fogyatékos gyermekeket nevelő családok nagyon nehéz helyzetben vannak, hiszen alapvetően hiányoznak azok az alapszolgáltatások, amelyek a különleges szükségletekre reagálnak.** Egyikük véleménye szerint: *„Az integráció ténye Európa nyugati felén teljesen elfogadott, hogy a fogyatékosokat integráltan kell nevelni. Ott megvan ennek a kultúrája. A skandináv országokban minden további nélkül örökbe fogadják a fogyatékos gyerekeket, ami Magyarországon nem működik. Ebben benne van az is, hogy az ellátórendszer fejlettebb, meg tudja oldani azokat a szolgáltatásokat, amire a gyerekeknek szüksége van. Nálunk egy fogyatékos gyereket nevelni hihetetlen többlettel jár a nevelő részéről. És olyan helyzetben, mikor egy nem fogyatékos gyereket még a családban tud tartani a gyermekjóléti szolgálat, egy fogyatékosat már lehet, hogy nem tud. Ők lényegesen kiszolgáltatottabbak. A veszélyeztetettség oka náluk nem a fogyatékoság, hanem az, hogy kiszolgáltatottabbak. Ezért kerülnek közülük olyan nagy számban a rendszerbe.”* Alapvetően a jövőbeli fejlesztések elsősorban a gyermekvédelem terén a gyermekszegénység csökkentésével állnak összefüggésben: az első a korai esélyteremtés, a Biztos Kezdet Programok elterjesztése, a másik pedig a kisgyermek napközbeni ellátása, ami a gyermek szocializációjának támogatásával, a gyermekek esélyegyenlőségének minél korábbi megteremtésével (pl. korai fejlesztés, fejlesztő felkészítés), továbbá a nők mielőbbi munkába állásával is össze függ, illetve most, hogy a

GYES két évre szűkült, napközbeni ellátási férőhelyeket kell biztosítani. Kiemelt prioritás *„hogya úgy támogassuk meg a családokat, hogy ne kelljen kisgyermeket a családból kiemelni.”* Természetesen a fogyatékos gyermekeket nevelő családok esetében is fontos kell, hogy legyen a családok támogatása. Az egyik döntéshozó véleménye szerint a fogyatékos gyermekeket nevelő családok támogatása terén a gyermekvédelem részeként működő **házi gyermekfelügyelet** volna a megfelelő segítség, főleg a gyermeket egyedül nevelő szülők esetében.

A gyermekvédelmi intézményekben megjelennek a különböző alternatív terápiák is, amelyek a fogyatékos gyermekek ellátásában, fejlesztésében jól működnek, de ezek a terápiás beavatkozások, alternatív, innovációra épülő módszerek és gyakorlatok szintén személy és intézményi lehetőség függők, alapvetően meghatározza, hogy milyen a fenntartó, milyen a finanszírozás, mennyire agilis az intézményvezető, mennyire vesznek részt pályázatokban, milyen a szakemberek hozzáállása, szemlélete, mentalitása. A rendszer ebből a szempontból rugalmasnak mondható, hiszen az intézmény maga dönti el, hogy milyen terápiás módszereket és egyéb technikákat alkalmaz. A lovas terápiától a hidroterápiáig sok módszer megjelenik az intézményekben, természetesen a fejlesztések sok esetben forrásfüggőek.

Fontos megjegyezni, hogy **a gyermekvédelem nem tudja követni a kimeneteket**, miután betöltik a fiatal felnőttek a 24 évüket (alapellátásban a 18 évet) nem tudják után-követni őket, hogy milyen az iskolai helyzete, mentális állapota, családban betöltött helyzete. **A szakmaközi együttműködések is nehézségekbe ütköznek:** *„A változásokat az is akadályozza, hogy a magyar szakemberek nagy része úgy van szocializálva, hogy csak aláföle rendeltségben képes gondolkodni. A partneri együttműködés nem működik. Az elmúlt 20 év pedig az együttműködés helyett kimondottan atomizálta a társadalmat. Ebből fakadhat az is, hogy az ágazatok is őrzik a saját területüket. A fogyatékosoknál pedig legalább három ágazatnál vannak ezek a szolgáltatások: a szociálisban, a gyermekvédelemben és az oktatásban.”*

A gyermekvédelmi szakemberek a fogyatékosággal élők esetében az egyik legnagyobb problémának a foglalkoztatást tartják. *„Mivel az állam „nagyon okosan” megszüntette, vagy csökkentette a védett munkahelyeket. Ha egy fogyatékos nem a szociális foglalkoztatásban helyezkedik el, az maga a csoda. A versenyszférába állami támogatás nélkül*

szinte lehetetlen elhelyezkednie egy fogyatékosnak.” A foglalkoztatás természetesen az oktatásuk oldaláról is felmerülő probléma, annak ellenére, hogy a szegregált intézményekben sikeresen kijárják a fogyatékos gyermekek az iskolát, ugyanakkor a végzettségek többségével nem tudnak érvényesülni a munkaerő-piacon. „De, hogy hol helyezkednek el, miből fognak élni, főleg azok, akik nem intézményes ellátásra kell, hogy gondoljanak. A szakellátásban 24 éves korukig tudjuk őket követni, utána ha kikerülnek és pár év múlva megjelenek a szociális ellátásban arról már semmit nem tudunk. Ezt lehet, hogy az együttműködés sem oldaná meg, célzott kutatásokra lenne szükség, hogy mik a kimenetek. Igazából ez méri meg, hogy mennyire volt eredményes a munka.”

A szociális szolgáltatások kétféle rendszert foglalnak magukban: az alapszolgáltatások és a bentlakásos, szakosított intézmények rendszerét. Az alapszolgáltatás lakóhely közeli szolgáltatás, a bentlakásos területen a szolgáltatások pedig úgy differenciálódtak, hogy a fogyatékos területen is létrejöttek lakóotthonok. A lakóotthoni forma bevezetése mögötti szakmai filozófia az volt, hogy a nagy létszámú intézmények helyett kislétszámmal működő intézmények jöjjenek létre, ez a szakmai munka 2002-ban indult meg. Sajnos még mindig nagyon jellemző a nagy létszámú intézményi háttér, valamint a személyi és tárgyi feltételek hiánya, amely alapvetően forráshiányra vezethető vissza.

A gyermekvédelmi háttérrel rendelkezők számára bármelyik szolgáltatás szóba jöhet, leginkább a bentlakásos formák, miután többnyire nincs családi háttér. Önálló életvitel folytatása esetén igénybe vehető a támogató szolgáltatás, az étkezés, a házi segítségnyújtás.

A szociális ellátások igénybevétele esetén a gyermekvédelmi háttér szabályozás szintjén nem jelenik meg, bár a szociális terület oldaláról megkérdezett döntéshozó szerint erre nincs is szükség. „Ha lenne, az nem változtatna semmit, mert nem az a lényeg, hogy milyen a családi kötődése, kapcsolata. Nincsenek olyan specifikumok és nem is hiszem, hogy kellene.” Az adott szociális intézményben lehet követni, hogy milyen ismeretekkel, milyen háttérrel érkeznek a gyermekvédelemből a lakók, milyen különbségek vannak a volt gondozott és a családból érkező kliensek között. Minden intézménybe való bekerülés előtt történik egy alkalmassági vizsgálat, amit az Országos Rehabilitációs és Szociális Szakértői Intézet végez, ennek a vizsgálatnak az a célja, hogy megismerje az egyén képességeit, készségeit, hogy összeálljon egy fejlesztési terv, amivel az intézmény később majd dolgozni tud. „Ez fontos kérdés, hogy ezek a vizsgálatok megvannak és ezek a szakemberek megítélik az ő státuszát minden

szempontból, mentálisan, fizikálisan és az egyéb készségek, képességek, fogyatékoság, hiányosság terén, hol tud az intézmény további segítséget nyújtani, miket kell fejleszteni, milyen munkafolyamatba tudja őt bekapcsolni és mi történhet vele később; kihelyezi, hova helyezi, vagy mindig intézményben kell, hogy maradjon.” A kérdezett döntéshozó a szakmai munka megalapozottsága, egységes szakmai szemlélet képviselő szempontjából fontosnak tartaná, hogy legyen országos szintű módszertana a fogyatékos területnek.

A fiatalok gyermekvédelmi háttere tehát a szociális szolgáltatások igénybevételekor kiderül, a Szociális törvényben szabályozott, hogy minden szolgáltatáshoz megállapodást kell kötni, - a családsegítés, az utcai szociális munka, illetve pszichiátriai közösségi nappali ellátás kivételével - a szolgáltatásokat kérni kell és csatolni kell olyan dokumentumokat, amelyekben már benne van a kérelmező háttere. Már a megállapodás kötésekor tehát ezek ismertek. Ennek ellenére azonban „*az biztos, hogy a szolgáltatási terület nem tud visszanyúlni a gyermekvédelem felé. Amikor átveszi, akkor biztos van egy ismerete, mert valamilyen dokumentációval érkezik*”, de **esetátadásra, a fiatal felnőtt életútjának részletes feltárására nincs lehetőség.** „*(...) van erre szándék, hogy az ellátottakra vonatkozóan legyenek nyilvántartások, ezek egyenlőre még nincsenek. Persze mindenki a magáét nyilvántartja, de legyen egy komplex nyilvántartás. A Kincstár kezdeményezi, hogy mindig lássa ki van az ellátásban, hogy kiszűrje, hogy egy ellátott ne legyen egyszerre több helyen, mert ugye nem lehetne, de mindig vannak ilyen esetek. Ha ez megvalósulna akkor talán az is látható lenne, hogy ki, honnan érkezik. Jelenleg nincs komplex nyilvántartás, minden intézmény a maga ellátottjait vezeti.*” **Arra vonatkozóan nem áll rendelkezésre információ, hogy a gyermekvédelmi háttérrel rendelkező fogyatékosokról a szociális intézményeknek milyen tapasztalataik vannak.** Ugyanakkor a kérdezett szakember véleménye szerint a gyermekvédelemben, különösen a lakásotthoni ellátási formában jobbak a körülmények, mint a szociális intézményekben és ez törést okozhat a gyermekvédelmi háttérrel rendelkező kliensek számára.

A foglalkoztatást mind a nappali, mind a bentlakásos intézményeken belül meg tudják oldani. A problémát az jelenti, hogy **a nyílt munkaerő-piaci lehetőségek és a védett foglalkoztatás is beszűkült.** „*Mikor átalakult a védett foglalkoztatási rendszer, akkor a nagy foglalkoztatók kivonultak a szociális intézményekből. A fő gond, hogy a foglalkoztatásba is bejöttek az EU-s szabályok és ez már nagyon nagy terhet rótt a foglalkoztatókra. Ma is vannak olyan*

munkahelyek, melyek fogadnak megváltoztatott munkaképességű egyéneket, de az intézményekből nagyon kevesen tudnak továbblépni.”

Az ellátások biztosítása terén a szakmai munka magasabb színvonalon való biztosítása érdekében terveznek a Minisztériumban változásokat. Nem rendszerszerű változtatást, mert az irányok alapvetően megfelelőek, amelyeket a Fogymatékösügi Stratégia 2010-re kijelölt, azaz hogy le kell bontani a nagy intézményeket és ki kell alakítani a lakóotthoni formát. **A szakmai munkát kellene alakítani, fejleszteni, hogy az a személyes szükségletekhez igazodjon.** Alapvető fontosságú lenne, „(...) *hogy az intézmény alaptervékenységének a szakmai programja és a foglalkoztatás szakmai programja úgy illeszkedjen egymáshoz, hogy egyiknek sem a rovására történjen a foglalkoztatás. Mert mindig az van, hogy a foglalkoztatás kizsoriítja az alaptervékenység feladatát. A nappali intézményben tapasztaltuk ezt leginkább, hogy a foglalkoztatás vitte el a teljes időtartamot, nem valósult meg az alapfeladat, hogy fejleszteni is kell őt. Nem a munkában, mert azzal is tudom fejleszteni, hanem fejleszteni kell a készségeiben, képességeiben, a szociális alkalmazkodó képességében. Ami az alapfeladata, hogy ezek a helyes arányok meglegyenek..”* - mondta az egyik döntéshozó.

A szakember ellátottság is egy visszatérő probléma, sokszor a jogszabályban előírt személyi és tárgyi feltételeket a szociális intézmények nem tudják biztosítani. „*A fenntartó ezt nem tudja teljesíteni, vagy nem megfelelő végzettségűeket alkalmaz. A képzések megvannak, de nagyon drágák, melyet a dolgozók gyakran nem tudnak kifizetni. Sokszor felvesznek végzettség hiányában és kapnak ideiglenes működési engedélyt, ez a szakmai munka rovására megy. Mert jönnének az oktatás területéről is szakemberek csak vagy nem tudják őket felvenni vagy még mindig gyakori, hogy nagyon távol vannak az intézmények és nehezen megközelíthetőek. Így nem olyan szakembert vesznek fel, akire szükség van, hanem felveszik azt, aki oda tud jönni.”*

Általános társadalmi probléma a stigmatizáció, diszkrimináció. A szemléletváltás még nem történt meg, amelyet a Fogymatékösügi törvény az integráció kapcsán próbál érvényre juttatni. Ez egy hosszú folyamatnak az eredménye kell, hogy legyen, ebben a gyermekvédelmi és a szociális oldal is alapvető fontosságúnak tartja az oktatás szerepét, azonban ennek csak az első lépése az oktatási integráció.

Összegzés

A döntéshozók véleménye alapján a gyermekvédelem és a szociális ellátások oldaláról is számos problématerület körvonalazódik, amely a vizsgált célcsoport sikeres társadalmi integrációját megnehezíti.

- A fogyatékos gyermekeket nevelő családok nagyon nehéz helyzetben vannak, hiszen alapvetően hiányoznak azok az alapszolgáltatások, amelyek a különleges szükségletekre reagálnak. A fogyatékos gyermekeket nevelő családok támogatása terén a gyermekvédelem részeként működő házi gyermekfelügyelet volna a megfelelő segítség, főleg a gyermekét egyedül nevelő szülők esetében.
- A gyermekvédelmi szakellátásban a különleges gyermekotthont hozták létre, hogy a fogyatékos gyermekeket ellássa, valamint működik az Általános Iskola, Diákotthon és Gyermekotthon, - amit a gyermekvédelem közösen tart fenn az oktatással - mely többcélú intézményként funkcionál. Ezek az intézmények sajnálatos módon sok helyen az országban még a régi formák szerint működnek kastélyokban, olyan nagy intézményekben, ahol nehéz eleget tenni azoknak a szabályoknak, melyet a gyermekvédelmi jogszabályok előírnak.
- Probléma, hogy a gyermekvédelemben nagyon magas a fogyatékos gyermekek aránya, 20-25% a 0-18 évesek közt a szakellátásban. Jellemezően a fogyatékos gyermekek csecsemőkorban kerülnek az ellátórendszerbe.
- A fogyatékos gyermekek a szakellátásba azért kerülnek, mert veszélyeztetik őket, nincs meg az a családi háttér, ami a fejlődéshez, egészséghez, biztonsághoz szükséges. Tehát a bekerülés oka nem a fogyatékoság, hiszen a gyermekvédelemben való kerüléshez nem elegendő a halmozott hátrány, a gyermekvédelem a veszélyeztetettség fogalmát használja.
- Ezeknek a gyermekeknek a támogatására, többeltámogatására a rendszer és a benne dolgozó szakemberek képzettségük hiányában nincsenek felkészülve, ezek a speciális ismeretek az alapképzésben, de a továbbképzés rendszerében sem jelennek meg hangsúlyosan.
- A fogyatékos gyermekek esetében a továbbtanulás kiemelt problémát jelent, az, hogy a speciális szakiskolákban milyen szakmát tanulnak a fiatalok, illetve, hogy az adott szakma mennyire felel meg a piaci szükségletnek.

- A döntéshozók a fogyatékossgal élők esetében az egyik legnagyobb problémának a foglalkoztatást tartják.
- A fogyatékos fiatal felnőttek támogatása, többlettámogatása terén szakmai tudatosságra lenne szükség. A szakmai munkának a személyes szükségletekhez kellene igazodnia.
- A fogyatékossgal élő fiatal felnőtteknél fontos, hogy az utógondozói ellátásban is megjelenjenek a többlettámogatások, ezeket azonban a rendszer sem a nagykorúság előtt, sem azt követően nem nyújtja egységesen.
- A problémát a gyermekvédelem szemszögéből azok a fogyatékos fiatal felnőttek jelentik, akik nem szorulnak arra, hogy szociális intézményben elhelyezzék el őket, de az állapotuk igényelné, hogy valamilyen állandó mentor felügyelete alatt legyenek. 24 éves koruk után is szakmai segítséget kaphassanak. Alapvető probléma, hogy a fogyatékos gyermek, miután eléri a nagykorúságot a gyermekvédelem szempontjából már nem számít fogyatékosnak, mivel az utógondozói ellátásban nincsen különleges vagy speciális ellátási igény.
- Arra vonatkozóan nem áll rendelkezésre információ, hogy a gyermekvédelmi háttérrel rendelkező fogyatékosokról a szociális intézményeknek milyen tapasztalataik vannak. Ugyanakkor a gyermekvédelemben, különösen a lakásotthoni ellátási formában jobbak a körülmények, mint a szociális intézményekben és ez törést okozhat a gyermekvédelmi háttérrel rendelkező kliensek számára. A szociális szolgáltatási terület nem tud visszanyúlni a gyermekvédelem felé, esetátadásra, a fiatal felnőtt életútjának részletes feltárására nincs lehetőség. Az előélet pontatlan ismerete a szociális szolgáltatás oldaláról a szükséges - egyéni igényekhez igazodó - támogatások biztosítása szempontjából problémás lehet.

VIII. fejezet: Kérdőíves és interjú kutatási szakasz főbb eredményeinek összegzése

A kérdőíves felmérés során a összesen 120 gyermekvédelmi háttérrel rendelkező, 18-25 év közötti fiatal felnőtt valamivel több, mint fele férfi. Roma származásúnak 21,7 százalék vallotta magát. A vizsgált fiatalok döntő hányada (83,3%) értelmi fogyatékos. Az értelmi fogyatékosok mellett a vizsgálatban szereplő gyermekvédelmi háttérrel rendelkező fiatalok között 17,5 százalékban találunk beszédében akadályozottakat, 10,8 százalékuk mozgáskorlátozott, 9,2 százalékuk látássérült, 5,8 százalékuk pedig hallássérült. Az autisták aránya a mintában mindössze 1,7 százalék. A vizsgált fogyatékos fiatalok közel fele (45%) képes ellátni magát és 38,3 százalékuk részben önálló. Vizsgálatuk eredményei alapján elmondható, hogy bár *a legalapvetőbb tevékenységekre a vizsgált fiatal felnőttek többsége képes, az önálló életvezetéshez szükséges összes tevékenységet azonban több, mint felük már nem tudja egyedül ellátni.* A mintában szereplő fiatalok a gyermekvédelmi rendszeren keresztül vagy annak keretében számos, a mindennapi élethez szükséges tevékenységben és szolgáltatás elérésben kapnak segítséget, ugyanakkor ez a segítségnyújtás *kevésbé terjed ki a jövőjüket meghatározó tevékenységekre, szolgáltatásokra.* A gyermekvédelmi háttérrel rendelkező fiataloknak csak egyharmada rendelkezik stabil nevelkedési háttérrel, a nevelkedési-hely típusát nagymértékben befolyásolja, hogy hány évesen kerültek a fiatalok a rendszerbe. A mintában szereplő fiatalok jelentős hányada (25%) normál iskolában integráltan kezdte meg tanulmányait, és hasonló arányban (24,2%) találunk közöttük eltérő tantervű általános iskolába járókat. A fiatalok döntő hányada folytatott vagy folytat középiskolai tanulmányokat. Többségük alapvetően jónak értékelte az iskolai tapasztalatait. A személyes kapcsolatokat, interperszonális tőkéjüket tekintve elmondható, hogy a fiatalok többségének (66,7%) a barátokkal, ismerősökkel van leginkább kapcsolata, ugyanakkor *döntő hányadának legszorosabb kapcsolata a gyermekvédelmi szakemberekkel van, 70 százalékuk érzi úgy, hogy a gyermekvédelmi szakember az, akire számíthat, aki érdeklődik az élete iránt.* A vizsgált fiatalok valamivel több, mint felének (58,3%) nincs párkapcsolata.

A fiatalok jellemzően normalizált életet szeretnének élni, arra vágnak, hogy egy szerető család vegye őket körül, legyen gyermekük, állandó munkahelyük és egy lakásuk, ahol önállóan élhetnek.

Mélyinterjú vizsgálatunk során 10 gyermekvédelmi háttérrel rendelkező, fogyatékossgal élő 18-24 év közötti fiatallal, valamint 13 szakemberrel készítettünk interjút.

A vizsgált fiatalok életútjának közös sajátossága, hogy kikerülve a biztonságos fejlődést, nevelést nyújtani nem tudó családból a gyermekvédelmi rendszeren belül gyermekkoruk során *számos intézményben, illetve nevelési formában megfordultak. Az élethelyzet gyakori változásaiból adódóan a szükséges fejlesztési szolgáltatásokat ezek a fogyatékos fiatalok csak akadozva, kisebb-nagyobb szünetekkel tudták igénybe venni, ami jelentős esélyegyenlőtlenséget eredményezett a hasonló fogyatékossgal élő, de családban nevelkedő fiatalokkal szemben.*

Stabil háttér hiányában nehezen veszik az iskolai akadályokat. Jellemző a gyakori iskolaváltás és az osztályismétlés. Többségük szembesült életpályája során előítéletekkel, diszkriminációval. A fogyatékos fiatalok között még rosszabb helyzetben vannak a fogyatékos roma származású fiatalok, akiket nem csak fogyatékossguk, de roma származásuk miatt is sokszor előítélésen kezelnek társaik. **A speciális tantervű iskolák megválasztásán túl a gyermekvédelmi rendszernek döntően nincsenek meg az eszközei a különleges igényű gyermekek és fiatalok motivációjára.**

A vizsgált fiatalok élettörténete alapján arra következtethetünk, hogy fogyatékossgukból adódóan ezek **a fiatalok rendkívül befolyásolhatóak, helyzetük, ítélőképességük bizonytalansága kiszolgáltatottá és védtelenné teszi őket.** A fogyatékos fiatalok kiszolgáltatottabbak, érdekérvényesítési képességük gyengébb, a rendszer azonban erre nem fordít külön figyelmet. A fiatalokra döntően **rendkívül bizonytalan jövőkép jellemző.**

A gyermekvédelmi rendszerben működő utógondozói ellátás nem elégíti ki ezeknek a fiataloknak az igényeit. A gyermekvédelmi rendszer kritikájaként fogalmazhatjuk meg, hogy **a rendszer nem készíti fel ezeket a fiatalokat a jövőre. Komoly probléma, hogy a tanult szakmák nem jelentenek számukra megfelelő elhelyezkedési lehetőséget a munkaerő-piacon.** Hatékony intézményes eszközök hiányában sok fiatal a rendszerből kikerülve magára marad és stabil háttér hiányában nagyobb eséllyel válik devianciák áldozatává.

A gyermekvédelmi háttérrel rendelkező **fogyatékos fiatalok felnőttkori életútját jelentős mértékben meghatározza fogyatékoságuk jellege, tehát, hogy képesek-e az önálló életre.** Ennek megfelelően két markánsan elkülönülő csoportra oszthatók ezek a fiatalok: (1) akik önálló életet kezdenek, és (2) akik gondoskodást igényelnek és ezért szociális intézményekbe kerülnek. A problémát a szakemberek álláspontja szerint a gyermekvédelem szemszögéből azok a fogyatékos fiatal felnőttek jelentik, akik nem szorulnak arra, hogy szociális intézményben elhelyezzék el őket, de az állapotuk igényelné, hogy valamilyen állandó mentor felügyelete alatt legyenek. 24 éves koruk után is szakmai segítséget kaphassanak. *Alapvető probléma, hogy a fogyatékos gyermek, miután eléri a nagykorúságot a gyermekvédelemben már nem számít fogyatékosnak, mivel az utógondozói ellátásban nincsen különleges vagy speciális ellátási igény.*

A gyermekvédelmi szakemberek véleménye szerint **a fogyatékos gyermekeket nevelő családok nagyon nehéz helyzetben vannak,** hiszen alapvetően **hiányoznak azok az alapszolgáltatások,** amely lehetőséget teremthet számukra, hogy gyermekeiket családban nevelhessék, ezt igazolja az is, hogy a Gyermekvédelmi törvénnyel teljesen ellentétes módon az anyagi okok miatti kiemelések gyakoriak. Ezzel párhuzamosan az is problémaként jelenik meg, hogy a szülők nem kapnak segítséget arra nézve, hogy lelkileg feldolgozzák, hogy fogyatékos a gyermekük. Ezt tovább nehezíti a társadalmi előítéletesség is ezen családokkal, illetve a fogyatékosággal élőkkel szemben.

Sajnálatos módon a családdal való kapcsolattartás nem csak a gyermekvédelmi, de a szociális rendszer oldaláról is problémás, **kevés a vérszerinti családdal a kapcsolat.** A szakemberek kiemelték azt is, hogy sajnálatos módon **a fogyatékos gyermekek örökbefogadása nem gyakori,** amely azonban lehetőséget jelenthetne a gyermekek számára, hogy családban éljenek. A fogyatékos gyermekek **nevelőcsaládokba való kihelyezése is ritka, mivel a nevelőszülők a különleges ellátásra szorulókat gondozására nincsenek felkészülve.** A fogyatékos gyermekeknek és fiatal felnőtteknek a támogatására a szakemberek nincsenek maradéktalanul felkészülve, a szakemberek az intézményekben a gondozási, nevelési, önálló életre való felkészítéshez kapcsolódó feladatokat ellátók létszámát tartják problémásnak.

A fogyatékos gyermekek esetében **a továbbtanulás kiemelt problémát jelent,** az, hogy a speciális szakiskolákban milyen szakmát tanulnak a fiatalok, illetve, hogy az adott szakma mennyire felel meg a piaci szükségletnek. **Az egyik legnagyobb probléma a foglalkoztatás.**

Éppen ezért szükséges lenne a fokozott állami szerepvállalás a védett munkahelyek megteremtésében és fenntartásában.

Nagyobb **hangsúlyt kell fektetni az életminőséget javító eszközök beszerzésére**, arra, hogy a gyermekek és fiatalok megkaphassák azokat a személyes, komfortérzetükhöz hozzájáruló eszközöket, amellyel megfelelő módon élhetnének az intézményekben.

A segítségnyújtás jellemzően nem a rendszer működéséből adódik, hanem egy-egy szakember személyiségéből, humánumból eredeztethető. Ezt erősíti az is, hogy a fiatalok többsége kikerülve a rendszerből, vagy átkerülve a szociális intézménybe, kapcsolatot tart azzal a nevelőjével, aki érdeklődést mutatott élete alakulása iránt gyermekvédelmi rendszerben töltött éveit alatt. *Ezek a kapcsolatok a szakmai kritériumok mentén azonban csekélynek minősíthetők, támogató erejüket tekintve azonban szerepük felbecsülhetetlen, a rendszer működése azonban nem épülhet egyéni szimpátiákra.*

A döntéshozók véleménye szerint **a fogyatékos fiatal felnőttek támogatása, többléttámogatása terén szakmai tudatosságra lenne szükség. A szakmai munkának a személyes szükségletekhez kellene igazodnia. Fontos, hogy az utógondozói ellátásban is megjelenjenek a többléttámogatások**, ezeket azonban a rendszer sem a nagykorúság előtt, sem azt követően nem nyújtja egységesen.

Azok esetében, akik gyermekvédelmi múltjukat lezárva a szociális ellátórendszerben folytatják életüket, az ellátásban szinte „tabula rasa”-val kezdik szolgáltatás igénybevevői karrierjüket. A szociális szolgáltatási terület nem tud visszanyúlni a gyermekvédelem felé, esetátadásra, **a fiatal felnőtt életútjának részletes feltárására nincs lehetőség.** *Ebből az következik, hogy az előélet pontatlan ismerete a szociális szolgáltatás oldaláról az egyéni igényekhez igazodó támogatások hiányához, esetleges bizonytalansághoz vezet.*

SWOT-analízis

Kérdőíves kutatási eredményeink, valamint a kutatásba bevont fiatal felnőttek, gyermekvédelmi és szociális szakemberek munkája, valamint a minisztériumi döntéshozók véleménye alapján SWOT-analízist készítettünk. A gyermekvédelmi háttérrel rendelkező, fogyatékossgal élő fiatal felnőttek támogató hátterét rendszerszemléletben elemezzük, a segítő intézményrendszerek (gyermekvédelmi és szociális) erősségeinek és gyengeségeinek meghatározása által, mely táblázatos formában rámutat arra, hogy hol húzódik meg az a határ, ahol a rendszer segíteni tudja a fiatal felnőttek szociális intézménybe jutását vagy önálló életkezdését, illetve hol erősíti a társadalmi kirekesztettséget, hátrányaik elmélyülését és deviáns életút elindulását. Módszerünk célja, hogy bemutassuk a gyermekvédelmi szakellátásban nevelkedett, fogyatékossgal élő fiatal felnőttek helyzetét, iskolai pályafutásának, munkaerő-piaci részvételük, jövőbeli kilátásaik fő jellegzetességeit, fényt derítsük arra, hogy melyek a gyermekvédelmi szakellátás és a gyermekvédelmi gondozási háttérrel rendelkező, fogyatékossgal élő fiatalokat ellátó szociális intézmények erősségei. Továbbá megkeressük azokat a jellemzőket és sajátosságokat is, amelyek hiányoznak vagy nem kielégítőek. Módszerünk fontos eleme, hogy a kutatás során felkeresett szakemberek, érintettek és a kutatást végző kutatók tapasztalatait, véleményét használja fel, tehát a kutatás objektív és szubjektív elemeire egyaránt támaszkodik. Ily módon a kutatás feltérképezi a változtatási lehetőségeket, de ugyanakkor felszínre kerülnek azok a veszélyek is, amelyek a változtatással járhatnak. A fogyatékossgal élők, gyermekvédelemben a fogyatékos gyermekekkel és fiatal felnőttekkel közvetlenül foglalkozó szakemberek (nevelő, nevelőszülő, utógondozó), minisztériumi döntéshozók és kutatók tapasztalatainak összesítése és a vélemények egymás mellé, illetve szembe állítása során kiderül, hogy az erősségek milyen további lehetőségeket rejtenek magukban és milyen veszélyek elhárítását könnyítik meg, illetve, hogy a gyengeségek milyen veszélyekkel járnak, illetve milyen további lehetőségek kiaknázását akadályozzák.

Kutatásunkban kvantitatív és kvalitatív módszertan segítségével a gyermekvédelmi szakellátás rendszerben nagykorúvá vált, fogyatékossgal élő fiatal felnőttek helyzetét vizsgáltuk oktatási, munkaerő-piaci, lakhatási, önálló életkezdési, támogatási stb. szempontból.

A SWOT-analízis felhasználható és alapja lehet a szakemberek által a jövőben kidolgozandó programoknak, melyek a gyermekvédelmi szakellátásban nevelkedett, fogyatékossgal élők

sikeres(ebb) iskolai pályafutásának, hosszabb távon sikeres munkaerő-piaci és társadalmi integrációjának elősegítését célozzák.

ERŐSSÉGEK	GYENGESÉGEK
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Intézmények tárgyi és szakmai feltételei kielégítőek. ▪ Szakemberek képzettsége megfelelő. ▪ Intézményekben biztosítottak a tanulmányok folytatásához a feltételek, az egyéni fejlesztés, felzárkóztatás, a hátránycsökkentés része a nevelési munkának. ▪ Szakemberek számára a képzés, továbbképzés biztosított. ▪ Családias légkör biztosított az intézményekben, a nevelőszülőknél élők pedig családi környezetben nevelkednek. ▪ Teljes körű ellátás biztosított a gyermekek és fiatal felnőttek számára. ▪ Az egészségügyi ellátás elérhető mindenhol, illetve a szabadidős tevékenységekre is nagy hangsúly helyeződik. Többnyire a foglalkoztatásban, önellátásban is megkapják a segítséget a fiatal felnőttek. ▪ A nevelőcsaládban nevelkedő gyermekek esetében biztosított az érzelmi stabilitás, illetve az ellátás természetéből adódóan a személyre szabott, egyéni igényekhez igazodó ellátás is könnyebben valósul meg. A nevelőszülők a készségfejlesztés, felzárkóztatás terén igyekeznek minél több lehetőséget megragadni. ▪ Pozitív, hogy a fiatalok a gyermekvédelmi rendszeren keresztül vagy annak keretében számos, a mindennapi élethez szükséges tevékenységben és szolgáltatás elérésben kapnak segítséget. ▪ A fiatalok szoros kapcsolatban állnak a gyermekvédelmi szakemberekkel, jelentős százalékuk érzi úgy, hogy a gyermekvédelmi szakember az, akire számíthat, aki érdeklődik az élete iránt. ▪ A szociális intézményben élők esetében az intézményi szakemberek érdeklődnek a sorsuk iránt a leginkább, de a volt gyermekvédelmi szakemberekkel is van kapcsolatuk. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Intenzív családmegtartó támogatások hiányoznak, hogy a fogyatékos gyermekeket nevelő családok gyermekei ne kerüljenek a szakellátás rendszerébe. ▪ A gyermekvédelmi háttérrel rendelkező fiatalok 70%-ának több gondozási helye volt, jellemző tehát a gyermekvédelmi karrierben az instabilitás, elhelyezési bizonytalanság. ▪ A gyermekvédelmi szakellátásban a különleges gyermekotthont hozták létre, hogy a fogyatékos gyermekeket ellássa, valamint működik az Általános Iskola, Diákotthon és Gyermekotthon, - amit a gyermekvédelem közösen tart fenn az oktatással - mely többcélú intézményként funkcionál. Ezek az intézmények sok helyen még a régi formák szerint működnek kastélyokban, olyan nagy intézményekben, ahol nem teljesülnek azok a szabályok, melyeket a gyermekvédelmi jogszabályok előírnak. ▪ A gyermekvédelemben magas a fogyatékos gyermekek aránya, jellemezően a fogyatékos gyermekek csecsemőkorban kerülnek az ellátórendszerbe. ▪ A gyermekvédelmi szakemberek a fejlesztést, egészségmegőrzést, rehabilitációt, életvezetést fontosnak tartják, de nem kerül elég figyelem a jövő megalapozására, valamint egy érzelmileg biztos, kiszámítható közeg megteremtésében való segítségnyújtásra. ▪ A mindennapokban, a jelenlegi életvitelükben a fiatalok jellemzően minden segítséget megkapnak, ugyanakkor ez a segítségnyújtás kevésbé terjed ki a jövőjüket meghatározó tevékenységekre, szolgáltatásokra. ▪ A gyermekvédelmi rendszer nem készíti fel a fiatalokat a jövőre. Komoly probléma, hogy a tanult szakmák nem jelentenek számukra megfelelő elhelyezkedési lehetőséget a munkaerő-piacon. ▪ A gyermekvédelmi rendszernek nincsenek meg az eszközei a fogyatékos fiatalok különleges igényeinek kezelésére. ▪ A foglalkoztatás, rehabilitáció témakörben szervezett képzések a gyermekvédelemben hiányoznak. ▪ Nincsenek meg az intézményes mechanizmusok, amelyek a fogyatékos fiatalok számára az igényeikhez igazodóan kellő felvilágosítás nyújtanának. ▪ A fogyatékos fiatalok kiszolgáltatottabbak,

	<p>érdekérvényesítési képességük gyengébb, a rendszer azonban erre nem fordít külön figyelmet.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ A családdal való kapcsolattartás nem csak a gyermekvédelmi, de a szociális rendszer oldaláról is problémás, kevés a vérszerinti családdal a kapcsolat. ▪ A fogyatékos gyermekek nevelőcsaládokba való kihelyezése is ritka, mivel a nevelőszülők a különleges ellátásra szorulókat gondozására nincsenek felkészülve. ▪ A gyermekvédelem szemléletének formálása szükséges a gyermekvédelmi rendszerben élő gyermekek személyes irányultsága, saját elképzelése nem kiemelt szempont a további életük alakításánál. ▪ Gyermekvédelemben dolgozók munkájának összehangolása a szülők és gyermekek segítése érdekében nélkülözhetetlen. ▪ Gyermek jövőjével kapcsolatos (pályaválasztás, továbbtanulás, családalapítás) kérdésekbe való bevonása – támogatott döntések erősítése fontos lenne. ▪ Nevelési munkába a család intenzívebb bevonása, család támogatóerejének erősítése, szakmai segítségnyújtás biztosítása fejlesztendő terület. ▪ Jellemzően a gyámokkal és a gondnokokkal való együttműködés problémákkal terhelt. A gondnokok többnyire elvárják az intézménytől, hogy az intézmény dolgozói intézzék el a gondozott hivatalos ügyeit, míg a gondnok és a gondnokolt közötti kapcsolat kimerül a formálisban, melynek intenzitása is esetleges, a kapcsolattartás rendszertelen. ▪ Hiányoznak az életminőséget javító eszközök, hogy a gyermekek és fiatalok megkaphassák azokat a személyes, komfortérzetükhöz hozzájáruló eszközöket, amellyel megfelelő módon élhetnének az intézményekben. ▪ A szociális intézményekbe való átkerüléskor nincsen esetátadás, így csak a fiatal sorsát nyomon követő szakemberek újan jut információhoz a szociális szektorban dolgozó szakember, ez azt eredményezi, hogy számos élettörténetbeli esemény rejtve marad, a segítségnyújtás nem tud az egyéni igényekhez igazodni. ▪ A szociális intézményekben a gondozási és segítési feladatokat ellátók létszáma kevés. ▪ Értékközvetítés alapja az önállóság megteremtése, a szakmai módszertan azonban kimunkálatlan. ▪ Ellátás szakmai céljainak megfogalmazása, szakmai standardok kialakítása fontos feladat lenne a szakma számára, többlétszámú támogatás nyújtása a különleges szükséglet kielégítésére gyermek- és
--	---

	<p>felőttkorban egyaránt.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Versenyképes szakmák szerzésének támogatása fontos lenne, melyek összhangban vannak a munkaerő-piaci igényekkel, előrejelzésekkel, szükség lenne védett munkahelyekre a fogyatékossgal élők elhelyezkedési esélyeinek, életkezdésének biztosítása érdekében. ▪ Hiányoznak az ún. védett lakások, ahol a fiatal felnőttek szakmai támogatás mellett élhetnek önálló életet. ▪ Módszertani munka szélesítése: szakmai segítségnyújtás, gyermekvédelmi protokollok kialakítása, módszertani levelek és segédanyagok, tudományos igényű publikációk, szakkönyvek biztosítása. ▪ Szakmai fórumok szélesítése, interprofesszionális együttműködés erősítése (gyermekvédelmi szakemberek, pedagógusok, pszichológusok, szociális szakemberek). ▪ Gyermekvédelmi jelzőrendszer, gyermekjóléti szolgáltatás erősítése a prevenció érdekében. ▪ Társadalmi rendszerekkel (egészségügy, oktatás, közművelődés) az együttműködés gyenge.
--	---

LEHETŐSÉGEK	VESZÉLYEK ÉS FENYEGETETTSÉGEK
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Intenzív családmegtartó támogatások biztosítása, hogy a fogyatékos gyermekeket nevelő családok gyermekei ne kerüljenek a szakellátás rendszerébe. ▪ Szakemberek képzése, szakmai felkészítése ezen célcsoport megfelelő szakmai színvonalon történő támogatása érdekében, a speciális ismeretek alapképzésben, illetve továbbképzésben való megjelenítése, kiemelt hangsúllyal a foglalkoztatás, rehabilitáció témakörben. ▪ Nevelőszülők képzése, felkészítése, hogy a fogyatékos gyermekek ellátása a nevelőcsaládokban nagyobb számban valósulhasson meg. ▪ A foglalkoztathatóság javulása, piacképes szakmaszerzés, önálló életkezdés biztosítása támogatott formában. ▪ A gyámokkal és a gondnokokkal való együttműködés erősítése, a szakmai együttműködések alapjainak kidolgozása révén. ▪ A szociális intézményekbe átkerülők esetében az esetátadás lehetőségeinek egységes kidolgozása, rendszerbe foglalása a szakmai munka folytonosságának, megalapozottságának, egyéni szükségletekhez való igazodásának érdekében. ▪ Az esélyegyenlőség garanciális elemeinek érvényesülése. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ A gyermekvédelemben élők közül is a fogyatékossgal élők a legalacsonyabb érdekérvényesítéssel rendelkezők, így esetükben fokozott annak a veszélye, hogy szakmai segítségnyújtás, professzionális segítség hiányában, a rendszerből kikerülve életútjukban megjelennek a devianciák. ▪ Megfelelő szakmai segítség hiányában devianciával terhelt életútjuk miatt megjelennek a szociális ellátórendszer különböző, nem fogyatékosokat ellátó szolgáltató-rendszereiben (hajléktalan ellátás, pszichiátriai ellátás, szenvedélybeteg ellátás), illetve devianciával terhelt életútjuk miatt megjelennek az igazságszolgáltatás rendszerében, vagy bűncselekmények áldozatává válnak. ▪ A hátrányos helyzetű, fogyatékossgal élő fiatalokkal és családjukkal való társadalmi szolidaritás hiánya, az előítéletek erősödése, a gyermekvédelmi gondoskodás alatt álló, fogyatékossgal élő fiatalok gyermekvédelmi szakellátásban való nevelkedése alatt, majd kikerülésük után társadalmi szinten megbélyegzésük. ▪ Önálló életkezdés ellehetetlenülése, szociális rendszerben való maradás. ▪ Oktatásban, foglalkoztatásban diszkrimináció, stigmatizáció.

<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ún. védett lakások kialakítása, ahol a fiatal felnőttek szakmai támogatás mellett élhetnék önálló életüket. ▪ Célzott kormányzati programok indítása a gyermekvédelmi gondoskodás alatt álló és onnan kikerülő fogyatékossgal élő fiatalok részére. ▪ Prevenció - ifjúsági közösségek megerősödése. ▪ Preventív családgondozással a családi devianciák kialakulásának csökkentése, megelőzése, család támogató erejének erősítése. ▪ Alapoktatási rendszer erősítése, monitoring rendszer kidolgozása. ▪ A társadalmi szolidaritás erősítése, az előítéletek leépítése. ▪ Sikeres társadalmi integráció megvalósítása, sikeres önálló élet megkezdése. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Szegénységi kockázatok fennmaradása, exklúzió erősítése. ▪ Családi, személyközi kapcsolatok gyengülése, mikroszintű exklúzió. ▪ A társadalmi integráció korlátainak fennmaradása.
--	---

Policy javaslatok

A kutatásunk során igyekeztünk feltárni a gyermekvédelmi gondozásban élő vagy onnan már kikerült fogyatékossgal élő fiatal felnőttek helyzetét, modellezi a gyermekvédelemből kivezető lehetséges utakat. Rávilágítani az esetleges deviáns karrierekre, a szakmai hiányosságokra, a támogatások elégtelenségére vagy azok hiátusaira. A kutatás lehetőséget ad arra, hogy policy javaslatokat fogalmazzunk meg a kormányzat, a törvényhozók, a gyermekvédelmi rendszert és a szociális ellátásokat működtető aktorok számára a fogyatékossgal élő, gyermekvédelmi háttérrel rendelkezők hatékonyabb megsegítése érdekében, illetve lehetőséget ad arra, hogy a hosszú távú adatgyűjtéssel kapcsolatosan is javaslatokat fogalmazzunk meg a kutatás ez irányú tapasztalatai tükrében.

Célunk az volt, hogy kutatásunk során feltárjuk, hogy a gyermekvédelmi szakellátás rendszeréből (intézményes ellátás, nevelőszülői ellátás), milyen utak vezetnek / vezethetnek az ápolást, gondozást nyújtó intézményekbe, a szociális ellátórendszer más ellátásaihoz, illetve az önálló élet megkezdéséhez, a szakellátásból kikerülő fogyatékos fiatalok vonatkozásában milyen tényezők zárják ki a hatékony társadalmi részvételüket, az esélyegyenlőség és az egyenlő esélyű hozzáférhetőség érvényesülését. Milyen hiányok látszanak a segítségnyújtás terén, módszerekben, szolgáltatásokban, a segítségnyújtás módozataiban, valamint hogy a fogyatékossgal élő gyermekvédelmi gondozási háttérrel rendelkező fiatal felnőttek mennyire vannak kitéve társadalmi devianciáknak.

A következőkben összefoglaljuk mindazon javaslatokat, amelyeket a fogyatékossgal élő fiatal felnőttek helyzetére, iskolai karrierjére, társadalmi integrációjára vonatkozó kutatás következtetései alapján fontosnak tartunk. Javaslataink részben policy jellegűek, részben szakmai jellegűek, aminek az oka, hogy mindkét területen fontos hiányosságokat találtunk, amelyeket orvosolni volna szükséges. Javaslataink tehát a következők:

1. A legalapvetőbb javaslatunk az, hogy a fogyatékossgal élő, gyermekvédelmi háttérrel rendelkező fiatal felnőttek utógondozói ellátása esetén továbbra is biztosítsuk azokat a különtámogatásokat, amelyek éppen fogyatékos voltuk miatt szükségesek számukra, azaz ne érjen véget a különleges ellátási igény a nagykorúság elérésével. Ennek következtében

azonban szükséges lenne az utógondozói ellátás normatíváját ugyanolyan módon differenciálni, mint a gyermekek ellátásának normatív finanszírozását.

2. Ha a kutatás által jelzett problémakör, vagyis a szakellátásban élő, a gyermekek 20-25%-ára tehető fogyatékos populáció esélyeit szeretnénk növelni, akkor mindent meg kell tennünk azért, hogy ezek a gyermekek a saját családjukban élhessenek, fejlődhessenek, ehhez azonban a gyermekjóléti alapellátás minden szereplőjének megerősítése szükséges, elsősorban a gyermekjóléti szolgáltatás és a napközbeni ellátás. Vagyis nem a kimeneti oldalon szükséges elsősorban megtenni a megfelelő lépéseket (bár ezek is fontosak), hanem a bemeneti oldalon, hogy a gyermekek saját családjukban nevelkedjenek, s minél kisebb számban kerüljenek beutalásra a gyermekvédelmi szakellátás intézményrendszerébe, s amennyiben erre mégis sor kerülne, akkor minél rövidebb időn belül térjenek vissza saját családjukba.
3. Fontos lenne a nevelőszülők képzése, felkészítése, hogy a fogyatékos gyermekek ellátása a nevelőcsaládokban nagyobb számban valósulhasson meg.
4. Ugyanakkor azt is látnunk kell, hogy az utógondozásban és az utógondozói ellátásban élő fogyatékos fiatal felnőttek ügye olyan problémát jelent a gyermekvédelem számára, amelyet a saját eszközeivel nem tud megoldani. Éppen ezért szükséges a jó ágazatközi együttműködés megteremtése mind a szociális ellátórendszer, mind az oktatási ellátórendszer felé, hogy közös projektekkel próbáljunk meg javítani a fogyatékos gyermekek és fiatal felnőttek helyzetén.
5. Ide tartozik a foglalkoztatáspolitikával közös projektek elősegítése is, elsősorban a védett munkahelyek kialakítása révén, mivel a fogyatékos fiatal felnőttek munkába állítására sok esetben csak ilyen módon van lehetőség.
6. Szükséges lenne a fogyatékos fiatal felnőttek támogatása érdekében a szakmai létszámban meghatározni azokat a támogató szakembereket, akiknek a szolgáltatásait a nagykorúság elérése után biztosítani lenne szükséges (gyógypedagógus, pszichológus elsősorban).
7. Az utógondozók munkájához szükséges feltételek biztosítása:
 - A szakmai egységekben és a gyermekotthonokban szükséges a jogszabályok által előírt számú és képesítésű szakember alkalmazása.
 - A szakmai létszám fejlesztése során, a munkatársak kiválasztásánál érdemes figyelembe venni, hogy a szükséges képesítési előírások mellett (szociális és pedagógiai szakképzettség, jogász, pszichológus, gyermekvédelmi ügyintéző, szociális asszisztens, gyermek- és ifjúsági felügyelő, nevelőszülő) a munkatársak alkalmas személyiséggel rendelkezzenek.

- A minőségbiztosítás elemeinek alkalmazása a szakmai munka megfelelő színvonalának állandó meglétét, a munkatársak mentális támogatását segíti elő. Ezek hiányában nem várható el a jó színvonalú feladatellátás, és nem előzhető meg a munkatársak korai szakmai kifáradása. Szintén a szakmai kifáradáshoz vezet, ha az utógondozó érintett lesz, nem tud távol maradni és érzelmileg bevonódik. Ebben az esetben nem tud jó megoldásokat találni a fiatal felnőtt problémáira, továbbá az érzelmi azonosulás és a feltöltődés hiánya miatt a fiatal felnőttet sem hagyja igazán felnőni. A minőségbiztosítás elemei a következők: szupervízió, esetmegbeszélés, képzés, továbbképzés, tréningek, szervezetfejlesztés.
- Fontos megjegyezni, hogy a gyermekvédelemben teljes mértékben hiányoznak azokat a speciális tudásokat nyújtó képzések, továbbképzések, amelyek a foglalkoztatás, rehabilitáció témakörét érintik. Az e tárgykörben a Kézenfogva Alapítvány által szervezett képzések a gyermekvédelemben is hiánypótlók lehetnének.
- Lehetővé kell tenni a szakemberek számára a szakmai összejöveteleken, konferenciákon történő részvételt és a szakmai látogatásokat, hogy a más intézményekben, más megyékben dolgozó szakemberekkel is lehetővé váljon a tapasztalatcsere.

8. Az utógondozók felkészültségének javítása:

- Szükséges az utógondozók szemléletmódjának megváltozása, ami felkészítéssel, képzéssel, munkába helyező tréninggel és állandó továbbképzéssel érhető el.
- Fontos a munkatársak állandó képzése, folyamatos továbbképzése. Ez részben mint önképzés működhet, amelyhez az intézménynek szükséges megteremteni a lehetőségeket, részben mint a kötelező szociális továbbképzés a működési nyilvántartás alapján, amely elvezethet a szociális alap- és szakvizsgához. A belső képzéseknek arra kell irányulniuk elsősorban, hogy a feladatok változásával összhangban a munkatársak szemlélete is változzon. Történjen meg a szakmai kompetenciák elhatárolása, erősítse a team munka, és az ehhez szükséges készségek - így a kommunikációs készség, támogatott döntéshozatal - fejlesztését.
- Szükséges akkreditált képzés az utógondozók számára, amely képessé teszi őket megfelelő módszerek alkalmazására az utógondozottak és utógondozói ellátottak különös tekintettel a fogyatékos fiatalok problémáival kapcsolatban, az életvezetési, a társas viszonyokra vonatkozó tanácsadásra.

- Fel kell térképezni és annak alapján adatbázist kell készíteni, amit a megye vagy a főváros minden utógondozója használhat az oktatásról, a munkaerőpiacról, a lakáshelyzetről, a szociális és egészségügyi intézményekről, a segítséget nyújtani tudó személyekről és intézményekről, az igénybe vehető szolgáltatásokról.
- A szakmai munka erősítése az önálló életvitel, az önállóság kialakítása terén.
- A fiatal felnőttek állandó részvétele a mindennapi ügyek intézésében, mindezeket már érdemes gyermekkorban elkezdni.
- Nagyon nagy szükség lenne félutas házakra, ahol a fiatal felnőttek védett körülmények között tapasztalhatnák meg az önállóságot, továbbá az utógondozó számára is kiderülne, hogy a fiatal felnőtt biztosan képes lesz-e az önálló életvitel kialakítására.

9. A családdal történő kapcsolattartás erősítése:

- A gyermek és szülei, továbbá családja más tagjaival kapcsolattartásának kialakításában, erősítésében mind a gyermekjóléti szolgálat, mind a gyermekotthon, mind a területi gyermekvédelmi szakszolgálat feladatot kapott, s ezt a feladatot egymással együttműködve kell ellátniuk. Ennek érdekében szükséges az együttműködés módjának részletes szabályozása.
- Felkészítés (megfelelő szakemberek bevonásával) a kapcsolattartásra a gyermekek és fiatal felnőttek számára.
- Fontos és szükséges, hogy a gyermek más rokonaival, elsősorban testvéreivel is kapcsolatot tartson.

10. A gyermekek, fiatal felnőttek iskoláztatásának elősegítése:

- Fel kell térképezni a megye, a főváros középfokú oktatási intézményeit annak érdekében, hogy az utógondozók képet nyerjenek azokról az iskolákról, ahol a fogyatékos fiatal felnőttek piacképes tudást szerezhetnek.
- Az oktatás-képzés területén átfogó megyei, fővárosi program elkészítése annak érdekében, hogy piacképes szakmát tanulhassanak a gyermekvédelmi gondoskodás alatt álló gyermekek és az utógondozói ellátásban lévő fiatal felnőttek.
- Állandó kapcsolat kiépítése a munkaügyi központokkal, hogy minél több fiatal felnőtt vehessen részt átképzésben.
- A jelenleg ellátásban lévő és képzettséggel nem rendelkező fiatal felnőttek beiskolázása a munkaügyi központok segítségével.

- A nem piacképes szakmával rendelkező fiatal felnőttek átképzése a munkaügyi központok közreműködésével.

11. A fiatal felnőttek munkába állásának segítése:

- Az utógondozóknak meg kell ismerniük a megye, a főváros munkaerő-piaci helyzetét, állandó kapcsolatot kell kiépíteni a munkaügyi központokkal, ismerniük kell a védett munkahelyeket fenntartó cégeket, ismerniük kell a munkaközvetítőket annak érdekében, hogy a fiatal felnőttek munkába állását támogatni tudják. Szükséges rendelkezniük azokkal az ismeretekkel, amelyek a munkahelykereséshez szükségesek a fiatal felnőttek számára (pl. interjún történő viselkedés, öltözködés stb.).

12. A fiatal felnőttek lakáshoz jutásának segítése:

- Az utógondozónak ismernie kell az otthonteremtési támogatás szabályait, ismernie kell a lakástámogatás rendszerét, a lakástakarékpénztárakat, a kölcsönlehetőségeket, az önkormányzati- és szociális támogatásokat, amelyeket lakás céllal igénybe lehet venni.
- Szükséges lenne minden megyében és a fővárosban a lakásvásárlásokkal kapcsolatban a fiatalok számára ingyenes jogi tanácsadást, továbbá ingyenes jogi segítséget biztosítani a lakásvásárlási szerződések megkötésénél.
- Lakáscélú előtakarékoság (pl. lakáskassza vagy életbiztosítás megkötése gyermekkorban a gyermek családi pótlékából, árvajáradékából, esetleges egyéb jövedelméből), a gyermek vagyonának befektetése annak érdekében, hogy nagykorúságának elérése után lakást tudjon vásárolni.

13. Együttműködés kialakítása az utógondozók munkáját segítő intézményekkel és személyekkel:

- Az utógondozóknak ismerniük kell az illetékességi területükön működő, valamint a regionális és országos szinten működő intézményeket, amelyek munkájukat segíteni tudják vagy a szakellátás rendszeréből hiányzó ellátást tudnak nyújtani. Mind az állami, önkormányzati fenntartású szervezetek és intézmények, mind a civil szféra, az egyházak által fenntartott szervezetekkel és intézményekkel állandó, hivatalos kapcsolatot szükséges fenntartani a hatékony utógondozás és utógondozói ellátás megvalósítása érdekében. Az utógondozóknak fel kell térképezniük ezeket a szervezeteket, hogy miben tudják segíteni a munkájukat, az ellátás eredményességének elősegítése érdekében.

- Az együttműködés lehet formális és informális, formái között szerepelhet a személyes tájékoztatás, megbeszélés, közös esetmegbeszélés rendezése. A tájékoztatás, megbeszélés akár személyesen, akár telefonon történhet, és állandó kapcsolatot tétel fel az utógondozó és a gyermekvédelmi, valamint a fiatal felnőtt szükségleteinek ellátásában érdekelt szociális, egészségügyi, oktatási és más intézmények, valamint az egyházi és civil szféra között.
 - Az állandó együttműködés kialakítása a szociális területtel az esetleges esetátadás miatt a szociális intézménybe felvételre váró fiatal felnőttek esetében. A szociális intézményekbe való átkerüléskor nincsen esetátadás, így csak a fiatal sorsát nyomon követő szakemberek úján jut információhoz a szociális szektorban dolgozó szakember, ez sok esetben azt eredményezi, hogy egyes élettörténetbeli események rejtve maradnak, így a segítségnyújtás nem tud az egyéni igényekhez igazodni.
14. Erősíteni szükséges a gyámokkal és a gondnokokkal való együttműködést, elfogadhatatlan az a gyakorlat, amelyben a gondnokok elvárják az intézménytől, hogy az intézmény dolgozói intézzék el a gondozott hivatalos ügyeit, míg a gondnok és a gondnokolt közötti kapcsolat csak formalitásokra épül, melynek intenzitása is esetleges, a kapcsolattartás rendszertelen.
 15. Hangsúlyt kell helyezni az életminőséget javító eszközök beszerzésére, hogy a gyermekek és fiatalok megkaphassák azokat a személyes, komfortérzetükhöz hozzájáruló eszközöket, amellyel megfelelő módon élhetnének az intézményekben.
 16. A szociális intézményekben a gondozási és segítő feladatokat ellátók létszáma nem megfelelő, a szakemberek túlterheltek, sokszor a helyettesítés sem megoldott szabadságolás vagy betegség esetén. A minőségi feladatellátás érdekében a szakmai létszámot a feladatokhoz, az ellátotti létszámhoz szükséges igazítani, biztosítani kell a szakemberek tehermentesítését.
 17. Hiányosak a statisztikai adatgyűjtések és a fogyatékossgal élő fiatalok helyzetére vonatkozó kutatások. Hangsúlyozni szükséges, hogy kutatásunk alapkutatásnak minősül, hiszen nem rendelkezünk országos hatókörű kutatásokkal és adatokkal arra vonatkozóan, hogy a gyermekvédelmi rendszerben nagykorúvá vált, fogyatékossgal élő fiatal felnőttek számára milyen utak léteznek a gyermekvédelemből való kikerülést követően. A fogyatékossgal élő személyek körében készült kutatások tárgykörében sem születtek olyan vizsgálatok, elemzések, amelyek a gyermekvédelmi hátteret vizsgálták volna. Köztudott, hogy a gyermekvédelmi gondoskodásban élő gyermekek és fiatal felnőttek gyenge érdekérvényesítő képességgel bírnak, de ebben a csoportban is a fogyatékossgal

élő gyermekek és fiatal felnőttek rendelkeznek a leggyengébb érdekérvényesítéssel, így esetükben fokozott annak a veszélye, hogy szakmai támogatás hiányában a rendszerből kikerülve életútjukban megjelennek a különböző devianciák.

18. A gyermekvédelmi statisztikák jelenleg minimális adatot tartalmaznak a gyermekvédelmi gondoskodás alatt álló gyermekek és fiatalok oktatási részvételével kapcsolatosan. Egyáltalán nem rendelkezünk információval arra vonatkozóan, hogy a nagykorúvá vált, jelenleg utógondozói ellátásban élők milyen fokon, milyen területeken folytatnak tanulmányokat. A felsőfokú tanulmányokra vonatkozóan pedig csak becslések állnak a rendelkezésre. Az oktatási adatok terén mutatkozó hiányok érintik a fogyatékos gyermekeket és fiatalokat is. Az utógondozói ellátást igénybe vevők esetén arról sincs adat, hogy azok, akik dolgoznak, milyen területen, milyen munkakörben, milyen szerződéssel vannak foglalkoztatva. Problémát jelent továbbá, hogy intézményi adatgyűjtés történik, így egyéni szinten nem állnak rendelkezésre az elérhető gyermekvédelmi adatok. Éppen ezért a gyermekvédelmi gondoskodásban nevelkedőkkel kapcsolatos adatgyűjtések terén fontos lenne egyéni szinten és összesített (országos, megyei szinten) formában, valamint ellátási formák mentén (intézményes elhelyezés, nevelőszülői ellátás) kiterjedt adatgyűjtést végezni.

A kvantitatív és kvalitatív metodikára épülő, két régiót vizsgáló kutatásunk igyekezett hozzájárulni ahhoz, hogy pontosabb képpel rendelkezünk a gyermekvédelmi gondozásban élő vagy onnan már kikerült fogyatékossgal élő fiatal felnőttek helyzetéről. Kutatásunk a továbbiakban lehetőséget adhat olyan összehasonlító elemzések készítésére, amelyek arra világítanak rá, hogy milyen különbségek mutathatók ki a gyermekvédelem rendszeréből kikerülő fogyatékos fiatalok, valamint a gyermekvédelmi háttérű nem fogyatékos fiatalok, illetve a nem gyermekvédelmi gondoskodási háttérű fogyatékos fiatal felnőttek társadalmi jellemzői terén.

Mellékletek

Melléklet 1.

Kérdőív a 18-24/25 éves utógondozói ellátásban lévő fogyatékossgal élő fiatalok részére

Megjegyzés! TEGYESZ munkatársa tölti ki:

Megye:.....Törzsszám.....

A kutatásról

Ez a kérdőíves felmérés a Rubeus Egyesület „Merre visz az út a gyermekvédelemből?” című kutatásának első része. A kutatás a **Kézenfogva Alapítvány** megbízásából készül, a 2006/018-176.03.01-0018 számú, „*Ne hagyd magad! II. - Civil szervezetek és az anti-diszkriminációs törvény végrehajtása*” című program keretében.

Célja, hogy átfogó képet kapjunk arról, hogy a gyermekvédelmi gondozási háttérrel rendelkező, fogyatékossgal élő fiatal felnőtteknek milyen a helyzete, hogyan tervezik a jövőjüket, ha kikerülnek, vagy már kikerültek a gyermekvédelem rendszeréből. A kutatás kérdőíves szakaszában három célcsoportot vizsgálunk: akik utógondozói ellátásban részesülnek, akik utógondozásban részesülnek és akik szociális intézménybe kerültek a gyermekvédelem rendszeréből. Ezt követően pedig néhány fiatal személyesen is felkeresünk egy beszélgetésre, hogy mélyebb információt gyűjtsünk arra vonatkozóan, hogy a fiatal felnőttek hogyan látják a gyermekvédelmi rendszer által nyújtott támogatásokat, megismerjük a véleményüket a rendszerrel, szakemberekkel kapcsolatosan.

Személyes információk kezelése

Minden információt bizalmasan kezelünk, amit megad a kutató csoport részére. Semmi olyat nem adunk tovább másoknak, amiből megállapítható a választ adó személye. A kapott információt biztonságos helyen tároljuk, és csak a kutatócsoport tagjai fogják használni. Az Ön nevét sehol nem fogjuk említeni. Bármikor abbahagyhatja a válaszadást.

Beleegyezés

Ha beleegyezik, kérem, töltse ki a kérdőívet.

Kitöltési útmutató

A kérdések többségénél előre megadott válaszlehetőségek közül kell kiválasztania azt, amelyik a leginkább igaz Önre. Ezt egy egyértelmű jellel (pl. karikázással) jelölje meg.

Előfordulnak olyan kérések, ahol Önnek kell leírnia válaszát.

A válasz lehet szám, ilyenkor az előre megadott helyre kell beírnia a számot, pl.:

A válasz lehet szöveg, ilyenkor saját szavaival írja le a válaszát az így „_____” jelölt helyre.

Háttér információk

1. Név: _____

2. Születési dátum: év

3. Neme: [Kérjük, a megfelelő választ karikázza be!]

[1.] férfi

[2.] nő

4. Milyen fogyatékkal rendelkezik Ön? [Kérjük, a megfelelő helyre tegyen X jelet!]

	Fogyatékoság mértéke			
	Nincs	Enyhe	Középsúlyos	Súlyos
Értelmi fogyatékoság				
Mozgáskorlátozottság				
Látássérülés				
Hallássérülés				
Beszédben akadályozottság				
Autizmus				
Egyéb fogyatékoság, és pedig:				

5. Tartozik-e valamelyik etnikai csoporthoz? [Kérjük, a megfelelő választ karikázza be!]

[1.] igen, és pedig: _____

[2.] nem

6. Hol él Ön utógondozói ellátottként? [Kérjük, a megfelelő választ karikázza be!]

[1.] nevelőszülőkkel élek

[2.] utógondozói ellátásban élő lakótársakkal élek utógondozói otthonban

[3.] gyermekotthonban, lakásotthonban élek 18 év alatti és annál idősebb lakótársakkal

[4.] külső férőhelyen (albérletben) élek

7. Jelenleg mi a fő elfoglaltsága napközben? [Kérjük, a megfelelő választ karikázza be! Csak egy választ jelöljön meg!]

[1.] iskolai tanulmányokat folytat (nappali vagy esti/levelező képzésben)

[2.] dolgozik

[3.] iskolarendszeren kívüli szakképzésen vesz részt (OKJ képzés, tanfolyam)

[4.] munkanélküli, munkát keres

[5.] egyéb elfoglaltsága van, és pedig: _____

Ha dolgozik („2.” választ jelölte meg az előző kérdésnél) ugorjon a 8. kérdésre!

Ha jelenleg munkanélküli, munkát keres („4.” választ jelölte meg az előző kérdésnél) kérjük, válaszoljon a „7.d” és a „7.e” kérdésekre is, majd folytassa a 9. kérdéssel!
Ha tanul („1.” vagy „3.” választ jelölte meg az előző kérdésnél) kérjük, válaszoljon a „7. a.”, „7. b.”, „7.c”, „7.d” és „7.e” kérdésekre is, majd folytassa a 9. kérdéssel!

7. a. Ha jelenleg Ön iskolai tanulmányokat folytat, akkor az: *[Kérjük, a megfelelő választ karikázza be!]*

- [1.] felsőoktatási diplomát adó tanulmány (főiskola, egyetem)
- [2.] érettségit adó tanulmány (gimnázium)
- [3.] szakmát adó tanulmány (szakiskola, szakmunkásképző)
- [4.] érettségit és szakmát adó tanulmány (szakközépiskola)
- [5.] szakképesítést adó iskolarendszeren kívüli tanulmány (OKJ képzés, egyéb tanfolyam)
- [6.] alapfokú végzettséget adó általános iskolai tanulmány

7. b. Amennyiben Ön szakmát adó közép- vagy felsőfokú tanulmányokat folytat jelenleg, ha a jelenlegi tanulmányait befejezi, milyen végzettséget fog szerezni?

7. c. Ön szerint az iskola elvégzése után el tud-e majd helyezkedni? *[Kérjük, a megfelelő választ karikázza be!]*

- [1.] igen
- [2.] nem

7. d. Kitől vár segítséget a munkahelykeresésében? *[Kérjük, a megfelelő választ karikázza be!]*

- [1.] senkitől
- [2.] vér szerinti családtagtól
- [3.] utógondozótól
- [4.] nevelőszülőtől / gyermekvédelmi szakemberektől
- [5.] lakótársaktól, barátoktól, ismerősöktől
- [6.] önkormányzattól
- [7.] munkaügyi szervezettől
- [8.] civil szervezettől
- [9.] egyéb személytől / szervezettől, éspedig: _____

7. e. Miért tartja fontosnak, hogy dolgozzon? *[Kérjük, a megfelelő választ karikázza be!]*

- [1.] az önálló jövedelem miatt
- [2.] hogy önálló életet kezdhessen a gyermekvédelmi rendszerből kikerülve
- [3.] hogy emberek között lehessen
- [4.] hasznos időtöltés miatt
- [5.] képességek kamatoztatása, szakmai fejlődés miatt
- [6.] egyéb okból, éspedig: _____

8. Ha Ön jelenleg dolgozik, milyen típusú a munkahelye? *Kérjük, a megfelelő választ karikázza be!]*

- [1.] piaci gazdálkodó szervezet
- [2.] önkormányzat
- [3.] szociális foglalkoztató
- [4.] civil szervezet
- [5.] egyéb, éspedig: _____

8. a. Hogyan foglalkoztatják Önt? *Kérjük, a megfelelő választ karikázza be!*

- [1.] határozatlan idejű munkaszerződéssel
- [2.] határozott idejű munkaszerződéssel
- [3.] alkalmi könyvvel
- [4.] megbízási szerződéssel
- [5.] bejelentés nélkül, feketén
- [6.] támogatott foglalkoztatás keretében
- [7.] egyéb módon, éspedig: _____

8. b. Milyen beosztásban dolgozik Ön? *Kérjük, a megfelelő választ karikázza be!*

- [1.] segédmunkás
- [2.] betanított munkás
- [3.] szakmunkás
- [4.] adminisztrátor
- [5.] vezető
- [6.] egyéb, éspedig: _____

8. c. Kitől kapott segítséget a munkavállaláshoz? *Kérjük, a megfelelő választ karikázza be!*

- [1.] nem kapott segítséget
- [2.] vér szerinti családtagtól
- [3.] utógondozótól
- [4.] nevelőszülőltől / gyermekvédelmi szakemberektől
- [5.] lakótársaktól, barátoktól, ismerősöktől
- [6.] önkormányzattól
- [7.] munkaügyi szervezettől
- [8.] civil szervezettől
- [9.] egyéb személytől / szervezettől, éspedig: _____

Tanulmányok

9. Milyen iskolában kezdte meg Ön a tanulmányait? *[Kérjük, a megfelelő választ karikázza be!]*

- [1.] normál általános iskolában integráltan (együtt a nem fogyatékossgal élő tanulókkal)
- [2.] normál általános iskolában szegregáltan (korrekciós osztályban)
- [3.] eltérő tantervű általános iskolában

- [4.] foglalkoztató iskolában
- [5.] gyermekotthon belső iskolájába
- [6.] többcélú intézmény belső iskolájában (általános iskola, diákotthon és gyermekotthon)
- [7.] egyéb iskolában, éspedig: _____

10. Milyen középiskolába jár / járt Ön? [*Kérjük, a megfelelő választ karikázza be!*]

- [1.] Gyermekotthon belső iskolájába
- [2.] Többcélú intézmény speciális szakiskolájába
- [3.] A nevelkedési helyen lévő települési normál iskolába
- [4.] A nevelkedési helyen lévő települési speciális szakiskolába
- [5.] A nevelkedési helyen lévő települési készségfejlesztő speciális szakiskolába
- [6.] A nevelkedési helytől távolabb eső települési normál iskolába, naponta bejár/t
- [7.] A nevelkedési helytől távolabb eső települési normál iskolába, kollégiumi ellátásban részesül/t
- [8.] A nevelkedési helytől távolabb eső települési speciális szakiskolába naponta bejár/t
- [9.] A nevelkedési helytől távolabb eső települési speciális szakiskolába, kollégiumi ellátásban részesül/t
- [10.] A nevelkedési helytől távolabb eső települési készségfejlesztő speciális szakiskolába naponta bejár/t
- [11.] A nevelkedési helytől távolabb eső települési készségfejlesztő speciális szakiskolába, kollégiumi ellátásban részesül/t

11. Hogyan értékelné összességében eddigi iskolai tapasztalatait egy 5 fokú skálán? [*Kérjük, a megfelelő számot karikázza be!*] 1= nagyon rossz iskolai tapasztalataim vannak, 5= nagyon jó iskolai tapasztalataim vannak

	1	2	3	4	5
	nagyon rossz				nagyon jó

Gyermekvédelmi gondoskodás

12. Hány éves volt, amikor először került gyermekvédelmi gondoskodásba?

éves volt

13. Gyermekvédelmi gondoskodásba kerülése óta milyen különböző gondozási helyen nevelkedett? [*Több válasz is megjelölhető!*]

- [1.] nevelőszülőnél nevelkedtem
- [2.] gyermekotthonban vagy lakásotthonban nevelkedtem
- [3.] utógondozói otthonban nevelkedtem
- [4.] más helyen nevelkedtem

14. Milyen hosszú volt a leghosszabb elhelyezése valahol?

év hó

15. Milyen típusú gondozási hely volt a legutóbbi elhelyezése, mielőtt a jelenlegi utógondozási helyre került? [Kérjük, a megfelelő választ karikázza be!]

- [1.] utoljára nevelőszülőnél nevelkedtem
- [2.] utoljára gyermekotthonban / lakásotthonban nevelkedtem
- [3.] utoljára másik utógondozói otthonban nevelkedtem
- [4.] utoljára más helyen nevelkedtem

16. Legtöbbet nevelőszülőknél vagy intézményben nevelkedett? [Kérjük, a megfelelő választ karikázza be!]

- [1.] többet voltam nevelőszülőknél
- [2.] többet voltam intézményben
- [3.] egyforma időt töltöttem nevelőszülőknél és intézményben

17. Körülbelül összesen gyermekvédelmi gondoskodásba kerülése óta hány helyen volt már elhelyezve?

helyen voltam elhelyezve

18. Hány éves volt, amikor jelenlegi gondozási helyére került?

éves voltam

19. Hogy látja, körülbelül hány év múlva fogja elhagyni az utógondozói ellátást?

év múlva

20. Tervei szerint az utógondozói ellátásból kikerülve, hova megy?

- [1.] Önálló életet kezd
- [2.] Nevelőszülőnél marad
- [3.] Visszatér a saját családjába
- [4.] Szociális intézménybe megy

Személyes kapcsolatok

21. Milyen rendszerességű a kapcsolattartása a következő személyekkel? [Kérjük, a megfelelő helyre tegyen X jelet!]

	Kapcsolattartás rendszeressége			
	Hetente	Havonta	Ritkábban	Nincs kapcsolat
szülő				
testvérek				
egyéb rokonok				
barátok				
ismerősök				
utógondozó				

22. Gondnokság alatt áll-e Ön?

[1.] igen

[2.] nem

22. a. Amennyiben Ön gondnokság alatt áll, mikor helyezték gondnokság alá?

éves voltam

22. b. Amennyiben Ön gondnokság alatt áll, ki a gondnoka?

22. c. Milyen gyakori a gondnokkal a kapcsolattartás?

[1.] Napi szintű

[2.] Heti szintű

[3.] Havi szintű

[4.] Ritkább, mint havi szintű

23. Vannak-e az utógondozói otthonban barátai?

[1.] igen

[2.] nem

23. Van-e Önnek jelenleg párkapcsolata?

[1.] van

[2.] nincs

23. a. Tartós-e a párkapcsolata?

[1.] igen

[2.] nem

23. b. Van-e lehetőségük kettesben lenni?

[1.] van, a gondozási helyen

[2.] van, a gondozási helyen kívül

[3.] nincs

23. c. Kapcsolatuk megnyilvánul-e testiségben?

[1.] igen

[2.] nem

23. d. A gondozási hely biztosít-e szexuális felvilágosítást, fogamzásgátlást?

- [1.] igen
[2.] nem

24. Hogyan értékelné összességében az utógondozói ellátásban a szakemberekkel / nevelőszülővel való kapcsolatát? *[Kérjük, a megfelelő számot karikázza be!]* 1= nagyon rossz, 5= nagyon jó

1 2 3 4 5
nagyon rossz nagyon jó

Szolgáltatások és önellátás

25. Az utógondozói ellátás keretében milyen szolgáltatások elérésében nyújtanak Önnek szakmai segítséget? *[Kérjük, a megfelelő helyre tegyen X jelet!]*

Szolgáltatás	Elérhető
Általános orvosi ellátás	
Szakorvosi ellátás	
Egészségügyi terápia	
Fejlesztés, nevelés-oktatás	
Foglalkoztatás	
Életvezetési tanácsadás	
Pénzkezelési tanácsadás	
Önellátás (mosás, főzés, bevásárlás) készségeinek elsajátítása	
Szabadidős tevékenységek	
Tanulmányok támogatása, megfelelő végzettség megszerzésében való segítségnyújtás	
Hivatalos ügyek intézésében való segítségnyújtás	
Lakhatás hosszú távú megoldásában való segítségnyújtás	
Munkakeresésben való segítségnyújtás	
Személyes kapcsolatok ápolásában	
Vér szerinti családdal való kapcsolat ápolásában	
Érzelmi támasznyújtás	

26. Hogyan értékelné összességében az utógondozói ellátást? *[Kérjük, a megfelelő számot karikázza be!]* 1= nagyon rossz, 5= nagyon jó

1 2 3 4 5
nagyon rossz nagyon jó

27. Mindent egybe véve, mennyi havi jövedelemmel rendelkezik Ön? (beleértve a munkajövedelmet, rokkantnyugdíjat, zsebpénzt, támogatásokat, attól függően, hogy mire jogosult.)

_____ ezer forint

28. Milyen az önellátó képessége?

- [1.] Teljesen ellátja magát, nem igényel segítséget
[2.] Részben önellátó, de több területen igényel odafigyelést, vagy kisebb segítséget, de néhány órára egyedül hagyható
[3.] Részben önellátó, de több területen igényel odafigyelést, vagy kisebb segítséget, de egyedül nem hagyható

[4.] Teljes ellátást igényel, állandó felügyeletre szorul

29. Az alábbi tevékenységeket képes-e ellátni? [*Kérjük, a megfelelő rublikába tegyen X jelet!*]

Tevékenységek	Önállóan	Segítséggel
étkezés		
WC használat		
öltözködés		
fürdés		
helyváltoztatás a lakásban		
közlekedés az utcán		
vásárlás		
tanulás		
pénzkezelés		

Tapasztalatok, tervek

30. Van-e olyan személy az életében, aki segített Önnek, vagy odafigyelt hogyan alakulnak a dolgai az élete nehéz időszakában, és akivel jelenleg is tartja a kapcsolatot? [*Kérjük, a megfelelő választ karikázza be! Több választ is megjelölhet!*]

- [1.] Partner / élettárs / házastárs
- [2.] Családtag (szülő, nagyszülő, testvér)
- [3.] Gyermekvédelmi szakember (nevelő, gyermekfelügyelő, utógondozó)
- [4.] Nevelőszülő
- [5.] Iskolai tanár
- [6.] Barát, aki nem gyermekvédelmi gondoskodásban él
- [7.] Barát, aki gyermekvédelmi gondoskodásban él
- [8.] Egyéb személy, éspedig: _____

31. Tapasztalt-e a környezetében valamilyen elutasítást, ellenérzést, megkülönböztetést Önnel szemben? Mi volt ez? Meséljen el egy konkrét esetet!

32. Röviden írja le, hogyan tervezi az életét 5 év múlva!

33. A támogatott döntéshozatal elvének megfelelően a kérdőív kitöltéséhez:
[*Kérjük, a megfelelő választ karikázza be! Több választ is megjelölhet!*]

- [1.] Kaptam segítséget
[2.] Teljesen önállóan töltöttem ki

Melléklet 2.

Kérdőív a 18-24/25 éves utógondozásban részesülő fogyatékossgal élő fiatalok részére

Megjegyzés! TEGYESZ munkatársa tölti ki:

Megye:.....Törzsszám.....

A kutatásról

Ez a kérdőíves felmérés a Rubeus Egyesület „Merre visz az út a gyermekvédelemből?” című kutatásának első része. A kutatás a **Kézenfogva Alapítvány** megbízásából készül, a 2006/018-176.03.01-0018 számú, „*Ne hagyd magad! II. - Civil szervezetek és az anti-diszkriminációs törvény végrehajtása*” című program keretében.

Célja, hogy átfogó képet kapjunk arról, hogy a gyermekvédelmi gondozási háttérrel rendelkező, fogyatékossgal élő fiatal felnőtteknek milyen a helyzete, hogyan tervezik a jövőjüket, ha kikerülnek, vagy már kikerültek a gyermekvédelem rendszeréből. A kutatás kérdőíves szakaszában három célcsoportot vizsgálunk: akik utógondozói ellátásban részesülnek, akik utógondozásban részesülnek és akik szociális intézménybe kerültek a gyermekvédelem rendszeréből. Ezt követően pedig néhány fiatal személyesen is felkeresünk egy beszélgetésre, hogy mélyebb információt gyűjtsünk arra vonatkozóan, hogy a fiatal felnőttek hogyan látják a gyermekvédelmi rendszer által nyújtott támogatásokat, megismerjük a véleményüket a rendszerrel, szakemberekkel kapcsolatban.

Személyes információk kezelése

Minden információt bizalmasan kezelünk, amit megad a kutató csoport részére. Semmi olyat nem adunk tovább másoknak, amiből megállapítható a választ adó személye. A kapott információkat biztonságos helyen tároljuk, és csak a kutatócsoport tagjai fogják használni. Az Ön nevét sehol nem fogjuk említeni. Bármikor abbahagyhatja a válaszadást.

Beleegyezés

Ha beleegyez, kérem, töltse ki a kérdőívet.

Kitöltési útmutató

A kérdések többségénél előre megadott válaszlehetőségek közül kell kiválasztania azt, amelyik a leginkább igaz Önre. Ezt egy egyértelmű jellel (pl. karikázással) jelölje meg.

Előfordulnak olyan kérések, ahol Önnek kell leírnia válaszát.

A válasz lehet szám, ilyenkor az előre megadott helyre kell beírnia a számot, pl.:

A válasz lehet szöveg, ilyenkor saját szavaival írja le a válaszát az így „_____” jelölt helyre.

Háttér információk

12. Név: _____

13. Születési dátum: év

14. Neme: [Kérjük, a megfelelő választ karikázza be!]

[1.] férfi

[2.] nő

15. Milyen fogyatékkal rendelkezik Ön? [Kérjük, a megfelelő helyre tegyen X jelet!]

	Fogyatékoság mértéke			
	Nincs	Enyhe	Középsúlyos	Súlyos
Értelmi fogyatékoság				
Mozgáskorlátozottság				
Látássérülés				
Hallássérülés				
Beszédben akadályozottság				
Autizmus				
Egyéb fogyatékoság, és pedig:				

16. Tartozik-e valamelyik etnikai csoporthoz? [Kérjük, a megfelelő választ karikázza be!]

[1.] igen, és pedig: _____

[2.] nem

17. Hol él Ön jelenleg? [Kérjük, a megfelelő választ karikázza be!]

[1.] nevelőszülőknél

[2.] saját tulajdonú lakásban, házban

[3.] albérletben

[4.] partner / házastárs lakásában

[5.] saját vérszerinti családdal

[6.] egyéb helyen, és pedig: _____

18. Jelenleg mi a fő elfoglaltsága napközben? [Kérjük, a megfelelő választ karikázza be! Csak egy választ jelöljön meg!]

[1.] iskolai tanulmányokat folytat (nappali vagy esti/levelező képzésben)

[2.] dolgozik

[3.] iskolarendszeren kívüli szakképzésen vesz részt (OKJ képzés, tanfolyam)

[4.] munkanélküli, munkát keres

[5.] egyéb elfoglaltsága van, és pedig: _____

Ha dolgozik („2.” választ jelölte meg az előző kérdésnél) ugorjon a 8. kérdésre!
--

Ha jelenleg munkanélküli, munkát keres („4.” választ jelölte meg az előző kérdésnél) kérjük, válaszoljon a „7.d” és a „7.e” kérdésekre is, majd folytassa a 9. kérdéssel!
Ha tanul („1.” vagy „3.” választ jelölte meg az előző kérdésnél) kérjük, válaszoljon a „7. a.”, „7. b.”, „7.c”, „7.d” és „7.e” kérdésekre is, majd folytassa a 9. kérdéssel!

7. a. Ha jelenleg Ön iskolai tanulmányokat folytat, akkor az: *[Kérjük, a megfelelő választ karikázza be!]*

- [1.] felsőoktatási diplomát adó tanulmány (főiskola, egyetem)
- [2.] érettségit adó tanulmány (gimnázium)
- [3.] szakmát adó tanulmány (szakiskola, szakmunkásképző)
- [4.] érettségit és szakmát adó tanulmány (szakközépiskola)
- [5.] szakképesítést adó iskolarendszeren kívüli tanulmány (OKJ képzés, egyéb tanfolyam)
- [6.] alapfokú végzettséget adó általános iskolai tanulmány

7. b. Amennyiben Ön szakmát adó közép- vagy felsőfokú tanulmányokat folytat jelenleg, ha a jelenlegi tanulmányait befejezi, milyen végzettséget fog szerezni?

7. c. Ön szerint az iskola elvégzése után el tud-e majd helyezkedni? *[Kérjük, a megfelelő választ karikázza be!]*

- [1.] igen
- [2.] nem

7. d. Kitől vár segítséget a munkahelykeresésében? *[Kérjük, a megfelelő választ karikázza be!]*

- [1.] senkitől
- [2.] vér szerinti családtagtól
- [3.] utógondozótól
- [4.] nevelőszülőstől / volt gyermekvédelmi szakemberektől
- [5.] lakótársaktól, barátoktól, ismerősöktől
- [6.] önkormányzattól
- [7.] munkaügyi szervezettől
- [8.] civil szervezettől
- [9.] egyéb személytől / szervezettől, éspedig: _____

7. e. Miért tartja fontosnak, hogy dolgozzon? *[Kérjük, a megfelelő választ karikázza be!]*

- [1.] az önálló jövedelem miatt
- [2.] hogy önálló életet kezdhessen a gyermekvédelmi rendszerből kikerülve
- [3.] hogy emberek között lehessen
- [4.] hasznos időtöltés miatt
- [5.] képességek kamatoztatatása, szakmai fejlődés miatt
- [6.] egyéb okból, éspedig: _____

19. Ha Ön jelenleg dolgozik, milyen típusú a munkahelye? *Kérjük, a megfelelő választ karikázza be!*

- [1.] piaci gazdálkodó szervezet
- [2.] önkormányzat
- [3.] szociális foglalkoztató
- [4.] civil szervezet
- [5.] egyéb, éspedig: _____

8. a. Hogyan foglalkoztatják Önt? *Kérjük, a megfelelő választ karikázza be!*

- [1.] határozatlan idejű munkaszerződéssel
- [2.] határozott idejű munkaszerződéssel
- [3.] alkalmi könyvvel
- [4.] megbízási szerződéssel
- [5.] bejelentés nélkül, feketén
- [6.] támogatott foglalkoztatás keretében
- [7.] egyéb módon, éspedig: _____

8. b. Milyen beosztásban dolgozik Ön? *Kérjük, a megfelelő választ karikázza be!*

- [1.] segédmunkás
- [2.] betanított munkás
- [3.] szakmunkás
- [4.] adminisztrátor
- [5.] vezető
- [6.] egyéb, éspedig: _____

8. c. Kitől kapott segítséget a munkavállaláshoz? *Kérjük, a megfelelő választ karikázza be!*

- [1.] nem kapott segítséget
- [2.] vér szerinti családtagtól
- [3.] utógondozótól
- [4.] nevelőszülőtől / gyermekvédelmi szakemberektől
- [5.] lakótársaktól, barátoktól, ismerősöktől
- [6.] önkormányzattól
- [7.] munkaügyi szervezettől
- [8.] civil szervezettől
- [9.] egyéb személytől / szervezettől, éspedig: _____

Tanulmányok

20. Milyen iskolában kezdte meg Ön a tanulmányait? *[Kérjük, a megfelelő választ karikázza be!]*

- [1.] normál általános iskolában integráltan (együtt a nem fogyatékossgal élő tanulókkal)

- [2.] normál általános iskolában szegregáltan (korrekciós osztályban)
- [3.] eltérő tantervű általános iskolában
- [4.] foglalkoztató iskolában
- [5.] gyermekotthon belső iskolájába
- [6.] többcélú intézmény belső iskolájában (általános iskola, diákotthon és gyermekotthon)
- [7.] egyéb iskolában, éspedig: _____

21. Milyen középiskolába jár / járt Ön? [*Kérjük, a megfelelő választ karikázza be!*]

- [1.] Gyermekotthon belső iskolájába
- [2.] Többcélú intézmény speciális szakiskolájába
- [3.] A nevelkedési helyen lévő települési normál iskolába
- [4.] A nevelkedési helyen lévő települési speciális szakiskolába
- [5.] A nevelkedési helyen lévő települési készségfejlesztő speciális szakiskolába
- [6.] A nevelkedési helytől távolabb eső települési normál iskolába, naponta bejár/t
- [7.] A nevelkedési helytől távolabb eső települési normál iskolába, kollégiumi ellátásban részesül/t
- [8.] A nevelkedési helytől távolabb eső települési speciális szakiskolába naponta bejár/t
- [9.] A nevelkedési helytől távolabb eső települési speciális szakiskolába, kollégiumi ellátásban részesül/t
- [10.] A nevelkedési helytől távolabb eső települési készségfejlesztő speciális szakiskolába naponta bejár/t
- [11.] A nevelkedési helytől távolabb eső települési készségfejlesztő speciális szakiskolába, kollégiumi ellátásban részesül/t

22. Hogyan értékelné összességében eddigi iskolai tapasztalatait egy 5 fokú skálán? [*Kérjük, a megfelelő számot karikázza be!*] 1= nagyon rossz iskolai tapasztalataim vannak, 5= nagyon jó iskolai tapasztalataim vannak

1	2	3	4	5
nagyon rossz				nagyon jó

Gyermekvédelmi gondoskodás

12. Hány éves volt, amikor először került gyermekvédelmi gondoskodásba?

éves volt

13. Gyermekvédelmi gondoskodásba kerülése óta milyen különböző gondozási helyen nevelkedett? [*Több válasz is megjelölhető!*]

- [1.] nevelőszülőnél nevelkedtem
- [2.] gyermekotthonban vagy lakásotthonban nevelkedtem
- [3.] utógondozói otthonban nevelkedtem
- [4.] más helyen nevelkedtem

14. Milyen hosszú volt a leghosszabb elhelyezése valahol?

□□ év □□ hó

15. Milyen típusú gondozási hely volt a legutóbbi elhelyezése, mielőtt a kikerült a gyermekvédelmi rendszerből? [Kérjük, a megfelelő választ karikázza be!]

- [1.] utoljára nevelőszülőnél nevelkedtem
- [2.] utoljára gyermekotthonban / lakásotthonban nevelkedtem
- [3.] utoljára utógondozói otthonban nevelkedtem
- [4.] utoljára más helyen nevelkedtem

16. Legtöbbet nevelőszülőknél vagy intézményben nevelkedett? [Kérjük, a megfelelő választ karikázza be!]

- [1.] többet voltam nevelőszülőknél
- [2.] többet voltam intézményben
- [3.] egyforma időt töltöttem nevelőszülőknél és intézményben

17. Körülbelül összesen gyermekvédelmi gondoskodásba kerülése óta hány helyen volt már elhelyezve?

□□ helyen voltam elhelyezve

18. Hány éves volt, amikor kikerült a gyermekvédelmi rendszerből?

□□ éves voltam

19. Miért döntött úgy, hogy elhagyja a gyermekvédelmi rendszert?

- [1.] szabad és önálló akartam lenni
- [2.] visszatértem a családomhoz
- [3.] saját családot alapítottam
- [4.] az utógondozói ellátás nem tud segíteni
- [5.] nem éreztem jól magam a gondozási helyen, így nem akartam a folytatást
- [6.] egyéb okból, éspedig: _____

Személyes kapcsolatok

20. Milyen rendszerességű a kapcsolattartása a következő személyekkel? [Kérjük, a megfelelő helyre tegyen X jelet!]

	Kapcsolattartás rendszeressége			
	Hetente	Havonta	Ritkábban	Nincs kapcsolat
szülő				
testvérek				
egyéb rokonok				
barátok				
ismerősök				
utógondozó				

21. Gondnokság alatt áll-e Ön?

- [1.] igen
- [2.] nem

21. a. Amennyiben Ön gondnokság alatt áll, mikor helyezték gondnokság alá?

éves voltam

22. b. Amennyiben Ön gondnokság alatt áll, ki a gondnoka?

21. c. Milyen gyakori a gondnokkal a kapcsolattartás?

- [5.] Napi szintű
- [1.] Heti szintű
- [2.] Havi szintű
- [3.] Ritkább, mint havi szintű

22. Van-e Önnek jelenleg párkapcsolata?

- [1.] van
- [2.] nincs

22. a. Tartós-e a párkapcsolata?

- [1.] igen
- [2.] nem

22. b. Van-e lehetőségük kettesben lenni?

- [1.] van, a gondozási helyen
- [2.] van, a gondozási helyen kívül
- [3.] nincs

22. c. Kapcsolatuk megnyilvánul-e testiségben?

- [1.] igen
- [2.] nem

22. d. A gondozási hely biztosít-e szexuális felvilágosítást, fogamzásgátlást?

- [1.] igen
- [2.] nem

23. Hogyan értékelné összességében utógondozójával való kapcsolatát? [Kérjük, a megfelelő számot karikázza be!] 1= nagyon rossz, 5= nagyon jó

1 2 3 4 5
nagyon rossz nagyon jó

Szolgáltatások és önellátás

24. Milyen szolgáltatások elérésében nyújt Önnek szakmai segítséget utógondozója? [Kérjük, a megfelelő helyre tegyen X jelet!]

Szolgáltatás	Elérhető
Általános orvosi ellátás	
Szakorvosi ellátás	
Egészségügyi terápia	
Fejlesztés, nevelés-oktatás	
Foglalkoztatás	
Életvezetési tanácsadás	
Pénzkezelési tanácsadás	
Önellátás (mosás, főzés, bevásárlás) készségeinek elsajátítása	
Szabadidős tevékenységek	
Tanulmányok támogatása, megfelelő végzettség megszerzésében való segítségnyújtás	
Hivatalos ügyek intézésében való segítségnyújtás	
Lakhatás hosszú távú megoldásában való segítségnyújtás	
Munkakeresésben való segítségnyújtás	
Személyes kapcsolatok ápolásában	
Vér szerinti családdal való kapcsolat ápolásában	
Érzelmi támasznyújtás	

25. Hogyan értékelné összességében az utógondozást? [Kérjük, a megfelelő számot karikázza be!] 1= nagyon rossz, 5= nagyon jó

1 2 3 4 5
nagyon rossz nagyon jó

26. Mindent egybe véve, mennyi havi jövedelemmel rendelkezik Ön? (beleértve a munkajövedelmet, rokkantnyugdíjat, támogatásokat, attól függően, hogy mire jogosult.)

_____ ezer forint

27. Milyen az önellátó képessége?

- [1.] Teljesen ellátja magát, nem igényel segítséget
- [2.] Részben önellátó, de több területen igényel odafigyelést, vagy kisebb segítséget, de néhány órára egyedül hagyható
- [3.] Részben önellátó, de több területen igényel odafigyelést, vagy kisebb segítséget, de egyedül nem hagyható

28. Az alábbi tevékenységeket képes-e ellátni? [Kérjük, a megfelelő helyre tegyen X jelet!]

Tevékenységek	Önállóan	Segítséggel
----------------------	-----------------	--------------------

étkezés		
WC használat		
öltözködés		
fürdés		
helyváltoztatás a lakásban		
közlekedés az utcán		
vásárlás		
tanulás		
pénzkezelés		

Tapasztalatok, tervek

29. Van-e olyan személy az életében, aki segített Önnek, vagy odafigyelt hogyan alakulnak a dolgai az élete nehéz időszakában, és akivel jelenleg is tartja a kapcsolatot? [*Kérjük, a megfelelő választ karikázza be! Több választ is megjelölhet!*]

- [1.] Partner / élettárs / házastárs
- [2.] Családtag (szülő, nagyszülő, testvér)
- [3.] Volt gyermekvédelmi szakember, nevelőszülő (nevelő, gyermekfelügyelő, utógondozó)
- [4.] Utógondozó
- [5.] Iskolai tanár
- [6.] Barát, aki nem gyermekvédelmi gondoskodásban él
- [7.] Barát, aki gyermekvédelmi gondoskodásban él
- [8.] Egyéb személy, éspedig: _____

30. Tapasztalt-e a környezetében valamilyen elutasítást, ellenérzést, megkülönböztetést Önnel szemben? Mi volt ez? Meséljen el egy konkrét esetet!

31. Röviden írja le, hogyan tervezi az életét 5 év múlva!

32. A támogatott döntéshozatal elvének megfelelően a kérdőív kitöltéséhez: [*Kérjük, a megfelelő választ karikázza be! Több választ is megjelölhet!*]

- [1.] Kaptam segítséget
- [2.] Teljesen önállóan töltöttem ki

Melléklet 3.

Kérdőív a 18-24/25 éves szociális intézményben lévő fogyatékossggal élő fiatalok részére

Megjegyzés! TEGYESZ munkatársa tölti ki:

Megye:.....Törzsszám.....

A kutatásról

Ez a kérdőíves felmérés a **Rubeus Egyesület** „Merre visz az út a gyermekvédelemből?” című kutatásának első része. A kutatás a **Kézenfogva Alapítvány** megbízásából készül, a 2006/018-176.03.01-0018 számú, „*Ne hagyj magad! II. - Civil szervezetek és az anti-dizkriminációs törvény végrehajtása*” című program keretében.

Célja, hogy átfogó képet kapjunk arról, hogy a gyermekvédelmi gondozási háttérrel rendelkező, fogyatékossggal élő fiatal felnőtteknek milyen a helyzete, hogyan tervezik a jövőjüket, ha kikerülnek, vagy már kikerültek a gyermekvédelem rendszeréből. A kutatás kérdőíves szakaszában három célcsoportot vizsgálunk: akik utógondozói ellátásban részesülnek, akik utógondozásban részesülnek és akik szociális intézménybe kerültek a gyermekvédelem rendszeréből. Ezt követően pedig néhány fiatal személyesen is felkeresünk egy beszélgetésre, hogy mélyebb információt gyűjtsünk arra vonatkozóan, hogy a fiatal felnőttek hogyan látják a gyermekvédelmi rendszer által nyújtott támogatásokat, megismerjük a véleményüket a rendszerrel, szakemberekkel kapcsolatosan.

Személyes információk kezelése

Minden információt bizalmasan kezelünk, amit megad a kutató csoport részére. Semmi olyat nem adunk tovább másoknak, amiből megállapítható a választ adó személye. A kapott információkat biztonságos helyen tároljuk, és csak a kutatócsoport tagjai fogják használni. Az Ön nevét sehol nem fogjuk említeni. Bármikor abbahagyhatja a válaszadást.

Beleegyezés

Ha beleegyez, kérem, töltse ki a kérdőívet.

Kitöltési útmutató

A kérdések többségénél előre megadott válaszlehetőségek közül kell kiválasztania azt, amelyik a leginkább igaz Önre. Ezt egy egyértelmű jellel (pl. karikázással) jelölje meg.

Előfordulnak olyan kérdések, ahol Önnek kell leírnia válaszát.

A válasz lehet szám, ilyenkor az előre megadott helyre kell beírnia a számot, pl.:

A válasz lehet szöveg, ilyenkor saját szavaival írja le a válaszát az így „_____” jelölt helyre.

Háttér információk

23. Név: _____

24. Születési dátum: év

25. Neme: [Kérjük, a megfelelő választ karikázza be!]

[1.] férfi

[2.] nő

26. Milyen fogyatékkal rendelkezik Ön? [Kérjük, a megfelelő helyre tegyen X jelet!]

	Fogyatékoság mértéke			
	Nincs	Enyhe	Középsúlyos	Súlyos
Értelmi fogyatékoság				
Mozgáskorlátozottság				
Látássérülés				
Hallássérülés				
Beszédben akadályozottság				
Autizmus				
Egyéb fogyatékoság, és pedig:				

27. Tartozik-e valamelyik etnikai csoporthoz? [Kérjük, a megfelelő választ karikázza be!]

[1.] igen, és pedig: _____

[2.] nem

28. Milyen fenntartásban működő intézményben él Ön jelenleg? [Kérjük, a megfelelő választ karikázza be!]

[1.] Állami fenntartású

[2.] Önkormányzati fenntartású

[3.] Egyházi fenntartású

[4.] Civil fenntartású

[5.] Magánfinanszírozású intézmény

Tanulmányok

29. Milyen iskolában kezdte meg Ön a tanulmányait? [Kérjük, a megfelelő választ karikázza be!]

normál általános iskolában integráltan (együtt a nem fogyatékkal élő tanulókkal)

normál általános iskolában szegregáltan (korrekciós osztályban)

eltérő tantervű általános iskolában

foglalkoztató iskolában

gyermekotthon belső iskolájába

többcélú intézmény belső iskolájában (általános iskola, diákotthon és gyermekotthon)

egyéb iskolában, éspedig: _____

30. Milyen középiskolába jár / járt Ön? [*Kérjük, a megfelelő választ karikázza be!*]

Gyermekotthon belső iskolájába

Többcélú intézmény speciális szakiskolájába

A nevelkedési helyen lévő települési normál iskolába

A nevelkedési helyen lévő települési speciális szakiskolába

A nevelkedési helyen lévő települési készségfejlesztő speciális szakiskolába

A nevelkedési helytől távolabb eső települési normál iskolába, naponta bejár/t

A nevelkedési helytől távolabb eső települési normál iskolába, kollégiumi ellátásban részesül/t

A nevelkedési helytől távolabb eső települési speciális szakiskolába naponta bejár/t

A nevelkedési helytől távolabb eső települési speciális szakiskolába, kollégiumi ellátásban részesül/t

A nevelkedési helytől távolabb eső települési készségfejlesztő speciális szakiskolába naponta bejár/t

A nevelkedési helytől távolabb eső települési készségfejlesztő speciális szakiskolába, kollégiumi ellátásban részesül/t

31. Hogyan értékelné összességében eddigi iskolai tapasztalatait egy 5 fokú skálán? [*Kérjük, a megfelelő számot karikázza be!*] 1= nagyon rossz iskolai tapasztalataim vannak, 5= nagyon jó iskolai tapasztalataim vannak

1	2	3	4	5
nagyon rossz				nagyon jó

Gyermekvédelmi gondoskodás

10. Hány éves volt, amikor először került gyermekvédelmi gondoskodásba?

éves volt

11. Gyermekvédelmi gondoskodásba kerülése óta milyen különböző gondozási helyen nevelkedett? [*Több válasz is megjelölhető!*]

nevelőszülőnél nevelkedtem

gyermekotthonban vagy lakásotthonban nevelkedtem

utógondozói otthonban nevelkedtem

más helyen nevelkedtem

12. Milyen hosszú volt a leghosszabb elhelyezése valahol?

év hó

13. Milyen típusú gondozási hely volt a legutóbbi elhelyezése, mielőtt a jelenlegi utógondozási helyre került? [*Kérjük, a megfelelő választ karikázza be!*]

[1.] utoljára nevelőszülőnél nevelkedtem

[2.] utoljára gyermekotthonban / lakásotthonban nevelkedtem

[3.] utoljára másik utógondozói otthonban nevelkedtem

[4.] utoljára más helyen nevelkedtem

14. Legtöbbet nevelőszülőknél vagy intézményben nevelkedett? [*Kérjük, a megfelelő választ karikázza be!*]

többet voltam nevelőszülőknél

többet voltam intézményben

egyforma időt töltöttem nevelőszülőknél és intézményben

15. Körülbelül összesen gyermekvédelmi gondoskodásba kerülése óta hány helyen volt már elhelyezve?

helyen voltam elhelyezve

16. Hány éves volt, amikor a jelenlegi gondozási helyére került?

éves voltam

17. Meddig maradhat az intézményben?

Határozatlan időre

Határozott időre, és pedig: _____-ig (évszám)

18. Amennyiben csak határozott ideig maradhat az intézményben, az intézeti elhelyezés lejárta után hová megy?

Személyes kapcsolatok

19. Milyen rendszerességű a kapcsolattartása a következő személyekkel? [*Kérjük, a megfelelő helyre tegyen X jelet!*]

	Kapcsolattartás rendszeressége			
	Hetente	Havonta	Ritkábban	Nincs kapcsolat
szülő				
testvérek				
egyéb rokonok				
barátok				
ismerősök				

20. Gondnokság alatt áll-e Ön?

igen

nem

20. a. Amennyiben Ön gondnokság alatt áll, mikor helyezték gondnokság alá?

éves voltam

20. b. Amennyiben Ön gondnokság alatt áll, ki a gondnoka?

20. c. Milyen gondnokságot rendelt el a bíróság?

- [1.] Cselekvőképességet korlátozó
- [2.] Cselekvőképességet kizáró minden ügycsoportra
- [3.] Cselekvőképességet kizáró egyes ügycsoportokra

20. d. Milyen gyakori a gondnokkal a kapcsolattartás?

- [1.] Napi szintű
- [2.] Heti szintű
- [3.] Havi szintű
- [4.] Ritkább, mint havi szintű

21. Vannak-e az intézményben barátai?

- [3.] igen
- nem

22. Van-e Önnek jelenleg párkapcsolata?

- van
- nincs

22. a. Tartós-e a párkapcsolata?

- igen
- nem

22. b. Van-e lehetőségük kettesben lenni?

- [1.] van, az intézményen belül
- [2.] van, az intézményen kívül
- [3.] nincs

22. c. Kapcsolatuk megnyilvánul-e testiségben?

- igen
- nem

22. d. A gondozási hely biztosít-e szexuális felvilágosítást, fogamzásgátlást?

cikkek			
személyes tárgyak			

28. Van-e beleszólása, hogy milyen ruhát viseljen?

- [1.] Nincs lehetőség erre
- [2.] Nincs ilyen jellegű igénye
- [3.] Vannak javaslatai az öltözködésre nézve
- [4.] Teljes mértékben dönthet az öltözködésről

29. Hogyan értékelné összességében az intézményi elhelyezést? [Kérjük, a megfelelő számot karikázza be!] 1= nagyon rossz, 5= nagyon jó

1
2
3
4
5
nagyon rossz

nagyon jó

30. Mindent egybe véve, mennyi havi jövedelemmel rendelkezik Ön? (beleértve a munkajövedelmet, rokkantnyugdíjat, támogatásokat, attól függően, hogy mire jogosult.)

_____ ezer forint

31. Milyen az önellátó képessége?

- [1.] Teljesen ellátja magát, nem igényel segítséget
- [2.] Részben önellátó, de több területen igényel odafigyelést, vagy kisebb segítséget, de néhány órára egyedül hagyható
- [3.] Részben önellátó, de több területen igényel odafigyelést, vagy kisebb segítséget, de egyedül nem hagyható
- [4.] Teljes ellátást igényel, állandó felügyeletre szorul

32. Az alábbi tevékenységeket képes-e ellátni? [Kérjük, a megfelelő helyre tegyen X jelet!]

Tevékenységek	Önállóan	Segítséggel
étkezés		
WC használat		
öltözködés		
fürdés		
helyváltoztatás a lakásban		
közlekedés az utcán		
vásárlás		
tanulás		
pénzkezelés		

Tapasztalatok, tervek

33. Van-e olyan személy az életében, aki segített Önnek, vagy odafigyelt hogyan alakulnak a dolgai az élete nehéz időszakában, és akivel jelenleg is tartja a kapcsolatot? [Kérjük, a megfelelő választ karikázza be! Több választ is megjelölhet!]

- Partner / élettárs / házastárs
- Családtag (szülő, nagyszülő, testvér)
- Volt gyermekvédelmi szakember (nevelő, gyermekfelügyelő, utógondozó)

Volt nevelőszülő
Iskolai tanár
Barát, aki az intézményben él
Barát, akivel korábban gyermekvédelmi gondoskodásban élt
Intézmény dolgozója
Egyéb személy, éspedig: _____

34. Tapasztalt-e a környezetében valamilyen elutasítást, ellenérzést, megkülönböztetést Önnel szemben? Mi volt ez? Meséljen el egy konkrét esetet!

35. Röviden írja le, hogyan tervezi az életét 5 év múlva!

36. A támogatott döntéshozatal elvének megfelelően a kérdőív kitöltéséhez:
[Kérjük, a megfelelő választ karikázza be! Több választ is megjelölhet!]

- [1.] Kaptam segítséget
- [2.] Teljesen önállóan töltöttem ki

Melléklet 4.

Személyes interjú vezérfonal: 18-24/25 éves fogyatékossgal élő felnőttekkel készülő interjúhoz, akik utógondozói ellátásban, utógondozásban részesülnek, szociális intézményben élnek, illetve akik hajléktalanná váltak a rendszerből való kikerülést követően

Interjúzó

1. Mielőtt az interjú elkészülne, az interjúzónak lehetőség szerint a kérdőíves kutatásból informálódnia kellene a fiatal felnőttől és ezeket az információkat összesíteni kellene (kivéve a hajléktalanná váltak esetében). Ez segítséget jelenthet:

- A fiatal felnőtt életéről egy első képet kapni
- Megadja a keretét a mélyinterjúnak, a kérdezés lehetséges útjait megnyitja

2. Az interjúfelvételt követően az interjúzó rövid (3-5 oldalas) összefoglalót készít az interjúról, a fontosabb interjúrészleteket szó szerint idézve.

Bevezetés

A **Rubeus Egyesület** „*Merre visz az út a gyermekvédelemből?*” című kutatásának célja, hogy átfogó képet kapjunk arról, hogy a gyermekvédelmi gondozási háttérrel rendelkező, fogyatékossgal élő fiatal felnőtteknek milyen a helyzete, hogyan tervezik a jövőjüket, ha kikerülnek, vagy már kikerültek a gyermekvédelem rendszeréből. A kutatás kérdőíves szakaszában három célcsoportot vizsgáltunk: akik utógondozói ellátásban részesülnek, akik utógondozásban részesülnek és akik szociális intézménybe kerültek a gyermekvédelem rendszeréből. Ezt követően néhány fiatal személyesen is felkeresünk egy beszélgetésre, hogy mélyebb információt gyűjtsünk arra vonatkozóan, hogy a fiatal felnőttek hogyan látják a gyermekvédelmi rendszer által nyújtott támogatásokat, megismerjük a véleményüket a rendszerrel, szakemberekkel kapcsolatosan. A kutatás interjú szakaszában négy célcsoportot vizsgáltunk: akik utógondozói ellátásban részesülnek, akik utógondozásban részesülnek, akik szociális intézménybe kerültek a gyermekvédelem rendszeréből, valamint akik kikerültek a rendszerből és hajléktalanná váltak. Emellett gyermekvédelmi és szociális szakembereket, döntéshozókat is felkeresünk, hogy megtudjuk, milyen fejlesztésekre lenne szükség a fiatalok hatékonyabb támogatása érdekében.

A kutatás a **Kézenfogva Alapítvány** megbízásából készül, a 2006/018-176.03.01-0018 számú, „*Ne hagyd magad! II. - Civil szervezetek és az anti-diszkriminációs törvény végrehajtása*” című program keretében.

Titoktartás

Minden információt, amelyet megadsz számunkra a kutatócsoport, mint bizalmas információt fog kezelni és ezeket csak a kutatócsoport fogja felhasználni. Minden amit mondasz, nem kerül átadásra más személynek, amiből beazonosítható lennél. Az általad közölt információkat biztonságos helyen tároljuk és csak ennek a kutatásnak a keretében használjuk fel. A nevedet sehol sem említjük a tanulmányban. Az interjútól bármikor elzárkózhatasz.

Hangfelvétel

A beszélgetésünkről hangfelvételt készítek. Bele egyezel?

Beleegyező nyilatkozat

Mielőtt elkezdjük az interjút, aláírod a bele egyező nyilatkozatot?

Mielőtt elkezdjük az interjút, van bármi kérdésed?

ELSŐ RÉSZ – A JELEN

1. Tudnál egy kicsit most mesélni magadról?
2. Van valami, ami mostanában különösen foglalkoztat?
3. *Amikor az interjúalany megáll, ezzel kapcsolatban van még valami, amit elmondanál?*
4. *Interjúzó ellenőrzi, hogy a főbb témákról többet beszéljen a kérdezett. (Úgy használja, mint egy vezérfonalat.)*
 - i. Család
 - ii. Lakhatás (lakhatás hiánya – hajléktalanná válás útja)
 - iii. Iskola / oktatás
 - iv. Foglalkoztatás, munkavállalás, munkahely keresés
 - v. Önellátás
 - vi. Kapcsolat a jelenlegi gondozókkal és az utógondozó ellátásban, szociális intézményben dolgozókkal. Hajléktalan fiatal esetén a szociális munkással.
 - vii. Egészség
 - viii. Szabadidő / hobby
 - ix. Egyéb, például: párválasztás
 - x. Gyermekvédelmi rendszerről való vélemény (utógondozás, utógondozói ellátás tartalma, hogyan illeszkedik az egyéni szükségletekhez, szakemberekről alkotott vélemény)
 - xi. Szociális intézményben élők esetében az intézményben kapott segítségről, szolgáltatásokról, az ott dolgozókról való vélemény. Hajléktalan fiatal esetén a hajléktalan-ellátásról, egyéb szociális ellátásokról való vélemény, valamint a szociális munkásról, akivel kapcsolatban áll/t.

MÁSODIKRÉSZ – A MÚLT

5. Tudnál mesélni a gyermekkorodról, egészen a nagykorúvá válásodig?

Szükséges témák

- i. Családban való nevelkedés
 1. neveltetés, iskolai végzettség, otthon az iskoláról való vélekedés, szülők egészségi állapota, család anyagi helyzete
- ii. Napi élet
 1. Rutin tevékenységek, kapcsolat a testvérekkel, szülőkkel
- iii. Iskolai élet / oktatás, milyen szerepe volt a családban / nevelő családban / gyermekotthonban / gondozási helyen
 1. Részvétel iskolai eseményeken, segítség a házi feladatban,
 2. Kapcsolat tanárokkal, diákokkal
 3. Oktatási elképzelések, ezek támogatása
- iv. Gondozással kapcsolatos tapasztalatok, gondozási hely váltások, kapcsolat a nevelőkkel, szociális munkásokkal
 1. Támogatás / támogatás hiánya
 2. Intézményi / nevelőszülőnél való élet
- v. Gyermekként felelősség
 1. Munka, gondozás, vélemény erről
- vi. Egészség
 1. Betegségek, fogyatékoság, a tanulásban akadályozó tényezők
- vii. Szabadidős elfoglaltság
 1. Szabadidős tevékenységek, hobby, személyes kapcsolatok, barátságok

HARMADIK RÉSZ – A JÖVŐ

6. Ha a jövőbe tekintesz, mit gondolsz, hogyan fogsz élni 10 év múlva (*lehet 2-3 évvel kezdeni és így eljutni a 10 évhez*)

- a. Elképzelések
 - i. Munka
 - ii. Oktatás
 - iii. Lakhatás
 - iv. Gyermekvállalás
 - v. Párkapcsolat
 - vi. Szabadidő / személyes fejlődés
 - vii. Szociális ellátások, támogatások fontossága, igénybevétele

- b. Mit kell tenni ahhoz, hogy, amit szeretnél valóra váljon?
- c. Mennyiben múlik rajtad és mennyiben nem a te irányításodtól függ?

Nagyon köszönjük, hogy részt vettél a kutatásban!

Melléklet 5.

Interjúvázlat - Utógondozói otthonban dolgozó szakemberrel, utógondozóval készülő interjúhoz

Munka bemutatása:

- Iskolai végzettség
- Miért választotta ezt a hivatást?
- Napi munka
- Munkakörülmények, apparátus (nem, iskolai végzettség, életkor)

Intézmény bemutatása:

- Fizikai környezet, férőhely
- Technikai felszereltség
- Működési feltételek (fenntartó, működtető)
- Működéssel kapcsolatban felmerülő gazdasági és szervezeti, szakmai problémák
- Változások az elmúlt időszakban az intézmény életében és a működésben?
- Jogi szabályozás és a gyakorlat összhangja, illetve ellentmondásossága- fiatal felnőttek önálló életre való felkészítése, otthonteremtési támogatás igénybe vétele, nyújtott szolgáltatások, támogatások rendszere, fogyatékkal élők speciális támogatásának feltételei, lehetőségek, hiányosságok – utógondozói ellátás / utógondozás tartalmának részletezése

Működési rend:

- Szakmai program: mire vonatkozik és milyen elvek alapján alakították ki?
- Egyéni és csoportos fejlesztési / gondozási terv, személyiségfejlődés az ellátottaknak
- Oktatás, foglalkoztatás, igénybe vehető szolgáltatások a fiatal felnőttek részére
- Fiatalok önálló életre való felkészítésének részletes bemutatása
- Alternatív szakmai (gondozási és fejlesztési) módszerek
- Szakmai sikerek és kudarok, megelégedettség
- Intézményi adatgyűjtés, statisztika
- Civil kezdeményezés a fiatalokért

Ellátottak bemutatása:

- Szocioökonómiai státusz, élettörténetek (nem, életkor, iskola, családi háttér)
- Kapcsolattartás, abban való segítségnyújtás (szülők, barátok, rokonok, intézmény)
- Napi program, ünnepek az utógondozói otthonban
- Kikerülés feltételei, esélyek
- Segítő mechanizmusok, milyen segítő hálóra lenne szükség a sikeres kiléptetéshez?
- Stigmatizáció, kirekesztő mechanizmusok – intézményi rendszer, társadalom részéről
- Intézmény saját programja a társadalmi kirekesztés ellen és az integráció értelmezése
- Rendszerfejlesztés, személyes vélemény, egyéni tapasztalatok, „ideális rendszer”
- Szociális intézményekkel való kapcsolat, együttműködések, kapcsolatok értékelése

Konkrét fiatal esetének elmesélése:

Tapasztalt-e a fiatal felnőtt környezetében valamilyen elutasítást, ellenérzést, megkülönböztetést? Mi volt ez? Meséljen el egy konkrét esetet!

Röviden mesélje el, hogyan tervezi a fiatal felnőtt az életét 5 év múlva, ez Ön szerint mennyire reális, hogy tudja az intézmény a tervei megvalósítását támogatni? Beszélnek-e a jövőről?

Melléklet 6.

Interjúvázlat - nevelőszülővel készülő interjúhoz

- Kora, végzettsége, szakképzettsége, a gyermekvédelmi rendszerben végzett munkájának kezdete, motivációja.
- Jelenlegi munkájának legfontosabb tartalma, jellege, szakmai munkájának pontos bemutatása, gondozott gyermekek, fiatalok száma, a gondozottak bemutatása röviden.
- Az adott fiatal felnőttel való kapcsolat bemutatása, a fiatal élettörténetének elmesélése. Jellemezze a fiatal felnőttet, mesélje el, hogyan került vele kapcsolatba, mit tud róla, mióta, miért került a gyermekvédelembe, mit tud az életéről, problémáiról, családjáról, a gyermek fejlődéséről, stb.?
- Hogyan látja a fiatal iskolai pályafutását, esetleges tanulási nehézségeit, devianciáit?
- Milyen segítséget tud/tudott adni a fiatal felnőttnek esetleges tanulási problémái kezelésében, pályaválasztásában, munkakeresésében, önálló életre való felkészülésében, a vérszerinti családdal való kapcsolattartásban, baráti kapcsolatainak ápolásában?
- Mit gondol, a fiatal felnőtt bizalommal fordul-e önhöz egyéni problémái megbeszélésében?
- Kitől kap szakmai segítséget nevelői munkája elvégzéséhez, s elégedett-e ezzel a segítséggel?
- Kitől kap szakmai segítséget a fogyatékossgal élő fiatal támogatásában, kikkel, mely segítő rendszerekkel állnak kapcsolatban, ismer-e, áll-e kapcsolatban civil szervezetekkel.
- Milyen fontos változtatásra lenne azért szükség, hogy a gondoskodásban élő adott, és a többi gyermek és fiatal felnőtt is eredményesebben tudjon teljesíteni az iskolában, munkát találjon, önálló életet kezdhessen, sikeresen integrálódjon a társadalomba?
- Mit változtatna meg leginkább a gyermekvédelmi rendszerben, három dolgot soroljon fel?
- Stigmatizáció, kirekesztő mechanizmusok – intézményi rendszer (iskola, gyermekvédelmi rendszer, munkahely, társadalom részéről stb.
- Rendszerfejlesztés, személyes vélemény, egyéni tapasztalatok, „ideális rendszer”
- Tapasztalt-e a fiatal felnőtt környezetében valamilyen elutasítást, ellenérzést, megkülönböztetést vagy a fiatal miatt Önnel szemben tapasztalt-e ilyet? Mi volt ez? Meséljen el egy-két konkrét esetet!
- Röviden mesélje el, hogyan tervezi a fiatal felnőtt az életét 5 év múlva, ez Ön szerint mennyire reális, hogy tudja tervei megvalósítását támogatni? Beszélnek-e a jövőről, hogyan készülnek az utógondozói ellátás megszűnésére, a kikerülésre?

Melléklet 7.

Interjúvázlat szociális intézményben dolgozó szakemberrel készülő interjúhoz

Munka bemutatása:

- Iskolai végzettség
- Miért választotta ezt a hivatást?
- Napi munka, munkakörülmények, apparátus (nem, iskolai végzettség, életkor)

Intézmény bemutatása:

- Fizikai környezet, férőhely
- Technikai felszereltség
- Működési feltételek (fenntartó, felügyelő, ellenőrző)
- Működéssel kapcsolatban felmerülő gazdasági és szervezeti, szakmai problémák
- Változások az elmúlt időszakban az intézmény életében és a működésben?
- Jogi szabályozás és a gyakorlat összhangja, illetve ellentmondásossága

Működési rend:

- Szakmai program: mire vonatkozik és milyen elvek alapján alakították ki?
- Egyéni és csoportos fejlesztési / gondozási terv, személyiségfejlődés az ellátottaknak
- Oktatás, foglalkoztatás, igénybe vehető szolgáltatások a fiatal felnőttek részére
- Fiatalok önálló életre való felkészítése
- Alternatív szakmai (gondozási és fejlesztési) módszerek
- Szakmai sikerek és kudarok, megelégedettség
- Intézményi adatgyűjtés, statisztika
- Civil kezdeményezés a fiatalokért

Ellátottak bemutatása:

- Szocioökonómiai státusz, élettörténetek (nem, életkor, iskola, családi háttér)
- Kapcsolattartás, abban való segítségnyújtás (szülők, barátok, rokonok, intézmény)
- Napi program
- Ünnepek az intézményben
- Kikerülés feltételei, esélyek
- Segítő mechanizmusok, milyen segítő hálóra lenne szükség a sikeres kiléptetéshez?
- Stigmatizáció, kirekesztő mechanizmusok – intézményi rendszer, társadalom részéről
- Intézet saját programja a társadalmi kirekesztés ellen és az integráció értelmezése
- Rendszerfejlesztés, személyes vélemény, egyéni tapasztalatok, „ideális rendszer”

Konkrét fiatal esetének elmesélése:

Tapasztalt-e a fiatal felnőtt környezetében valamilyen elutasítást, ellenérzést, megkülönböztetést? Mi volt ez? Meséljen el egy konkrét esetet!

Röviden mesélje el, hogyan tervezi a fiatal felnőtt az életét 5 év múlva, ez Ön szerint mennyire reális, hogy tudja az intézmény a tervei megvalósítását támogatni? Beszélnek-e a jövőről?

Melléklet 8.

Interjúvázlat - Hajléktalan ellátásban dolgozó szociális munkással készülő interjúhoz

Munka bemutatása:

- Iskolai végzettség
- Miért választotta ezt a hivatást?
- Napi munka
- Munkakörülmények, apparátus (nem, iskolai végzettség, életkor)

Intézmény bemutatása:

- Fizikai környezet, férőhely
- Technikai felszereltség
- Működési feltételek (fenntartó, felügyelő, ellenőrző)
- Működéssel kapcsolatban felmerülő gazdasági és szervezeti, szakmai problémák
- Változások az elmúlt időszakban az intézmény életében és a működésben?

Működési rend:

- Szakmai program: mire vonatkozik és milyen elvek alapján alakították ki?
- Szakmai sikerek és kudarcok, megelégedettség
- Intézményi adatgyűjtés, statisztika
- Gyermekvédelmi gondozási háttérrel rendelkezőkkel kapcsolatos esetek elmesélése – hajléktalanságba vezető utak / onnan való kiutak?

Ellátottak bemutatása:

- Szocioökonómiai státusz, élettörténetek (nem, életkor, iskola, családi háttér)
- Mennyire egyéni vagy családi történetekkel találkozunk? Hogyan tipizálható egy-egy áldozat személyes története, probléma komplexitása (alkohol, drog, pszichiátriai betegség)?
- Hajléktalanságból kivezető utak, szükséges feltételek, esélyek
- Mennyiben felelősek az egyének a helyzetükért? Mennyiben ítéli meg másképp a gyermekvédelmi gondozási háttérrel rendelkező, fogyatékossgal élő helyzetét a többi hajléktalan emberéhez képest?
- Mennyiben tekinthető tipikusnak az ilyen háttérrel való rendelkezésből a hajléktalanságba való sodródás?
- Segítő mechanizmusok, milyen segítő hálóra lenne szükség a sikeres kiléptetéshez?
- Stigmatizáció, kirekesztő mechanizmusok – intézményi rendszer, társadalom részéről
- Rendszerfejlesztés, személyes vélemény, egyéni tapasztalatok, „ideális rendszer”
- Gyermekvédelmi és szociális intézményekkel való kapcsolat, együttműködések, kapcsolatok értékelése

Konkrét fiatal esetének elmesélése:

Melléklet 9.

Gyermekvédelemben dolgozó döntéshozókkal készülő interjú vázlata – SZMM, SZMI

Gyermekvédelem jelenlegi rendszere:

- 0-18 éves fogyatékossgal élők elhelyezésének lehetőségei a gyermekvédelem hazai rendszerében, egyes ellátások értékelése, ellátások országos kiépültsége, főbb statisztikai adatok
- Utógondozói ellátás, utógondozás céljának megfogalmazása, ellátási célok megvalósításának eszközei, fogyatékossgal élők nagykorúvá válását követő támogatásának formái, támogatás hiányosságai
- Ellátórendszer értékelése, lehetséges kimenetek a gyermekvédelemből a fogyatékossgal élők esetében, az egyes gyermekvédelmi intézmények munkájának szakmai segítése szempontjából az SZMM / SZMI legfontosabb feladatai
- Gyermekvédelem és szociális intézmények kapcsolata a fogyatékossgal élő fiatal felnőttek támogatása érdekében
- Van-e szükség fejlesztésre, változtatásra az ellátások biztosítása terén? Vannak-e jogszabályi hiányosságok?
- Az ellátórendszer / ellátás jól funkcionál-e? Eredmények, hiányosságok
- A jelenlegi rendszer működése hol szorul fejlesztésre? Milyen változások vannak kialakulóban? (munkakondíció, szakmai munka, munkaerőhiány, pénzügyi problémák, szakmai képzés, oktatás, társadalmi integráció nehézségei)
- Milyen akadályozó tényezők merülnek fel a változtatásra?
- Fiatalok – különös tekintettel a fogyatékossgal élők önálló életének, társadalmi integrációjának feltételei, nehézségek, sikerek és kudarcok

Ellenőrzés:

- Ki végzi, hogyan történik a szakmai munka ellenőrzése?
- Milyen szempontok szerint történik a szakmai munka hivatalos ellenőrzése?
- Ellenőrzés és innováció

Ellátás flexibilitása:

- Új ötletek befogadása az ellátásra vonatkozóan
- Ellátást igénybevevők szükségleteinek kielégítése / kielégítettsége (a fiatalok társadalmi integrációja szempontjából)
- Stigmatizáció csökkentése (hogyan vélekedik a társadalom a gyermekvédelmi gondoskodásban élő vagy onnan kikerült gyermekekről, fiatalokról, különösen a fogyatékossgal élőkről, mit tehetnek a szakemberek és a döntéshozók?)

Az ellátásban dolgozó szakemberek:

- Legfontosabb követelmények a szakemberekkel szemben?
- A szakemberek számára biztosítottak-e képzések? Ezek mennyire elérhetőek számukra? (helyileg, milyen szakmai színvonalon, mennyire van rá igény / szükség...) Hogyan jut el az információ hozzájuk?
- Mennyire felkészültek a fogyatékossgal élő gyermekek és fiatalok támogatására?
- Mit gondol országos szinten mennyire kielégítettek a szakemberek igényei? Képzések mennyiben felelnek meg a gyakorlatban megvalósuló szakmai munkának?

Kezdeményezések:

- Új kezdeményezések, új ötletek a gyermekvédelem működésében, különösen a fogyatékossgal élők támogatására, ellátására vonatkozóan, innováció, nemzetközi tapasztalatok hazai gyakorlatba való adaptációja
- A szakma vagy a politikai vezetés / kormány mennyire támogatja a szakma által preferált fejlesztéseket, újításokat az ellátásban?
- Flexibilitás (a helyi önkormányzatok, minisztériumok, döntéshozók mennyire nyitottak az új kezdeményezések kivitelezésére)?
- Változások / fejlesztések következményei

Megjegyzések, észrevételek

Melléklet 10.

Döntéshozói interjúvázlat (SZMM, szociális ellátásokért felelős döntéshozó)

Rövid személyes bemutatkozás:

- Iskolai végzettség
- Napi munka, feladatok

Fogyatékkal élőket támogató rendszer rövid bemutatása és értékelése:

- A gyermekvédelmi gondoskodás rendszerében nagykorú vált fiatal felnőttek a gyermekvédelem rendszerét elhagyva milyen ellátásokat, szolgáltatásokat vehetnek igénybe?
- Ellátórendszer értékelése, lehetséges kimenetek a gyermekvédelemből a fogyatékkal élő esetében, az egyes szociális intézmények munkájának szakmai segítése szempontjából az SZMM legfontosabb feladatai?
- Gyermekvédelem és szociális intézmények kapcsolata a fogyatékkal élő fiatal felnőttek támogatása érdekében:
 - Rendelkeznek-e arra vonatkozóan információval, hogy a felnőtt fogyatékkal élőket ellátó intézmények - akár alapszolgáltatás, nappali ellátás, szakosított ellátás keretében tudomására jut-e, hogy a fiatal felnőtt gyermekvédelmi háttérrel rendelkezik?
 - Ha az intézmények ennek tudatában vannak, ez jelent-e segítséget, többletinformációt a klienssel való együttműködés során? Megjelenik-e a klienssel való együttműködésben, bánásmódban?
 - Ha az intézmények nincsenek annak tudatában, hogy a fiatal felnőtt család nélkül nevelkedett, ez okozhat-e valamilyen nehézséget, problémát?
 - Az Ön véleménye szerint szükséges-e a fogyatékkal élők körében elkülöníteni a gyermekvédelemben nevelkedetteket, szükséges-e nagyobb odafigyelés, speciális bánásmód esetükben?
 - Az Ön véleménye szerint szükség lenne-e esetátadásra, arra, hogy a gyermekvédelmi rendszer átadjon információkat a kliensre vonatkozóan?
 - Amennyiben van tudomása a szociális intézményekben dolgozóknak arról, hogy a fiatal felnőtt gyermekvédelmi háttérrel rendelkezik, mit tapasztalnak általában, milyen állapotban jelennek meg a fiatalok a szociális ellátásokban, milyen típusú segítségre lenne szükségük, a gyermekvédelem mennyiben készítette fel őket az önálló életre a fiatal? Hogyan látják, a gyermekvédelemben (pl. lakásotthonban) megszokott körülmények mennyiben jelennek meg a szociális intézményekben, ez jelenthet-e törést, esetleges nehézséget a fiatal felnőtt életében?
- Fogyatékkal élő felnőttek iskoláztatásának lehetőségei
- Fogyatékkal élő felnőttek foglalkoztatási lehetőségei, munkába állás támogatása, védett munkahelyek szerepe

Fejlesztési lehetőségek, tervek a jövőre:

- Van-e szükség fejlesztésre, változtatásra az ellátások biztosítása terén? Vannak-e jogszabályi hiányosságok?
- Az ellátórendszer / ellátás jól funkcionál-e? Eredmények, hiányosságok
- A jelenlegi rendszer működése hol szorul fejlesztésre? Milyen változások vannak kialakulóban? (munkakondíció, szakmai munka, munkaerőhiány, pénzügyi problémák, szakmai képzés, oktatás, társadalmi integráció nehézségei)
- Milyen akadályozó tényezők merülnek fel a változtatásra?
- Fiatalok – különös tekintettel a fogyatékkal élő önálló életének, társadalmi integrációjának feltételei, nehézségek, sikerek és kudarcok
- Fogyatékkal élő felnőttek iskoláztatásának fejlesztési lehetőségek

- Fogyatékossgal élő felnőttek foglalkoztatási lehetőségei, munkába állás támogatása, védett munkahelyek fejlesztési lehetősége

Ellátás flexibilitása:

- Új ötletek befogadása az ellátásra vonatkozóan, civil szektor szerepvállalása, projektek, pályázati lehetőségek, új szolgáltatások, amelyek a fogyatékossgal élő fiatal felnőtteknek szólnak, esetleg speciálisan a gyermekvédelmi háttérrel élőknek?
- Nemzetközi tapasztalatok hazai gyakorlatba való adaptációja – ismer-e olyan gyakorlatokat, ellátásokat, szolgáltatásokat, amelyeket ezen célcsoport vonatkozásában szívesen látna a hazai ellátórendszerben?
- Stigmatizáció csökkentése (hogyan vélekedik a társadalom a gyermekvédelmi gondoskodásban élő vagy onnan kikerült gyermekekről, fiatalokról, különösen a fogyatékossgal élőkről, mit tehetnek a szakemberek és a döntéshozók?)

Az ellátásban dolgozó szakemberek:

- Legfontosabb követelmények a szakemberekkel szemben?
- A szakemberek számára biztosítottak-e képzések? Ezek mennyire elérhetőek számukra? (helyileg, milyen szakmai színvonalon, mennyire van rá igény / szükség...) Hogyan jut el az információ hozzájuk?
- Mennyire felkészültek a fogyatékossgal élő fiatal felnőttek támogatására – különös tekintettel a gyermekvédelemben nevelkedettekre?
- Mit gondol országos szinten mennyire kielégítettek a szakemberek igényei? Képzések mennyiben felelnek meg a gyakorlatban megvalósuló szakmai munkának?

Megjegyzések, észrevételek